

Leto 2018

10 CENA 4,00 €

Mladika

**ALOJZ
REBULA**
(1924-2018)

V TEJ ŠTEVILKI

10 ❖ 2018

IN MEMORIAM

- 03
Kard. Franc Rode
»Večno v moji svetlobi, večno v slavi svetih«
- 04
Martin Breclj
Nasvidenje na novi zemlji
- 05
Tatjana Rojc
Zelo ga bom pogrešala
- 07
P. Edvard Kovač
»Pišite, pišite«
- 09
Miroslav Košuta
Začetek pravega po navideznem
- 11
Božo Rustja
Ob slovesu
- 13
Darka Zvonar Predan
Alojz Rebula (1924–2018)
- 15
Maja Lapornik
Rebulova rhema gennaion
- 18
Lučka Susič
Leta in leta je te prostore ožarjal njegov duh
- 20
Marija Pirjevec
Alojz Rebula
- 22
Barbara Zlobec
Proces na Elizejskih poljanah

- 24
Jože Strgar
Srečanja z Alojzom Rebulo
- 25
Kajetan Gantar
Iz mojih srečanj z Alojzom Rebulo
- 29
Zadnja nagrada za Nokturno na Primorskem
- 30
Fotografski spomin Alojza Rebule

OBLETNICA

- 32
Franc Križnar
Breda Šček (1893–1968)
- 38
Dr. Rozina Švent
Igo Gruden

EKOLOGIJA

- 41
H. J.
COP24 ali kako težko je storiti korak nazaj

ANTENA

- 43
Novice

LITERATURA

- 53
Tadeja Krečič Scholten
Prvega ne pozabiš nikoli
- 62
Pietro Zovatto
Božič

- 70
Vladimir Kos
Pesmi

IN MEMORIAM

- 55
Edvard Kovač
Nekdo, ki je dihal in prepeval romansko poezijo ...
- 56
Nika Čok
Ireni Žerjal v spomin

PREBRALI SO ZA VAS

- 56
Majda Artač Sturman
Rebulov roman Ob pritoku Jankcekjanga

KULTURA

- 58
Mojca Polona Vaupotič
S Francem Kavčičem po poti antike

ZGODOVINA

- 63
Tomaž Simčič
Tržaški škofijski arhiv in prva svetovna vojna

PROSTI ČAS

- 66
Mitja Petaros
Evro kovanci Vatikanske države

NOVICE KDČ

- 69
Ivo Jevnikar
KDČ in prof. Alojz Rebula

»VEČNO V MOJI SVETLOBI, VEČNO V SLAVI SVETIH«

Peterlinova dvorana 5. 11. 2018

Kard. Franc Rode

Končno je dobil odgovor, ta neugnani spraševalec, ta strastni radovednež, ta nepomirljivi vrtalec v skrivnost sveta in zgodovine, končno je dobil odgovor. Zdaj ve: vse je ljubezen. Na dnu vsega je nedoumljiva, prvotna, večna milina in ta je ljubezen. Ranljiva ljubezen, na videz nemočna pred zlom, a končno – zanj zdaj – zmagovita.

Kaj je moralo biti zate, dragi prijatelj, srečanje s to ljubeznijo? Kako si osupel, kako si zavriskal, kako si s knežjo ponižnostjo pokleknil pred Jagnje in se mu poklonil: Patrem immensae maiestatis! In kaj si občutil, si zdržal? – Ko te je prižel na prsi in ti rekel: Moj si! Večno pri meni, zvesti, hrabri, ponižni in ponosni zastavonoša Besede. Večno v moji svetlobi, večno v slavi svetih.

24. oktober 2018

foto - p. cvelbar

V TEJ ŠTEVILKI

19. 9. 2018

NASVIDENJE NA NOVI ZEMLJI

Martin Breclj

Spoštovani in dragi prof. Alojz Rebula!

Prinašam Vam pozdrav iz Primorske, s Krasa, kjer ste zagledali luč sveta. Tista naša zemlja je mogoče ena najbornejših na Slovenskem, a zna biti ponosno klena in hkrati odprta. Z nje se naravno odpira razgled na Jadran in širše na Sredozemlje, ki je geografski, a tudi duhovni prostor, v katerem je tekla zibelka civilizacije, ki prekvaša današnji svet.

Iz Vašega rodnega Šempolaja se pogled lahko spusti proti zahodu do Ogleja in za obzorjem je mogoče zaslutiti Rim, središče nekoč mogočnega imperija, ki je pod svojim zakonom in s svojim jezikom združil Sredozemlje ter dobršen del današnje Evrope. Šlo je za eno največjih političnih tvorb, s kakršnimi si človek skuša urediti obstoj. Tudi Vam, profesor, je imponiralo rimsko pravo, a vzljubili ste predvsem latinščino, ki je bila nekoč jezik naše civilizacije.

Če se z obronkov Krasa ozremo nekoliko južneje, zagledamo Istro, v duhu pa lahko zaplavamo onkraj dalmatinskih otokov vse do Grčije, domovine Homerja, Hezioda, Ajshila, Sofokleja, Evripida, Sokrata, Platona, Aristotela, atomistov, stoikov in drugih,

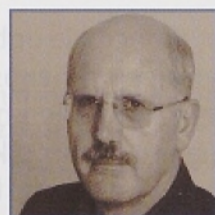
ki so se v Vaših očeh duhovno dvignili, kolikor je človeku mogoče.

A Vaš pogled je najraje segal še nekoliko dlje do Svete dežele, kjer se je nebo spustilo na zemljo in se je Bog učlovečil, kakor ste radi poudarjali, z obljubo, da bo odrešil po možnosti ne le slehernega človeka, ampak sleherno bilko in kamen, skratka vse, kar se je prebilo iz nič v bivanje.

Svoja spoznanja in uvide ste širili med nas in v širši svet kot besedni ustvarjalec in šolski učitelj, pa tudi kot sooblikovalec našega drobnega kulturnega in političnega življenja. Zahvaljujemo se Vam za izjemno delo. Hvaležni smo predvsem zato, ker se je z Vami pojavil duh, ki nam pomaga osmišljati svojo posebno in mogoče tudi obrobno usodo, pa čeprav Vam ne moremo vsi slediti po vsaki stopinji.

Hvala profesor! Rad bi Vam zaklical: Na svidenje na Novi zemlji!

Loka pri Zidanem Mostu, 29.10.2018

Spodaj: eden zadnjih posnetkov doma v Loki (foto P. Cvelbar);

na naslednji strani: diskutant na Dragi (foto P. Cvelbar)

ZELO GA BOM POGREŠALA

Pozdrav Tatjane Rojc na spominskem večeru za Alojzom Rebulo, Peterlinova dvorana 5. 11. 2018

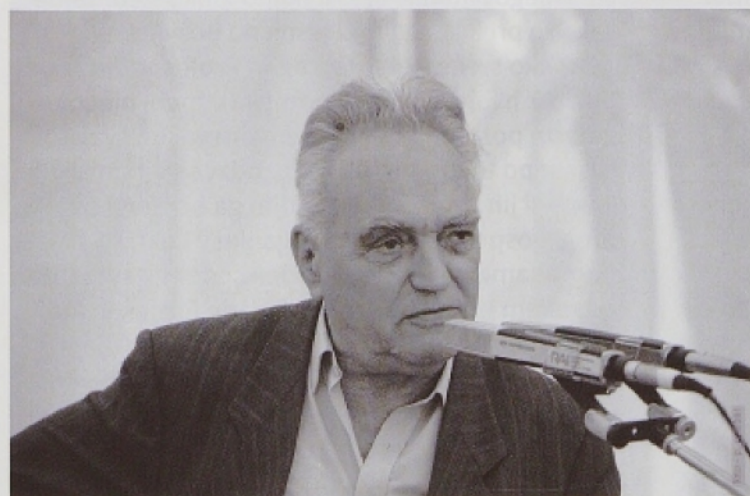
Tatjana Rojc

Spoštovani!

Obžalujem, da ne morem tudi osebno biti z vami nocoj, tako kot večkrat v teh letih, tudi na srečanjih z dragim profesorjem Alojzom Rebulo. Ob tem

slovesu so misli posebej okorne in besede naenkrat pravzaprav banalne. Podobe in spomini, pogovori in pisma, vse se zliva predme kot dar: Alojz Rebula je namreč zaznamoval vse, ki smo ga poznali ali ki smo bili njegovi dijaki, s svojim smislom za umetnost kot višjo kategorijo duha. Ki ni samo naš, primorski, slovenski, ampak, če povemo s

Kosovelom, sodobni, evropski in večni. Vodi nas v razmišljanje o smislu, tudi ker beseda in umetnost tesno zaznamujeta našo zemeljsko bit: družba ali narod, ki pozabljata na to izhodišče, to sta družba ali narod mrtvih. Ni naključje, da je Srečko Kosovel, po Prešernu največji slovenski duhovni genij, kakor ga imenuje Rebula, začrtal svoj miselni program v besedah: »Moje življenje je moje, slovensko, sodobno, evropsko in večno« in s tem kvalificiral slovensko ustvarjanje, ki zaradi svoje izvirnosti, duhovne širine in revolucionarnosti pripada vrhu evropske misli, ker potrjuje, da se človekova zavest lahko zasnuje in določa preko umetnosti – v Rebulovem primeru preko besede, ki ostaja za Slovence eno bistvenih področij ali bistveni prostor reprezentacije in avtorefleksije.

Alojz Rebula zapiše v Senčnem plesu leta 1960: »Jezik je življenje samo.« Jezik je seveda najbolj evidentna odlika Rebulovega opusa. Če citat izvzamemo iz konteksta, izzvjeni kot programski manifest. Pisatelj bi gotovo tovrstni manifest lahko utemeljil na osebni izkušnji človeka, ki je rojen v Šempolaju pri Trstu letu 1924, torej v kraju in trenutku, kjer je italijanski fašistični režim še bolj zaostрил svoj strahotni pritisk. Na Primorskem se je začel najhujši genocidski trenutek. In beseda je za otroka, ki se ni mogel prepoznavati v vsiljenem imenu Luigi, bila zares začetek bivanja torej pripadnost in glas, ki je bil nedolžno pristen, domač in prepovedan obenem. Tako zna povedati:

»A biti Slovenec ni nekaj kozmološkega. Je nekaj izključno zgodovinskega, čeprav ta zgodovinskost lahko zraste tudi v kozmično intenzivnost. Zgodovina – to pa je čas in prostor, to je minevanje geoloških dob in srčnih utripov, to je dialektika prahu, ki se vrača v prah. Občutek narodne pripadnosti je bivanjski atribut, podvržen minevanju in zato v različnih časih različen.«

Vendar ta primarni inspirativni vzgib, ki ga Rebula utemeljuje kot življenjsko potrebo, se sočasno umešča v transcendentno pomenskost, ki je vezana na Besedo-Verbum, preko katere Rebula udejanja svoje osebnostno in ustvarjalno bistvo: prevajalec antičnih tekstov in Svetega pisma prav v slednjem prepozna esenco sakralnosti in doživlja BESEDO, ki jo ume v vseh njenih razsežnostih, kot razodetje Božjega. Kot avtor postane torej v lastnem pričevanju Kristusa dejanski posrednik Božjega, čeprav se zaveda neprehodne limite, ki nam je dana.

Za ubesedenje teze in antiteze Alojz Rebula večkrat seže po zgodovinskem romanu (primarni elementi le-tega so prisotni in nuče že v povesti Devinski sholar iz leta 1954), preko katerega primerja in identificira slovenstvo s kulturo krščanstva. Smisel Rebulovega pentatevha, poslednji cilj, prihod v obljubljeni deželo, znamenje ali vzorni zakon človeštva je iskanje – torej tudi literarni tekst po Rebuli na vsak način stremi k Absolutnemu.

Rebula izhaja iz življenja, ubeseduje življenje, vendar ta njegova pripoved je stalna repriza intimnega dvogovora zavesti in protizavesti. Dopušča si metaforo zgodovine, da pove sodobnost, metaforo pa nadgrajuje s svojo poetiko, zato se fabula razvija znotraj tega dvogovora; beseda je torej katarzično dejanje jaza, saj niha med dobrim in zlim, med upanjem in praznino: nič in antiteza nič, smisel v poetiki kot poanta za negacijo poetike brez smisla. Rebula dejansko ubeseduje disharmonijo sveta in eksistence (svoje lastne ter človekove sploh) v izjemno harmonični obliki, ki ji skuša vsebina na nek način slediti: iskanje, širina, terminološke izbire odražajo ta poskus. V tem ni nikakršnega razkroja ali forsiranja: Rebula ustvarja v spoštovanju besede, ki jo ume kot etično in estetsko dejanje ali točneje, potrebo. Prometejevo usodo tragične eksistence namreč razkroja na posamezne fragmente, s katerimi karakterizira svoje junake, večne iskalce osvobajanja, ki se ne kaže več prek ukradenega ognja, kakor pri Prometejevem mitu,

ampak preko Luči in Resnice. Prešernovo razpetost med nebom in peklom je mogoče aplicirati na Rebulovo misel kot v romantičnem pojmovanju Kristusa, utelešenja človeškega in božjega obenem. Mediator tega odnosa med končnim in neskončnim, človeškim in božanskim pa je lahko umetnik, ki mu je dano, da razodene to neskončnost, in torej resnico, kar gotovo predstavlja Alojz Rebula s svojim literarnim in miselnim opusom.

Človek je v sodobnem svetu izgubil Boga, kakor ga ume antika, ki predstavlja sobivanje z Božjim. Kar tudi pomeni, da ta izguba spodbija človekovo bistvo, kakršno je bilo prepoznavno od začetka naše zavestne kulturne biti. Če pa to še dodatno razširimo, odkrijemo pravzaprav izgubo

človečanstva ali človečnosti, ki predstavlja izraz Božjega, kar človeka dviga ali ločuje od ostalega sveta. To zaznamuje človekov prepad v svet brez smisla, kar je za Rebulo svet brez Boga in torej brez vrednot in brez Človeka. Svet nič, čemur se Rebula upira. Krivda človeštva je v negaciji ali preziru Boga. Torej kaj je Bog? In kaj človek? Bog je za Rebulo neskončna skrivnost in kot taka edina možna rešitev, ki nam je dana in nam vendar paradoksnost ostaja nerazpoznavna. Zato časovne koordinate njegove pripovedi postanejo nestanovitne, neobremenjujejo se ali nezavezujejo se, ker se znotraj njih odvija nekaj veliko zanimivejšega: zavest o stalnem razvoju junakov in fabule same, ki je samo pretveza (kakor vedno v literarni fikciji) ali zaznamek o tudi siceršnji nestanovitnosti oziroma o prehajanju v sfero sodobne svobodnosti. To je razlog, da romana Alojza Rebulu ne moremo dokončno uokviriti: lahko bi torej hazardirali trditev, da gre pri Rebulovem pripovednem opusu za neko sublimno literarno hybris, s katero so zaznamovani njegovi junaki in ki ji nujno lahko sledi samo katarza prek spoznanja resnično Božjega.

Vsako srečanje s predragim Profesorjem je bil praznik hvaležnosti. Še odmeva v meni njegov glas ob poslednjem rojstnem dnevu, ko sva se slišala po telefonu, in v meni odzvanjajo misli, ki sva si jih izmenjala. In vidim ga ob dragi soprogi gospe Zori na tistem ganku v Loki, ko si pomahamo v pozdrav, preden sedem v avto in se odpeljem proti Trstu. Upam, da je Profesor slutil hvaležnost svoje nekdanje dijakinje, ki v njem prepozna velikega učitelja, velikega duha in velikega pisatelja, predvsem pa velikega človeka. Zelo ga bom pogrešala.

»PIŠITE, PIŠITE«

p. Edvard Kovač

Ko beremo knjige in članke Alojza Rebule, vidimo, da je bil izjemna osebnost, ki je imela prebogata doživetja in misel za naš običajni jezik in naša običajna razmišljanja. V sebi je nosil številne paradokse.

Prvi velik paradoks je bil, da je bil izjemen latinist, ki je bral in občudoval romanske jezike, pa vendar je ostajal globoko zakoreninjeni Slovenec, ki je obvladal čudoviti slovenski jezik. Imel je neizmerno bogastvo besednih izrazov. Ta paradoks je poglobljajal v svoji duhovnosti. Na eni strani je bil Grk, velik racionalist, občudoval je Heleniste in sledil njihovi čisti logični misli. Bil je navdušen nad grško svetlobo razuma. In na drugi strani je imel velik smisel za skrivnost, za tisto, kar je presežno in nevidno, kar je v globini človeškega srca, kar je

onkraj tega stvarstva ali onkraj fizike. Se pravi, imel je smisel za metafiziko. Lahko rečemo, da je v sebi vzdrževal dva svetova, grškega in bibličnega, zato ga lahko imamo za tipičnega Evropejca. Evropa se je res porodila iz grške misli, toda, da bi lahko obstala, je morala sprejeti biblično misel in duhovnost, kar pomeni spoštovanje vsakega človeka in smisel za skrivnost. Grčija ostaja temelj naši Evropi, a iz Aten moramo iti preko Jeruzalema tudi v Rim, ki simbolizira inštitucijo ali pravno državo. Zato je tudi Alojz Rebula v določenih trenutkih življenja posegel v javno življenje in red ter s svojimi komentarji posegal v družbeno dogajanje in ustanove. Tako bi tudi zanj lahko rekli, da je potoval iz Grčije, iz Aten v Jeruzalem, ker se je spojil z judovstvom in krščanstvom,

Levo: Draga 1985;
spodaj: Rebula prejema nagrado Velikega častnika viteškega reda za zasluge za Republiko Italijo leta 2012

ter preko rimskega prava, preko juridične doslednosti, pripotoval v Trst in Ljubljano. V tem duhu je vse tri svetove ali simbolna mesta združeval v sebi in v svojem ustvarjanju.

Alojz Rebula je občudoval naravo, rad je imel zelene hribe, bujno rastlinje, bil prijatelj živalim, pa vendar ga nikoli ni premagala skušnjava, da bi postal panteist, namreč da bi to naravo pobožanstvil. V njej je videl Stvarnika, velikodušnost samega Boga, ki se je z lepoto sklonil k nam, ki nas sedaj obdaja. A zanj je bilo poglavitno vprašanje: zakaj trpimo, zakaj obstaja zlo? Pri tej skrivnosti se je zavedal, da je gre za največjo pustolovščino duha: verovati v neskončno ljubezen kljub trpljenju in doživljanju človeške stiske.

Njegovo znamenito predavanje, ki je bilo natisnjeno v knjižici Naše Tromostovje, z naslovom »Krščanska avantura«, pokaže, v čem je vsebina krščanske pustolovščine. V tej avanturi je segel do dna človeške duše in v človeku mu ni bilo nič ni tujega, tudi nobena stiska ne in noben obup. Bil je pogumen, ker je vedel, da je na koncu svetloba, ki se bo razgrnila in bosta prišla tolažba in upanje.

V njegovem življenju je zanimivo, da je rad bral mistike in jih občudoval, toda priznal je, da sam ni imel nikoli mističnega razodetja. Mogoče je to bilo prav zaradi njegove racionalnosti, ki ga je venomer spremljala. A vseeno se je v svoji duhovnosti znal navdušiti nad vsem lepim in od tod tudi njegov izjemno bogat jezik, njegov smisel za estetskost. Rebula se je vse življenje zanimal za toliko reči. Njegova duhovnost je zahtevala, da ostaja moški, ki sicer trpi, marsikaj prenaša, a zaupa, kot pravi Kraševc, ki stopa naprej. Na drugi strani pa je naš pisatelj ohranil otroško dušo, svojo zvedavost. Strašno ga je zanimalo, kako je po smrti. Ko sva govorila, sva vedno prišla na to, da za nas večnost ni predstavljiva, ampak pri vprašanju kako bo po smrti, je gotova le ena stvar, da bomo vsi enkrat zelo presenečeni. Jaz sem takrat dodal, da bodo po smrti najbolj presenečeni teologi, ker bo čisto drugače, kot so si zamišljali. V tem je prav tako bila njegova veličina, da je

Govornik na Taboru Slovenske prosvete na Repentabru leta 1970

v svoji duhovnosti poznal tudi humor. Kljub temu, da sta mu bila blizu tragično občutje in grenka misel, je oboje premagoval s krščanskim upanjem in se znal nasmehniti ter je govoril tudi o božjem humorju. Kajti pri Bogu, v obzorju neskončne ljubezni, so naše težave in stiske tako majhne in neznatne.

Alojz Rebula je vedno postavljaval v osrčje vsega človeka njegovo stisko, upanje in ljubezen. Ko sem ga vprašal, katera so mu bila najlepša doživetja v njegovih bogatih letih, je rekel, da so to bile tri stvari: prva stvar, se je odvila na romanju v Lurdu, ko sicer ni doživel mističnega razodetja ampak predvsem Božjo dobroto. Uvidel je, kako vera tolaži, kakšno moč mu

daje, da lahko upa proti upanju in zlomi še takšno trpljenje in se ne boji smrti. Še poprej pa ga je doletel najlepši čudež v njegovem življenju: srečanje s kasnejšo soprogo Zoro Tavčar, ki mu je potem vse življenje stala ob strani in mu bila ljubeča žena in sopotnica, tudi oster kritik. Pravi, da brez nje ne bi bil nič. Bila mu je znamenje, da ga spremlja Božja ljubezen. In tretji dogodek, ki je bil sicer kratek, se je odvil v Rimu, ko se je srečal z Janezom Pavlom II. Papež se mu je pokazal kot preprost, duhovit in prijeten človek. Vsak pisatelj kdaj zdvomi nad samim seboj in si misli: saj to ni nič vredno, kar počnem, to je neznatno. Toda ko se je poslavljaval od Janeza Pavla II., mu je ta dal roko in mu v slovenščini naročil: Pišite, pišite! To sporočilo je bilo zanj tako pomembno, da ga je uresničeval do zadnjega diha. Vemo, da v zadnjem letu življenja ni več videl, a razum mu je še dobro deloval, srce mu je še pelo in duša je še hrepenela, kljub temu, da je telo zelo trpelo. V nedeljo je narekoval svoj zadnji Credo, o tem, česa Bog potrebuje. Bog si v svoji ponižnosti in dobroti želi nas in nas potrebuje. Njegovo zadnje besedilo je izšlo kot komentar na zadnji strani Družine, v uri, ko je odhajal v večnost, so se vrteli stroji in tiskali njegovo zadnje sporočilo.

(po radiu Trst A 26. 10. 2018)

ZAČETEK PRAVEGA PO NAVIDEZNEM

Miroslav Košuta

Spoštovani, zbrali smo se v spomin na občudovanega profesorja in prodornega misleca, največjega slovenskega katoliškega pisatelja našega časa. Zbrali smo se za spoštljiv poklon, ampak v prepričanju, da se poslavljamo od človeka, ki bo še dolgo z nami.

Vest o smrti Alojza Rebule sem sprejel z globoko prizadetostjo, a tudi s hkratnim olajšanjem. Ponoviti moram, kar sem te dni tako ali drugače že povedal, ponoviti, da mi je bilo in je hudo pri srcu, a mimo trpkega slovesa dragega prijatelja in vzornika, ta odhod vendarle pomeni tudi konec njegovega križevega pota, ki si ga človek težko zamisli, če ga ni spremljal na lastne oči. Kar je meni bilo dano, ker sem ga občasno obiskal v Loki: če sva se prve kratki še podala na sprehod do priljubljene kapelice in v polja ob kozolcih, je bilo z leti zmerom huje.

V zadnjem času pa se moram zahvaliti uredniku in prijatelju Mariju Maverju za dvakratni obisk, a nekdane hudo je bilo vsakič še hujše. Bil sem priča, s kolikšnim fizičnim naporom se je prekladal iz sobe v sobo, ko pa se je umestil na kavču, se načudil obisku in razgovoril, je njegov duh zaplaval v vizije in višave. Zvočni posnetek pogovora bi popolnoma izkrivil podobo, ki nama je bila pred očmi.

V Rebuli sta bila še zmeraj zanos in ognjevitost

mladega Lojzeta, njegova miselna ostrina, predvsem pa vera, vera. V lepoto, v enkratnost besede in materinščine, v poslanstvo umetnosti. Vera v Vsevišnjega, ki si ga je skušal tako ali drugače definirati, čim ostreje izoblikovati podobo, da ga bo spoznal ob skorajšnjem srečanju. Niso ga prizadela vprašanja in pomisleki o neusmiljenosti Boga, ki ga izkuša kot Joba, z vse hujšimi nadlogami in tegobami, od telesnih muk in slepote do izgube hčerke.

Spoštovala sva drug drugega, moja vprašanja in ugovori so bili temu primerni. V njem sem še zmerom videl mladega, iz kraškega kamna izklesanega profesorja in pisca *Devinskega sholarja*, a tudi avtorja mogočne zgodovinske freske *V Sibilinem vetru*, kjer je izza zgodovinskega ozadja spregovoril o

V Finžgarjevem domu na Opčinah predstavitev Drage 1988. Od leve: prof. Jožko Pirc, Karel Smolle, Dobrica Čosić, Alojz Rebula in Peter Močnik

akutnih vprašanjih aktualnosti z zamahom velikih umetnikov. Intimno so naju zblížale novele *Snegovi Edena*, za katerih objavo sem posredoval, kar se je končalo z odrskim krstom izločenega *Kralja Matjaža* pod svetopisemskim naslovom *Hribi, pokrijte nas*. Če ta igra ni bila deležna pravega uspeha, je tem večjega požela *Operacija Timava*.

Pogovori na Opčinah so se po selitvi v Zorin rojstni kraj na obrežju Save nadaljevali z dopisovanjem, dokler mu ni vid popolnoma odpovedal. Takrat so ga nadomestili telefonski klici: z druge strani se mi je še pred kratkim oglašal vehementni govornik, ki pa je z veliko muko segal po aparatu.

Potem je tudi telefon odpadel in dolgo zvonil v prazno, dokler se ni nekega jutra oglasil z novico, da Lojzeta ni več, da nas je zapustil sinoči, pravzaprav snoči, bi rekel Legiša, kot je rad poudaril. Zbolelo me je in mi hkrati odleglo v globok vzdih: Lojze, hvala!

O najinih odnosih pa več in lepše pove pismo, ki naj ga preberem, da zaslišimo njegove besede, če že ne moremo njegovega glasu:

»Dragi Miro,

sobota je, v abstraktnost viseč dan, čeprav lepo sončen, sredi popoldneva sem v hiši sam, Zora je v Trstu zaradi obiska svojega milanskega zdravnika, na uho mi iz najbližje soseščine udarjata petje in godba, kar je šele uvertura v gasilsko veselico, ki se bo verjetno prevegnila krepko čez polnoč ...

Zora je gorka na te loške gasilce, češ da niso zanič, samo za pitje, jaz jih zagovarjam, da niso krivi, če v Loki premalo gori ...

Tvoje pismo nosi poštni žig iz Padove, pa vidim, da si spet doma. Pred tretjim posegom, kot praviš, čeprav bolj domnevno kot gotovo, se mi zdi. Meni kakšen nov poseg zaenkrat sicer ni obljubljen, a se ga bojim. Dovolj, da narobe stopim, pa se mi moj nožni mehanizem podre ...

Danes sem se ob treh ponoči zbudil in segel po knjigi, ki jo berem, doslej samo v nočnih urah, po pravkar objavljenem »Jesusu iz Nazareta« Benedikta XVI. Njena biblijska strokovnost me manj priteguje kakor sodobne reference, s katerimi je potresena. Snoči (moj dragi dr. Lino Legiša je hotel tako proti po njegovem afektiranemu sinoči) sem naletel na interpretacijo Govora na gori in Nietzschejevo ugovarjanje proti njemu. Nietzsche je bil moj opoj pred 60 leti. Danes se mi zdi njegova bogovska poza, vzdrževana z vsakdanjim kupom tablet, čista nepristnost. Zakaj Ti pravim to? Na to misel so me navedli Tvoji

paravani in hodniki v bolnici, tisti pogled v onkološki oddelek ... Potrditev prepričanja, ki je zame fundamentalno, o bedi našega obstoja ... Oni Nемеc bi bil napisal pesem tabletam, pa bi bil pristen ...

(Pa še korekturo sem imel k papeževi misli o življenjskem veselju v Homerjevih epih, češ da je to veselje spremljal strah pred hybrisom, pred napuhom. Po mojem ga je spremljalo nekaj hujšega, samo zanikanje življenja, kakor ga najdeš na primer pri Sofoklu ...)

Babelj — avtor, ki sem ga premalo bral. Ob Tvoji omembi sem si ga spet zaželel. Kakor si želim skoraj samo še Ruse... Marquez pa me ne priteguje. Pred dnevi me je obiskal mariborski bogoslovec — pravzaprav inženir računalništva, ki je pustil svoje podjetje in nevesto pred zakonom in šel na teologijo — navdušen za tega pisatelja, o katerem mi je napisal tudi kratek esej. Zame je latinskoameriška literatura sploh preveč gostobesedna in ne vidi čez plot družbenosti.

Oljača. Škoda, da mi nisi povedal o njem kot človeku kaj več. Molitev za mrtve brate je tudi dobra, vendar me je manj prepričala kot Kozara: posebno zadnji del se mi je zdel skonstruiran. No, tudi h Kozari bi imel kakšno pripombo. Na primer to, da je pisec preveč dekoriral, ko da je nalašč hotel napisati debelo knjigo. Prikaz perverznega ustaštva me je prepričal, ne pa lik meniha fra Avguština, ki je tako nemogoče skonstruiran in pošastno nekrščanski, da sem se začudil takšnemu psihološkemu konstrukturu pri tako talentiranem pisatelju. Praviš, da je znal brati z dlani. Bil je preveč inteligenčen, da bi tisto počel zares.

/.../

Z mano? Zadnja revizija zadnjega romana, križi z računalnikom, vsakotedenski Credo za Družino, poročila o knjigah za kulturno rubriko radia Trst, vsakovrstna drobnjad ...

Z najboljšimi željami za zdravje in razpoloženje pa pozdrav gospe

Lojze.

Zora je hotela kaj pripisati, pa jo je slabost vrgla v posteljo. Pozdravlja.«

Tako je pisal pred dobrim desetletjem. V enem zadnjih pisem pa mi zagotavlja, da na lastno smrt nič kaj ne misli, »saj tisto bo šele začetek Pravega po navideznem: ne bom padel v nič, ampak v neskončno Usmiljenje.«

OB SLOVESU

Prebrano v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu v ponedeljek, 5. novembra 2018

Božo Rustja

Na nocojšnjem srečanju sem tudi v imenu koprškega škofa Jurija Bizjaka, da izrečem v imenu koprške škofije priznanje pokojnemu pisatelju Rebuli. Ob življenjepisih, ki so izšli ob smrti, je bilo skoraj povsod spregledano, da je Škofija Koper Alojzu Rebuli 27. oktobra 2005 podelila svoje najvišje priznanje – Odličje sv. Jožefa delavca. Odličja je bil vesel, saj tudi sam izhaja iz delavske družine, je med drugim poudaril ob prejemu.

Mislil pa, da sem tukaj tudi v imenu številnih kristjanov, ki so jim besede pisatelja Rebule pomagale na poti vere. To je v nagovoru pri maši v frančiškanski cerkvi v Ljubljani poudaril tud p. Edi Kovač. Odraščali smo v režimu, ki je bil nasproten veri (ne da je danes kaj dosti drugače), kjer so nam stalno ponavljali, kako je vera neumna stvar, kako je Cerkev v zgodovini delala samo slabo itd.

Slovo od velikega pisatelja v nabito polni Peterlinovi dvorani

Spominjam se pripovedi nekdanjega spirituala v ljubljanskem bogoslovju dr. Alojza Pirnata, kako ni po odsluženem vojaškem roku mislil nadaljevati študija teologije. Ideološko pranje možganov pri vojakih je opravilo svoje ... Toda ob vrnitvi mu je prišlo v roke predavanje pokojnega pisatelja z naslovom Škandal križa v škandalu Cerkve. Prebral ga je in tako ga je prepričalo, da je nadaljeval študij teologije.

In tu nekje se »ujamem« s pisateljem Rebulo tudi jaz. Tudi meni je branje Rebulovih besedil pomagalo na poti vere, zlasti na poti njenega razumskega utemeljevanja. Pa še vse je bilo povedano v tako lepem slogu in izbranem jeziku. Med vojaškim rokom sem bral knjigo *V Sibilinem vetru*, po mnenju nekaterih strokovnjakov najboljši roman, ki je izšel v obdobju od druge svetovne vojne do leta 1968 v slovenščini. No, v branju romana v *Sibilinem vetru* pri vojakih sem podoben pisateljevemu zetu Igorju Tuti, ki je tudi bral ta roman pri vojakih, samo v drugi armadi. Ali kaj mi je pomenilo branje knjige *Smer Nova zemlja* v času služenja vojaškega roka! Skril sem jo na polico marksistične literature. Tam je bila popolnoma varna, saj tiste police ni nihče niti povohal.

Danes sem tukaj tudi zato, ker sem pred dobrimi tridesetimi leti pri svetniškem kandidatu, Antonu Strletu zagovarjal diplomsko nalogo o skorajšnjem svetniškem kandidatu Alojzi Rebuli z naslovom *Versko teološka misel v delih Alojza Rebule*. Po končani diplomski nalogi sem po prijaznosti g. Tomaža

Med prijatelji
baritonistom
Marcosom
Finkom in Ivom
Hvalico

Simčiča pisatelja obiskal, mu poklonil diplomsko in z njim naredil intervju, ki je bil objavljen v Celovškem zvonu. Spominjam se besed ob prvem srečanju, tako značilnih za profesorja: »In vi ste morali prebrati vse moje knjige?«

Hvala Bogu, da sem mu poklonil diplomsko nalogo in se je tako ohranila, saj sem svojo izvirno izgubil (je sicer v dveh knjižnicah). Številnim sem jo posodil in zatrjevali so, da jim je bila v slastno branje, a nekdo mi je pač ni vrnil. Koliikor se spominjam sem v nekaj poglavjih v diplomski obravnaval temo o veri, Cerkví, nisem pa obdelal teme o eshatologiji (to je o poslednjih rečeh, o smrti, poslednji sodbi in življenju po smrti). Bilo se je pač treba omejiti. Gledano z današnjega vidika pa bi bilo umestno obdelati to temo, saj – tako se mi zdi – je Rebula tukaj izviren, ker je obdeloval temo o usodi naroda v eshatonu. Naj samo spomnim na njegovo poglavje knjige *Smer Nova zemlja* z naslovom *Nova Slovenija?*. Ne vem, če se je s temo ukvarjal Roman Kozmus, ki je napisal o Rebuli doktorat na Teološki fakulteti.

Alojz Rebula je tudi moja vez s to dvorano in z njenimi ponedeljkovimi večeri. 9. januarja 1989 sem tukaj komaj 25.leten predstavljal njegovo knjigo *Jutri čez Jordan* in pozneje še kakšno drugo.

Na poseben način se je najina pot srečala kmalu po osamosvojitvi. Leta 1992 sem novinec pri založbi Ognjišče bil odgovoren za izdajo knjige o ubitem

duhovniku, mučencu *Filipu Terčelju*, kot prve v zbirki *Graditelji slovenskega doma*. Ta knjižica je pisatelja spodbudila, da se je lotil literarne obdelave tega mučeniškega in svetniškega duhovnika. Škofija Koper želi začeti postopek za njegovo beatifikacijo. In nastala je knjiga *Nokturno za Primorsko*, za katero je prejel pisatelj nagrado Kersnik, pa tudi že omenjeno priznanje kopske škofije. Po zaslugi Iva Jevnikarja so bile ta knjiga in še drugi dve Rebulovi deli prevedene v italijanščino. In nekajkrat smo jih skupaj predstavljali. Takrat mu je vid že pešal, pa tudi že telesne moči, a je bil kot vedno iskriv in pronicljiv govornik in sogovornik, ki se je iskreno zanimal za moje delo.

Leta 1990, kmalu po posvečenju v duhovnika, natančneje po 8. februarju, ko sem imel slavnostni govor ob Prešernovem dnevu v tej dvorani, mi je umrl oče. Pisatelj Alojz Rebula mi je takrat napisal sožalje (datum 7. III. 1990), v katerem je napisal: »Moja žena, ki natančneje bere časopise kot jaz, mi je povedala, da ste izgubili dragega očeta. Oh, ta nekrščanski glagol izgubiti, ko pokojni dejansko gre v neskončno pridobitev. A to na ravni nevidnega: na tukajšnji ravni se izgublamo in to boli. Naj vam torej povem, da sva z ženo sočutila vašo bolečino in vključila v najino molitev.«

Tudi jaz vsem, ki ob »izgubi« pokojnega profesorja čutite bolečino, izrekam svoje sožalje in sočutje, dobesedno, ker ga bom odslej tudi jaz izredno pogrešal.

Naj sklenem; ob mašniškem posvečenju leta 1989 pa mi je pisatelj napisal prečudovite besede: »Dragi g. Božo, božji vinogradnik ste postali te dni. Naj vam bo blagoslovljena prst, ki jo boste obdelovali, pa če bo v sončni milini in v mrku križa: Vstali bo z vami, vaša pomoč, vaša tolažba, vaše plačilo. (4. VII. 1989). Danes te čudovite besede lahko samo v malo spremenjeni obliki izrečem jaz njemu: »Vstali Gospod je z Vami, oziroma vi ste pri Njem. In sedaj je On vaša tolažba in vaše večno plačilo!«

ALOJZ REBULA (1924–2018)

Darka Zvonar Predan

Trsta brez dveh velikih slovenskih pisateljskih imen, 105-letnega Borisa Pahorja in enajst let mlajšega Alojza Rebule, si ne znam zamišljati. Drugi se mi je še lani odzval na rojstnodnevno voščilo z zahvalo »za to pozornost človeku, ki mu težko voščite še kdaj dosti zdravja, ker je invalid in zadnje mesece oslepel; vendar kljub temu sprejemam življenje in verjamem v njegov globoki smisel.« Zdaj se je ta odlični poznavalec antike, profesor latinščine in stare grščine, mož humanistične literarne drže in bojevite, razmišljajoče pripadnosti krščanstvu poslovil od zemeljskega življenja. Sodobnikom in zanamcem je zapustil občudovanja vreden literarni opus, za katerega je prejel, čeprav mu do posvetnih časti ni bilo prav veliko, vrsto nagrad, tudi Prešernovo, s hvaležnostjo se ga spominjajo tudi generacije tržaških dijakov. Povezan je tudi z Mariborom: profesor Jože Košar je bil njegov prvi založnik.

Rasel je, otrok fašizma, ki je zaznamoval njegovo mladost, v Šempolaju na tržaškem Krasu, z italijanščino v šoli in s slovenščino doma. V Ljubljani je študiral klasično filologijo, obetala se mu je univerzitetna kariera, potem so ga s fakultete poslali v Trst. Razumel je, da je bilo njegovo ime politično črtano, tega ni nikoli obžaloval. Rad je učil na tržaških višjih srednjih šolah s slovenskim učnim programom in to predmete, ki so jih v Sloveniji ukinjali in na koncu ukinili. Že med študijem je spoznal Zoro Tavčar, Štarkerko iz Loke pri Zidanem Mostu, zblížala ju je prav literatura. Usojena jima je bila dolga, ustvarjalno bogata skupna pot, prehodila sta jo, oba profesorja, oba pisatelja, starša treh prav tako ustvarjalnih hčera, Alenke, Tanje in zdaj že pokojne Marjanke, ne le drug ob drugem, ampak drug z drugim. Na koncu je žena, Rebulova

Z ženo Zoro Tavčar na Dragi ob življenjskem jubileju 5. septembra 2004 (levo);

leta 1993 na Dragi (desno)

prva bralka, lektorica, svetovalka, možu posodila tudi svoje oči. Vid mu je namreč (o)pešal, ustvarjalni genij pa ne, tako je zdaj narekoval besedila.

Dolgo sta živela med Opčinami nad Trstom, kjer sta si ustvarila dom, in Zorino rodno štajersko Loko, na koncu sta se odločila za slednjo, ki je bila Kraševcu Rebuli, ljubitelju zelenih gozdov, vedno veliko ljubša od asfaltnega Trsta, tega velikega požiralnika slovenskega življa, čeprav je pol svojih romanov umestil prav vanj. Nanj je vezal črnoglede napovedi v zvezi s slovensko prihodnostjo, povezane z našo, kot je rekel, biološko jalovostjo: »Če ni Slovencev, tudi slovenska kultura nima kaj početi.«

Slovenstvu je bil zvest skoz in skoz, samo v tem se z Borisom Pahorjem, nekoč, ob Kocbekovem pričevanju o po vojni pomorjenih domobrancih, objavljenem v reviji Zaliv, tesnim zaveznikom, nista razšla. Ob poučevanju in potem je bil sodelavec raznih revij in časopisov, znamenitih srečanj v Dragi, slovenskega radia v Trstu ... Katoliško vero, ki ga je rešila pred depresijami, potem ko je neki neetični zdravnik ženi napovedal, da ne bo nikoli zdrav, je našel v zrelih letih. Ko je pisal svojo mojstrovino V Sibilinem vetru, ki je izšla, postavljena v davni zgodovinski čas rimskih vojn, leta 1968, in velja za najvišji dosežek njegovega opusa, jo je že bil našel, drugače kot junak tega romana Nemezian, ki je bolj agnostik, ki išče. Zgodovina, daljna, antična, in novejša, francoska revolucija, fašistično nasilje, komunizem, udbaštvo, kominform, trpljenje primorskih duhovnikov ..., vseh teh tem se je loteval v svojih romanih s prepoznavnim, realističnim, filozofsko navdahnjenim slogom. V zadnjem objavljenem, Korintskem stebri, pa je izvirno načel vprašanje slovenskih krščanskih socialistov med drugo svetovno vojno. »Doživljam samo molčanje,« mi je v zvezi z njim sporočil to pomlad.

Pisal je tudi drame, eseje, dnevnike, premišljeval o raznih vprašanjih od narodnostnih prek npravstvenih do političnih. Čeprav je bila kultura zanj veličastna, zlahtna reč, je polemiziral s Cankarjevim prepričanjem, da nas bo prav ona rešila: »Ne bo rešila ničesar, koliko barab je visoko kulturnih. Če že kaj, nas lahko rešuje le etika, občutek za dobro in zlo v človeku.« Po tem načelu je tudi živel. Tako rekoč do zadnjega je objavljajl svoj Credo, znamenite, močno odmevne zapise v katoliškem tedniku Družina. Zadnjega je naslovil: Vsaka tretja misel mi je smrt.

Objavljeno v dnevniku »Večer«, 25. 10. 2018

Od zgoraj: predstavitev italijanskega prevoda Sibilinoga vetra v Muzeju Revoltella: Miran Košuta, Roberto Dedenaro, Diomira Fabjan Bajc, Alojz Rebula, Ferruccio Fölkel in Aleksander Skaza; profesor Rebula in Ester Sferco na predstavitvi Savlovega demona; Alojz Rebula, Andrej Capuder in Zora Tavčar

REBULOVA RHEMA GENNAION

Govor na žalni seji za Alojzjem Rebulo

Maja Lapornik

Aristofan v *Žabah* opisuje, kako mora bog Dioniz kot razsodnik v dramskem agonu, v umetniškem dvoboju, razsoditi, kdo je boljši – Evripid ali Ajshil. Po Aristofanu naj bi bil boljši tisti, ki zna ustvariti *rhemo genaion*, kar bi lahko prevedli z besedno zvezo, s stavki, ki na poseben način nagovorijo in osvojijo gledalca, da ne utihnejo skupaj s predstavo, ampak zaživijo svoje lastno življenje izven dramskega besedila in izvirnega konteksta. *Rhemo genaion* bi lahko torej razumeli kot metaforo za tisti težko ubesedljivi, dramatični *quid*, ki se izvorno vpne v konkreten prostor, zadene duha časa, v katerem nastane, ter z umetniško govorico doseže in upoveduje bistvo stvari.

Spregovoriti o Alojzu Rebulo v pretekliku je za vse njegove drage in ljubljene, za ves slovenski prostor, za našo narodno skupnost skeleče, trpko in boleče. A njegova *rhema genaion* ostaja: v nas z neminljivo močjo zori umetnikova beseda, ki je beseda ljubezni in zanesa, gnusa in besa, radosti in bolečine, pa navdušenja nad lepim, zavezanosti slovenski biti, je v svetovne koordinate zazrti slovenski logos, ki je izraz njegove izdelane filozofske misli in intelektualno iščočega krščanskega etosa.

Vsaka umetniška skupina, ki se ukvarja z besedo, bržčas ima ustvarjalca, ki ga smatra za svojega. Njegova beseda jo osvoji, srčno priklene nase in jo nagovarja kot malokatera druga. To gotovo velja za umetniški in vedno toplo prijateljski odnos med Radijskim odrom, ki ga predstavljam, in pisateljem Alojzjem Re-

bulo. Opus dramatika Rebule, ki je nastal za radijsko igralsko skupino in za tržaško radijsko postajo, pa je naravnost osupljiv. Ta radijska ustvarjalna nit se vleče od leta 1963 oz. 1964, ko je Rebula prejel drugo nagrado za radijsko igro *Voda sprave* (da, o še danes aktualni spravi je pisal že tedaj) do leta 2004, ko je šla v eter njegova radijska igra *Klopotec* oz. do leta 2006, ko smo realizirali njegov roman *Nokturno za Primorsko*. Vmes je **44 izvirnih radijskih iger ter 7 daljših ciklusov dramatizacij njegovih proznih del, od katerih je sam dramatiziral kar tri**. Za tržaško Slovensko stalno gledališče je Rebula napisal dve igri (*Hribi, pokrijte nas*, 1983 ter *Operacija Timava*, 1993), ki sta tudi zaživele na odskih deskah. Če se omejimo na Rebulovo ustvarjanje za radijski medij, lahko rečemo, da gre nedvomno za velik, pomemben opus, ki pa je bil – morda ob veličini prozaista Rebule – pravzaprav skoraj vedno nekoliko prezrt in krivično postavljen na stranski tir. Njegove izvirne

Alojz Rebula in Stane Gabrovcec

radijske igre ne razkrivajo pisatelja, ki bi kdaj pa kdaj, le priložnostno nekaj napisal tudi za radijski medij, ampak v bistvu dobrega dramatika in pretanjenega poznavalca radijskega medija. Njegova radijska dela odlikujejo sočnost in klenost besede, bogastvo besedišča, ki ni vsakdanje, prepričljivi dialogi, ki ustvarjajo primeren notranji ritem, ob tem tudi premišljena in ne vselej enostavna dramska struktura. Te njegove radijske zgodbe največkrat odlikavajo nek etični konflikt, ki ga Rebula vselej zna oplemeniti z neverjetno kulturno širino in z intelektualno globino. Gre za prave, žal mnogim nepoznane bisere, ki bi jih morali drugače ovrednotiti, kot smo to lahko storili v preteklosti.

Njegova dela so poleg domačih režiserjev (Jože Peterlin, Marjana Prepeluh, Matejka Peterlin Maver in drugi) režirali eminentni režiserji iz osrednje-slovenskega prostora. Balbina Baranovič Batellino, legendarna ustanoviteljica slovenskega eksperimentalnega gledališča, je že leta 1976 režirala njegovo igro *Polmrak*, naslednje leto je Mirč Kragelj, dolgoletni radijski in filmski režiser, pri nas režiral njegovo

Arijo iz Wagnerja. Nedvomno pa ostaja monumentalna serija s skupnim naslovom *Pod starozaveznimi šotori*: v letu 1983 je Rebula napisal pet, naslednje leto pa šest celovečernih samostojnih radijskih iger. Vse je režiral Mirko Mahnič, dolgoletni lektor ljubljanske Drame. Kakšno razkošje poznavanja Stare zaveze, pa kakšne pretanjene in fine navezave na bolj sodobne ljudi in na naš čas, kako dodelana izbira likov, in kakšna poezija besed, dialogov in vseh mogočih detajlov! Tako sozvočje z eminentnimi ustvarjalci iz osrednje slovenskega prostora je imelo v tistih letih seveda za vse nas še dodaten in dragocen pomen, to umetniško sodelovanje pa se je udeleževalo tudi ob Rebuovem pisanju. Prav tako odmeven je bil Rebulov cikel osmih radijskih iger *Po galeriji Herodotovih muz*, ki sta ga leta 1995 režirali Marjana Prepeluh in Matejka Peterlin. Rebula je bil eden tistih pisateljev, ki so tekst oddali in potem res v ničemer ne pogojevali umetniških izbir drugih radijskih ustvarjalcev, kar je bolj redkost kot pravilo, a so našemu delu potem zelo pozorno sledili in ne štedili z iskrenimi odzivi in z domišljenimi predlogi.

SEZNAM IZVIRNIH RADIJSKIH IGER:

- *Devinski sholar* (1963, po istoimenskem proznm delu, rež. Jože Peterlin)
- *Voda sprave* (1964, 2. nagrada na natečaju RAI, rež. Jože Peterlin)
- *Večer grške dramatike* (1965 rež. Jože Peterlin)
- *Kratek preplah v mestu Arbeli* (Napisano za jubilej ob 20. obletnici delovanja R.O.; 1967, rež. Jože Peterlin)
- *Pilatova žena* (1971, rež. Jože Peterlin)
- *Neznana zvezda* (1972, rež. Jože Peterlin)
- *Zakopani Prometej* (1974, rež. Jože Peterlin)
- *Polmrak* (1976, rež. Balbina Baranovič Battelino)
- *Arija iz Wagnerja* (1977, rež. Mirč Kragelj)
- *Kristus se je rodil v Trstu* (1980, prir. Mirko Mahnič, rež. Franko Žerjal)
- *Četrti kralj* (1982, rež. Mirko Mahnič)
- *Sonce nad Tigrisom*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1983, rež. Mirko Mahnič)
- *Potop in mavrica*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1983, rež. Mirko Mahnič)
- *Pri Mambrejevem hrastu*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1983, rež. Mirko Mahnič)
- *Čez galaadske gore*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1983, rež. Mirko Mahnič)
- *Jožefove žitnice*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1983, rež. Mirko Mahnič)
- *Morje, rdeče morje*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1984, rež. Mirko Mahnič)
- *Proti deželi obljube*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1984, rež. Mirko Mahnič)
- *Satan se predstavi*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1984, rež. Mirko Mahnič)
- *Borilec z levi*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1984, rež. Mirko Mahnič)
- *V času ječmenove žetve*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1984, rež. Mirko Mahnič)

V zadnjem desetletju se je pisatelj osebno nekoliko odmaknil od radia, a je bil med nami v dramatisacijah njegovih del; tako smo umetniško ubesedili *Cesta s cipreso in zvezdo* v 30 nadaljevanjih (1999) in *Nokturno za Primorsko* v 25 nadaljevanjih (2006).

Pred štirimi leti sem imela ta privilegij in to čast, da sem sodelovala pri pisanju utemeljitve nagrade Državljan Evrope in bila potem osebno prisotna v Loki na podelitvi te nagrade. Mislim, da je bil profesor Rebula iskreno vesel, pošasčen se je prisrčno zahvaljeval vsem predlagateljem, a ob pogovoru z njim se mi je redaj zdel že kot Tilen iz njegovega *Zelenega izgnanstva*, ki se bodočemu papežu zahvali za ponujeno karierno priložnost, a s svojim odločnim korakom raje odide svojemu samotnemu, zelenemu Krasu naproti. Rebula je dobro poznal in doumel vse silnice, ki so privedle do te nagrade, a je bil od te praznične zemskosti hkrati že tako neznansko oddaljen, v tem pa tako zelo svoboden, tako iskreno in močno zazrt v drugačne dimenzije, ki so onkraj časa in prostora. In v tem se mi je zdel še posebno velik.

Ne morem drugače, kot da spomin na Alojza Rebulu sklenem kot njegova nekdanja dijakinja. Da, ne poznam dijaka naših generacij – pa naj bo to odličnjak ali prefinjeni zabušant ali pa

razboleni mladostnik –, ki bi mu ob imenu profesor Rebula ne zažarele oči. Še danes. Kakšna dediščina! Rebula, da, to je bil profesor z veliko začetnico. Eden izmed zelo redkih. Vedel si, ob vsaki njegovi besedi ali gesti si čutil, da mu gre za vse prekleto zares; pa naj bo to ob prevodu Herodotovega opisa žitnih polj ali pa ob debati o Vidmarju in Javoršku ali o Dantejevi nenadkriljivi veličini in Prešernovem univerzalizmu, ali pa o duhu grške agora, ki smo jo tudi danes tako zelo potrebni. In šlo mu je zares tudi tedaj, ko nas je spraševal o nas samih, o naših pogledih na dogajanja, šlo mu je iskreno zares, tudi ko bi se nam ob naši nevednosti in majhnosti in naivnosti lahko le iz srca širokogrudno nasmejal. Ne morem pa pozabiti naše zadnje učne ure v 3. klasičnem liceju. Slovo. Čisto ob koncu nas je vprašal, katera mislimo, da je najvišja gora sveta. Sošolec Miran, danes profesor Košuta, mu je geografsko pravilno odgovoril. Pa se je profesor Rebula močno razhudil, malo smo se zdrznili, in v sklandiranem tempu gromko dejal: »Nič vas nisem naučil, prav nič, nič. Kamorkoli vas bo zanesla pot, kjerkoli boste, karkoli boste počeli, zapomnite si: Za nas je najvišja gora na svetu Triglav.« Ta učna ura, ta Triglav profesorja Rebule, še danes raste in zori v vseh nas, neminljivo raste in zori tudi v meni.

- *Savlov demon*, cikel Pod starozaveznimi šotori (1984, rež. Mirko Mahnič)
- *Noč v Korintu* (1989, rež. Marko Sosič)
- *Don Kihot iz Manče*, del radijskega varieteteja *Ulica Castaldi* (1990, 13 oddaj, rež. Marjana Prepeluh)
- *Kres na Nanosu* (1992, rež. Marjana Prepeluh)
- *Po galeriji Herodotovih muz*, 8 radijskih iger (1995, rež. Marjana Prepeluh in Matejka Peterlin Maver)
- *Ajdna* (1996, rež. Marjana Prepeluh)
- *Mille et non plus mille ali na prelomu tisočletja* (1996, rež. Marko Sosič)
- *Viharno jutro* (2000, rež. Marjana Prepeluh)
- *Zaostritev ali osem angelov Slovenije* (2002, rež. Matejka Peterlin Maver)
- *Vse je Emavs* (2003, rež. Matejka Peterlin Maver)
- *Klopotec* (2004, rež. Ivan Buzečan)

RADIJSKE DRAMATIZACIJE REBULOVIH PROZNIH DEL:

- *V Sibilinem vetru*, 5. nad. (1975, dram. Zora Tavčar Rebula, rež. Jože Peterlin)
- *Divji golob*, 6. nad. (1977, dram. Alojz Rebula, rež. Lojzka Lombar)
- *Duh velikih jezer*, 7. nad. (1979, dram. Alojz Rebula, rež. Mirko Mahnič)
- *Enej Silvij Piccolomini*, 8. nad. (1982, dram. Alojz Rebula, rež. Mirko Mahnič)
- *Senčni ples*, 7 nad. (1986, dram. in rež. Jože Babič)
- *Cesta s cipreso in zvezdo*, 30 nad. (1999, prir. in režija Marjana Prepeluh)
- *Nokturno za Primorsko*, 25 nad. (2006, prir. in rež. Marjana Prepeluh)

LETA IN LETA JE TE PROSTORE OŽARJAL NJEGOV DUH

Lučka Susič

Alojza Rebulo sem najprej spoznala kot »profesorja« Rebulo. Če povem zelo omejevalno: na višji klasični gimnaziji me je tri leta učil grščino in latinščino. Povedano s temi besedami je to malo več kot nič. Če pa dodam, da nam je med svojimi urami širil obzorja na 360 stopinj s stalnimi ekskurzusi v slovensko in svetovno zakladnico kulture, v filozofijo, religijo in etiko, nam vcepljal pravila demokracije, strpnosti in srčne kulture, se malo približam temu, kar je bil profesor Rebula v razredu. Mi smo seveda capljali za njim, dojeli smo verjetno manj kot polovico tega, kar nam je posredoval, njegov čar in navdušenje pa sta nas hočeš-nočeš potegnili za sabo. Ob neizmernem znanju, ki ga je razkrival na vsak korak, pa je bil stalno nenasitno radoveden.

Profesor Rebula
popravlja naloge
leta 1950

Če je kak dijak znal povedati kakšno zgodovinsko ali znanstveno podrobnost, ki jo je kje prebral, je bil takoj navdušen in ga je poslušal kot učenec učitelja. Morda to ne spada med moderna pravila didaktike, a mi smo se učili »zanj«, ker smo ga občudovali, ker ga nismo hoteli razočarati. (spominjam se npr. pifljanja imen slovenskih rek in to ne za oceno, samo zanj, ker pravi Slovenci pač poznajo svojo domovino). Bil je strog, dosleden, dobra ocena pri njem je bila zmaga, zadoščenje. Ni pa bil zaprt v svet antike, stalno je prehajal od literature in prevodov v aktualne dileme in probleme, in to ognjevito in večkrat izredno duhovito. Stalno so se mu namreč spontano porajale bistroumne duhovitosti, da smo prehajali od stroge resnosti v smeh. Ni mu

bilo všeč, če smo pasivno prikimali, rad je imel ugovore, diskusijo. Samo za en primer se spomnim, da ga je tak ugovor (pravzaprav je šlo za najstniško izzivanje) vrgel s tira: ko je sošolec izustil, da je bilo pravilno, da so ukinili revijo *Perspektive*. Bil je tako globoko razočaran nad njegovim pomanjkanjem demokratičnega čuta, da je sam sebi očital, da nas ni nič naučil! Ne spominjam se pa, da bi v razredu kdaj govoril o tragičnosti človekove minljivosti, razen v povezavi z grškimi bajkami.

To je bil profesor Rebula v šoli. Izven šole, pri vsakodnevnih opravkih pa je bil ganljivo in prisrčno naiven. Zaradi tega ali občasnih raztresenosti pa smo ga imeli še bolj radi, ker smo ga čutili bliže sebi – če je bil intelektualno nedosegljiv, je bil vsaj človeško blizu nam.

Po maturi se mi je, po pravici povedano, lik profesorja Rebule – zame bo vedno ostal »profesor« – nekako odtujil. Redno sem ga sicer srečevala v teh prostorih na predavanjih, pozneje tudi v Dragi, vendar sem – verjetno prav zaradi izredno visokega nivoja njegovih posegov – dobila do njega nekakšno strahospoštovanje. V njegovi prisotnosti si ne bi nikoli upala odpreti ust. Kot marsikdo od obiskovalcev ponedeljkovih večerov v DSI sem ga raje samo poslušala. Katerokoli predavanje, katerokoli srečanje je z njim pridobilo dodano vrednost. Včasih se je splačalo priti na predavanje bolj zaradi diskusije (na kateri je seveda blestel on) kot zaradi predavanja samega. Vsa leta pa sem z zanimanjem prebirala njegove knjige. Te so izhajale v presledkih dveh ali treh let – razen velikega romana *V Sibilinem vetru*, za pisanje katerega je porabil štirikrat več časa, saj je izšel šele osem let po *Senčnem plesu*.

Po sili razmer sem se pozneje – že poročena in z otroki – nekoliko znebila kompleksa manjvrednosti pred njim, ko sem za tezo na univerzi izbrala njegove romane, od *Senčnega plesa* do *Snegov Edena*. Morala sem k njemu na obisk, vsa v zadregi sem mu razložila, po kaj sem prišla, on pa se je v svoji skromnosti začudil:

»A o meni da boste pisali? O mojih romanih? Pa kaj to sploh koga zanima?«

Tako sem obnovila stike z Alojzom Rebulom. Po diplomu me je celo prosil, da tezo posodim Claudiju Magrisu, ker je bila takrat moja teza edino delo o Rebuli, napisano v italijanščini.

Sicer je Rebula vedno trdil, da mu ni do tega, da bi postal znan v italijanskem svetu. Na splošno se mu je zdelo neetično, da bi pisatelj sam sebi delal propagando kjerkoli, posebno ne pred tujci. »Vmes je tudi ponos«, je izjavil na večeru, ki smo ga priredili v teh prostorih, ko sem bila mentorica višješolske mladine Slovenskega kulturnega kluba. Takrat smo, ob njegovi 65-letnici in malo preden je bil prisiljen (po zakonu!), da zapusti klasično in odide v penzijo, priredili Večer z Alojzom Rebulom, ki ga je vodila prof. Diomira Bajc, ki je takrat prevedla več kot 1000 strani dolgi roman *V Sibilinem vetru* v italijanščino. Italijanski prevod

romana ni dobil založnika in zato se je v zvezi s tem razvil pogovor o prodoru Rebulovih del v italijanski svet. Pravzaprav sem imela takrat občutek, da ga je bolj kot ta ponesrečena italijanska izdaja bolela indiferenca (ali prikrito nasprotovanje) Slovenije. V obdobju do osamosvojitve niso v Sloveniji ponatisnili nobenega Rebulovega dela, razen *Senčnega plesa*, pa čeprav so vsi izvodi pošli. A tudi v zvezi s tem Rebula ni želel »niti z namigom« spodbuditi izida ponatisov. Na istem večeru je na vprašanje »Zakaj?« odgovoril: »Ker je za moj okus nedostojno, da človek samega sebe propagandira in naprej poriva«. Take izjave so nekateri jemali za prevzetnost, tudi ker so bile izrečene vehementno, kot je bila pač njegova navada. Prevzetnost gotovo ni bila Rebulova lastnost. Bil pa je ponosen in tudi kritičen do samega sebe. Iz ljubezni do klasične je npr. napisal odrsko igro *Proces na Vrdeli*, ob kateri smo se vsi do solz nasmejali (dijake sva režirali Matejka Peterlin in jaz), vendar pa se je Rebula kot avtor skril za psevdonim *Anonimus Carsicus* in ni želel, da bi razkrili njegovo ime.

Ni pa mogel skriti veselja ob izidu svojih knjig in je bil (na svoj malo robot način, s katerim je zakrival sramežljivost) hvaležen urednikom založb, v prvi vrsti prijatelju Mariju Maverju pri Mladiki, da so objavljali njegova dela. Ko sem se pogovarjala z njim, sem imela vtis, da je – vsaj v zadnjih tridesetih letih – zelo užival, ko je pisal svoja dela. Včasih je pripovedoval s takim užitkom o svojih junakih in o zapletih, ki jih je imel v načrtih zanje, da se mi je zdelo kot da se z njimi seli v odmaknjen svet, ki ga on sam režira.

Na naše veliko razočaranje pa se je prav fizično odmaknil od nas, ko mu je začelo zdravje pešati. Prej je leta in leta te prostore ožarjal njegov duh. Ni samo pisal člankov in romanov, ki jih je večkrat izdala založba Mladika, ni samo s svojo intelektualno širino razgibaval večerov Društva slovenskih izobražencev, bil je tudi dolga leta soustvarjalec srečanj Draga, z nasveti, pripombami, iskanjem novih bleščečih imen.

Na srečo, ne da bi vedeli, da odhaja od nas, je prav v Mladiki tega meseca izšel zadnji Rebulov intervju, ki ga je Anki Peterlin naklonil v spodbudo mladim Slovenskega kulturnega kluba.

Bojim se, da morda prav zato, ker je bil tako »naravno« med nami in z nami, nismo imeli jasno pred sabo njegove veličine, premalokrat nam je skozi možgane šinilo spoznanje, da je Alojz Rebula duh evropske ali celo svetovne razsežnosti.

ALOJZ REBULA

(Šempolaj, 21. julija 1924 – Topolšica, 23. oktobra 2018)

Marija Pirjevec

V sodobnem slovenskem pripovedništvu zavzema delo Alojza Rebule spricho duhovnega bogastva, izjemne kulture, stilne odličnosti ter zavestobe lastni biti posebno mesto. Ena vsebinskih stalnic njegove proze je srečanje med regionalnim in univerzalnim, kar je bistveni problem našega časa in hkrati temeljno vprašanje današnje slovenske kulture. Prav regionalni determinizem, ki se pojavil že v Rebulovih zgodnjih delih, je sprožil zagon v nasprotno smer, k univerzalizmu. Pri tem je značilno, da nikakor ne gre za univerzalizem razvezane vrste, saj je še vedno pripet na tradicijo in z njo globinsko determiniran.

Kot pisatelj je Rebula globoko zasajen v sodobnost in preteklost Trsta in Krasa, predvsem v obdobje fašističnega nasilja in tesnobno ozračje prvih poveljnih let. Vendar ne gre prezreti, da se prostor njegovih številnih romanov, novel in povesti postopoma močno spreminja in širi od domačega sveta do daljnjih dežel Vzhoda in Zahoda, medtem ko se čas dogajanja razpenja od sedanjosti globoko nazaj v preteklost, v srednji vek, antiko pa še dlje v biblijske čase (*V Sibilinem vetru*, *Zeleno izgnanstvo*, *Jutri čez Jordan* idr.) Skratka, Rebula je avtor, ki je silovito vpet v tržaško duhovno in družbeno ozračje, obenem pa svojevrstno odprt v svet, še posebej v sodobno bivanjsko in duhovno problematiko. Ob vsej tematski raznovrstnosti pa je izjemno zbran v eno samo središče. V tem središču je njegovo tesnobno iskanje Smisla, iskanje, ki je naravnano v krščansko transcendenco in eshatologijo. »Moja največja življenj-

ska strast – je izjavil malo pred smrtjo – ni bila literatura: bilo je iskanje smisla življenja, smisla biti, smisla trpljenja in smisla tega, kar utegne biti po smrti. No, kot sekundarno zanimanje pa je bila literatura in to že od prvih let v gimnaziji.« Prav to ga je delalo nedostopnega, kot je sam poudaril, postmoderni umetnosti in njenemu cinizmu, ki se najbolj razločno kaže v slepoti sodobnih piscev pred »misterijem bivanja«.

Rebulovo iskanje izhaja iz spoznanja o tragičnosti človekove eksistence: gre za iskanje poslednjih ontoloških resnic o človeku, o narodu, o svetu, o veselju in Bogu. Zelo očitno je, da je pisateljeva globinska misel usmerjena proti glavnemu mišljenjskemu toku modernega sveta, proti novoveškemu nihilizmu, ki postopoma preplavlja sodobno zavest

S profesorjem Jažetom Peterlinom na Dragi leta 1972 na naslednji strani z vrha: pogovor z Lojzko Bratuž; Zorko Simčič z ženo Minko v Kočevskem Rogu junija 1995; Boris Pahor in Alojz Rebula; Maja in Mitja Bitežnik, Matejka Peterlin, Lidija Drobnič, Silva in Livij Valenčič, Alojz Rebula

in kulturo. Odpraviti razmerje do Absolutnega bi namreč po njegovem pomenilo črtati iz kulturne zgodovine človeštva vsa višja iskanja, skoraj vso filozofijo in literaturo od Danteja do Dostojevskega. Na Slovenskem bi pomenilo zatajiti Prešerna, Cankarja, Kosovela in še marsikoga. Eshatološka razsežnost je po Rebulovem pojmovanju neizogibna sestavina vsake pomembne literature. Dodajmo še, da prav metafizična misel, doživljanje človeka *sub specie aeternitatis*, uvršča Rebulo med najvidnejše slovenske religiozne pisatelje, kot so npr. Ivan Pregelj, Edvard Kocbek ali Pavle Zidar.

Poglavje zase je pisateljev odnos do jezika. Rojen na robu slovenske zemlje, ki je bila po koncu prve svetovne vojne dodeljena Italiji, je tudi on šel, podobno kot vrsta primorskih besednih ustvarjalcev, skozi mladostno travmo, ki jo je doživel ob skrajnem ponižanju zaradi prepovedi materinščine. Razumljivo je, da je iz te stiske pognala njegova posebna privrženost prav temu jeziku, ki je zaznamovala vse njegovo delo. Materni jezik zanj namreč ni samo sredstvo komunikacije, temveč ontološka kategorija, ki sega v najgloblje plasti človekove biti. Rebula stilist je primer, kaj lahko iz jezika naredi zatiranje. Občutek jezikovne utesnenosti sprošča namreč v njem še večjo slogovno prizadetost in dinamiko, saj mu beseda pomeni boj za lastno ogroženo identiteto in svobodo.

PROCES NA ELIZEJSKIH POLJANAH

Barbara Zlobec

Elizejske poljane so drhtele od vznemirjenja: kot strela z jasnega se je namreč razvedela novica, da se med blažene seli ugleden profesor, pisec in mislec iz slovenskega zamejstva.

»Mar ni on tisti, ki je proti nekaterim izmed nas ravno pred tridesetimi leti naščuval dijake svojega liceja, da so nam kot kriminalcem sodili tam na Vrdeli? Kdo drug bi se namreč lahko skrival za psevdonomom Anonymus Carsicus?«, je zlobno jezikala pesnica Sapfo, ki se je prerinila v ospredje, kot običajno v spremstvu svojih dragih učenk.

»Ti pa še nisi prebavila dvomov, ki so jih takrat izrazili v zvezi s tvojo lepoto, kajne, vijolično kodrasta, čista, medeno se smehljajoča Sapfo?«, se je hahljal Homer, utirajoč si pot z belo palico.

»Niti ti je nisi do-dobro odnesel, pa čeprav sploh ni go-gotovo, da si sploh živel«, ga je jecljaje, a odrezavo zavrnil Demosten. »Osmešil te je s pre-prevodom Koseskega, mene pa, ki sem se vedno bo-boril proti imperializmu, so prisilili, da sem na Radiu Trst A govoril proti Listi za Atene ... pa-pardon, za Trst, ki je takrat imela škarje in platno v me-mestu v zalivu«.

Pri Vergiliju, ki se je debati približal s prijateljem Mecenatom, je tudi v tem primeru prevladal spravljen in blag značaj: »Profesorju moramo biti hvaležni za marsikaj: leto za letom nas je prebiral in širil svojo ljubezen do literature med dijaki; marsikaj je tudi prevedel, na primer Ajshila, Plavta in sveto pismo. Predolgo bi trajalo, če bi našteval, koliko njegovih knjig preveva veličina antike:

Vinograd rimske cesarice in Arhipel, pa končno tudi delo *V zelenem izgnanstvu*, da ne omenjam romana *V Sibilinem vetru*, pod katerim bi se še sam brez sramu podpisal.«

»Tokrat nas ne boš ujel v svojo mrežo z mehкими besednimi zavoji!« je renče planil nanj italijanski poet Gabriele D'Annunzio: »Slabič, da ti ni para! Na procesu si brez boja podlegel nasilju in dijaki so v slavnem verzu *tu regere imperio populos, Romane, memento besedo ‚imperium‘ nespoštljivo nadomestili s ‚pila‘. Nezaslišano – oblast nadomestiti z žogo, ki naj bi ji bili podložni Italijani, zmagovalci nad Scipionom! Kolikšno sramoto pa je nakopal šele meni z namigovanjem, češ da se tu v onostranstvu bavim s slovensko slovnico, tisto staro, Breznikovo ... pa še res ni: zadnje čase gulim Toporišičevo, ki je sedaj na razpolago tudi v nebeškem medmrežju ... A pustimo to: verjetno se spominjate tudi, da se je Julij Cezar, *maximus dux*, moj vzor, po razsodbi dijaškega sodišča moral udeležiti kar desetih kongresov narodnih manjšin ... stroške revež še danes odplačuje na obroke. In vse to si je drznil kmečki sin iz Šempolaja, kjer so se pasle koze, ko je veliki Rim osvajal svet! Jaz se ne uklonim nikoli: na Elizeju ni prostora za slovenskega pisatelja, razen če ne stopi preko mojega trupla!«*

Spor se je vse bolj razvnel, a vsi glasovi so potihnili, ko se je med razburjenimi nebeščani pojavila dostojanstvena, v bleščeče belo togo odeta figura: »Blaženemu Scipionu je numidijski

kralj Masinisa razkril, kot beremo v moji mojstrovini *De re publica*, da so si vsi modrijani, ki so iskali harmonijo sveta, odprli pot v ta kraj, zlasti pa tisti, ki so se z izjemno nadarjenostjo v svojem zemeljskem življenju posvečali preučevanju božjega. To velja tudi za slovenskega zamejca, ki je med drugim ljubil ne samo svojo, ampak tudi tuje kulture, v prvi vrsti italijansko. Našemu tovarišu Danteju je posvetil svojo disertacijo in veliko likov iz njegovih romanov uteleša razgledane, plemenite, globoko čuteče Italijane – pomislite na profesorja De Martinisa iz dela *Senčni ples* ali na Amosa Borsija v *Kačji roži*.«

»Malči, bedak!«, se je zarežal Diogen, »tebe, samozvaneja največjega rimskega govornika, je naš slovenski učenjak cenil tako malo, da se mu celo ni zdelo potrebno, da te pozove na proces ... je pač imel prefinjen okus, raje je imel nas, Grke, zibelko evropske kulture!«

»Kaj praviš, capin ušivi? O meni, ki sem kot konzul rešil večni Rim?« je Cicero že dvigoval pesti.

Že se je zdelo, da se bo prepir sprevrgel v pretep in fizično obračunavanje, ko je Sapfo – že res temperamentna, a vsekakor fina dama, ki ji je kričanje začelo presedati, predlagala: »Spor naj razsodi njegov sorojak Prešeren: glejte, že se nam približuje izza svetega gozdiča.«

Prešeren se je nasmehnil gruči nebeščanov, ki so neučakano zrl vanj: »Naš profesor je celo življenje zastavljal vse svoje moči, da zvestoba slovenstvu, iskanje Resnice in kultura kot ključna dobrina, ki se napaja ob koreninah antike, ne bi izginili kot utrinki ugaslih sanj, ki jih sanja generacija za generacijo s pokončno dvignjeno glavo

na slovenskih tleh. Zato mu vsekakor pripada častno mesto ob velikanih svetovne književnosti in filozofije ter ostalih pravičnikih. Odrejam, da se sme s temi velikimi umi družiti in pogovarjati: gotovo bo užival pod krošnjami naših

košatih lip in kostanjev, ki ga bodo spominjali na slovensko, zlasti kraško pokrajino. Ukazujem nadalje, naj se ga svojci, prijatelji, bivši dijaki in vsi, ki so ga imeli radi in ki še živijo na zemlji, spominjajo brez solza v očeh in da iz spominov nanj črpajo energijo, pokončnost in ironijo, ki so mu bile lastne.«

Sapfo se je namrdnila: »Z odločitvijo se sicer strinjamo, a neka kazen mora biti – vsaj zaradi procesa, ki nam ga je zakuhal.«

»V redu, naj bo«, se je vdal Prešeren. »Prepovedali mu bomo, da izpije vodo iz reke Lete – reke pozabe, ki izbriše vse spomine na zemeljske izkušnje; tako nikoli ne bo mogel pozabiti svoje zemlje, svojih ljudi, svojih vrednot in bo vselej bedel nad njimi.«

Dragi profesor, *sit tibi terra levis*, vedno te bomo ohranili v hvaležnem spominu!

SREČANJA Z ALOJZOM REBULO

Jože Strgar

Ko se mi je v letu 1966 rodila hčerka Mihaela, tretja po vrsti, sem, pred obiskom porodnišnice, stopil v ljubljansko stolnico, da bi se zahvalil za srečen porod. V klopih je globoko zamišljen klečal en sam človek – kakor se je pri skupnem izhodu iz stolnice izkazalo, je to bil Lojze Rebula. Že med vrati sva srečala skupnega znanca Staneta Gabrovca. Ob veselem pozdravu naju je Stane drugega drugemu predstavil.

Po prvem srečanju smo se potem srečevali vse pogosteje. Tam na Opčinah pri Trstu, kjer je s svojo družino živel, smo se tu in tam prav radi oglašali. Ko pa je v letu 1968 izšel Rebulov roman *V sibilinem vetru*, sem ga pri priči in skrbno prebiral. Vtis, ki je iz romana izžareval, je bil tako veličasten in hkrati domače stvaren, da kar verjeti nisem mogel, da imamo med seboj, celo v okviru znanstva, tako velikega pisatelja. Že ob branju me je skrbelo, kaj bo o njem rekla naša »ljudska oblast«, kaj vse se pisatelju lahko dogodi!? Roman

je bil sicer postavljen v antični čas, a vprašanja, vsebina, nastopajoči, skupaj z dejanji, so bili zapisani, kakor da so sredi med nami. V tistem času je izhajal časopis *Naši razgledi*, kjer se je smelo vsaj do neke mere misliti in pisati stvarno in odgovorno. Kritik Andrej Inkret je roman ocenil kot dobro delo. Kar tekel sem na Opčine, da sem to avtorju povedal – tudi sam je s strahom pričakoval, kaj vse se mu lahko dogodi.

Vse to so bili začetki, ki so v kasnejših letih zoreli v lepe, redne in vsestranske povezave – vse do zadnjega časa, ko sva se po telefonu še pogovarjala. Kot pristnemu prijatelju pa moram ob njegovem odhodu še kaj posebnega poudariti. Najprej vsakoletno, dvodnevno »romanje« po stezah in poteh Slovenije. Zgoraj omenjeni trije prijatelji smo, dolga leta zapovrstjo, koračili po različnih predelih naše domovine. Kakšna bogata doživetja so to bila – lepota narave in ob pogovorih globina krščanskega duha! Poleg tega se je Lojze redno udeleževal vsakoletnih srečanj v moji zidanici na Vinjem vrhu nad Belo Cerkvijo. Na Janezovo, dne 27. decembra, smo se dolga leta in ob vsakem vremenu v širši družbi zbirali v bližnji cerkvi Sv. Janeza evangelista, kjer smo se s sv. mašo pridružili širši krajevni skupnosti pri blagoslovu novega vina. Sledilo je druženje v zidnici, kjer se je razodevala duša dolenjskega človeka in Lojze je bil živo prisoten.

Od prvega srečanja naprej sem imel ves čas srečo, veliki privilegij, da sem se lahko prišteval k prijateljem velikega Slovenca Lojzeta Rebule.

Z leve: Anton Ilc, Martin Jevnikar, Marij Maver, Alojz Rebula in Maks Šah

IZ MOJIH SREČANJ Z ALOJZOM REBULO

Kajetan Gantar

Alojz Rebula je eno leto pred mojim vpisom na univerzo diplomiral iz klasične filologije. Prvič sem ga v živo videl in slišal kot študent na literarnem večeru, s katerim so slovenski pisatelji iz Trsta nastopili na odru ljubljanske Drame. Osebnost sem se z njim srečal dvanajst ali trinajst let za tem, na obisku pri Eriki in Stanetu Gabrovcu, ki sta mu bila v študentskih letih najboljša prijatelja. Spominjam se, kako je Lojze takrat živahno razpravljal o humusu, ki so ga gnojile in rahljale ideje antičnih mislecev in pesnikov, tako da se je na teh plodnih tleh razraslo krščanstvo, in kako lahko tudi slovenstvo iz tega humusa še danes črpa moč za svojo rast in razcvet.

Bilo je kot nekak preludij v poznejša srečanja, dopisovanja in pogovore, ki so se vedno gibala v trikotniku *antika-krščanstvo-slovenstvo*: preplet in oplajanje teh treh silnic, med katere je razpeta Rebulova poklicna pot, življenjska usoda in pisateljska ustvarjalnost. Svoje zavezanosti tem silnicam ni nikoli zatajil, ne samo v literarnem opusu, ampak tudi v vsakdanjih pogovorih, čeprav je bilo za to treba imeti veliko poguma. Svoje slovenstvo je pogumno izpovedoval v tržaškem okolju, kjer je marsikdaj naltel na gluha ušesa ali sovražne odmeve. Svoje krščanstvo je izpovedoval, tudi če je zašel v družbo ateistov, tudi o delikatnih vprašanjih, kot je prepričanje o navzočnosti hudiča v sodobnem svetu. Z nič manjšo zavzetostjo je izpovedoval prepričanje o permanentnem poslanstvu antike, za kar je včasih treba še več poguma. Če se znajdeš s svojo latinšči-

no v družbi sobesednikov, ki so morda uspešni managerji, bi najrajši stisnil rep med noge in se naredil *francoza*, poljubnega jezikoslovca ali kar koli, samo ne *latinca* in *grka*. Rebula tega nikoli ni storil, taka drža bi bila tuja njegovemu značaju. Nasprotno, ravno v takšni družbi je včasih prvi provokativno sprožil vprašanje antike in latinščine. Zato ni slučaj, da je na zavihek romana *V Sibilinem vetru* zapisal Mommsenove besede: *Gospodje, o ničemer bolj aktualnem vam ne bi mogel govoriti kakor o antičnem Rimu*. O vsem tem in o svojih srečanjih, pismih in pogovorih z njim bi lahko napisal kar celo knjigo. Vendar naj tu obudim spomin samo na nekaj doživetij, ki so se mi močneje vtisnila v zavest.

Nekoč sem ga spraševal, kako da se ni bolj posvečal prevajanju antičnih umetnin. Pa mi je zaupal, da se je kot študent nekaj časa ukvarjal z idejo, da bi poslovenil Ajshilovo trilogijo Orestejo; vprašal je za mnenje in nasvet profesorja Sovreta, ki mu je odgovoril, da so te tri tragedije s svojo enigmatično metaforiko prave besedne orgije, tako da tudi on sam že dolgo odlaša spoprijem s tem zahtevnim besedilom. Zato se je iz strahospoštovanja do Sovreta rajši lotil prevajanja manj zahtevne Ajshilove tragedije *Sedmerice proti Tebam*, vendar v svoji hiperkritičnosti še sam ni bil zadovoljen s svojim prevodom. Šele po vztrajnem prigovarjanju je pozneje (leta 2005) privolil, da gre ta njegov prevodni prvenec v tisk. Tudi iz latinščine je prevedel vsaj eno odrsko besedilo, Plavtovo komedijo *Hvalisavi vojščak*, ki mu

je prav tako dolgo ležala v rokopisu. Za slovenski tržaški radio je priredil ciklus z naslovom *Sprehodi po antičnih gajih* in zanj prevedel verze iz Arhiloha, Anakreonta, Alkaja, Teokrita, Rufina, Meleagra, Vergilija in Ovidija.

Bolj kot na vse drugo pa je bil ponosen na sodelovanje pri novem prevodu Svetega pisma. Iz Stare zaveze je prevajal knjige Makabejcev, iz Nove zaveze Pavlova pisma in Apokalipso. Njegova vnema in prevajalska neposrednost sta mi prišli najbolj do živega, ko smo se prevajalci pred zadnjo redakcijo sešli na tridnevnem simpoziju v Stični. Ko sem ob kosilu sedel zraven njega, mi je rekel: "Veš, že veliko sem napisal, toda nobeno od mojih izvornih besedil se mi ne zdi tako pomembno in odgovorno kot to, kar delam zdaj, ko me je slovenska Cerkev povabila k prevajanju Svetega pisma."

Ko smo nato v delovnem vzdušju razpravljali o nekaterih odprtih vprašanjih, smo se ustavili ob izrazu *cestninar*: kaj neki si slovenski bralec pod to besedo predstavlja in kako, da to velja za nekaj nizkotnega. Eni so predlagali namesto *cestninarja* besedo *cestar*, drugi *carinik*, tretji *mitničar*. Nazadnje se je k besedi javil Lojze in razpravljaj nekako takole: „Zanimivo, da o rimskih stotnikih, čeprav so dejansko okupatorji, evangelisti nikdar ne zapišejo nič slabega. Cestninarji so bili najbrž nekaki nadzorniki, ki opazujejo, kdo po cesti prihaja v mesto ali odhaja; in če se jim je zazdela kaka oseba sumljiva, so o njej – morda po naročilu ali pa sami od sebe – obvestili rimske oblastnike. Zato bi mogoče tu še najbolj ustrezal pomenski odtenek naše besede *udbovec*. Ampak te besede si danes pri nas nihče ne bi upal zapisati. Enkrat samkrat sem jo videl natisnjeno, zapisal jo je Josip Vidmar v kritiki neke gledališke predstave, in sicer o nekem igralcu, ki je svojo vlogo odigral tako medlo kot kak povprečen *udbovec*. Od presenečenja, če prav vidim, sem si tisti stavek še enkrat prebral.“

O velikem spoštovanju, ki ga je gojil do svojih akademskih učiteljev, do Sovreta in Grošlja, je večkrat pisal. Sovreta je označeval kot „*Herkula slovenske kulture*“. Ob njegovi smrti je zapisal: „Da sem ga imel za svojega profesorja, spada med stvari, za katere dolgujem hvaležnost življenju ... Nizek, zajeten, z vladarsko glavo. Gosposki kroj in temperamentna kretnja. Nadih imperialnega v tem kulturnem učencu Avstrije, ki je govoril in pisal nemščino kot Prus.... Slišalo se je kot pravljica: sedal je k delu, ko je Ljubljana odhajala spat. In snemal si je odejico s kolen, vstajal od dela in legal,

ko je Ljubljana vstajala. To skozi deset let, dvajset, trideset. Kava, cigarete in antika, s tisto granato v glavi ... Ritem, ki ni mogel ubiti samo hribovca, ki se je spustil v slovensko kulturo s tistih vrtoglavih obsavskih drč. In knjiga je prihajala za knjigo ... zlato staro vino v zmerom bolj bleščečih slovenskih sodih, stesanih iz narodne hrastovine, v zlatih obročih ljubezni do materinščine ... Sončno veselje Homerjevo, Aishilov, Sofoklejev in Evripidov dialog z usodo, svetostna tesnoba Marka Avrelija, Avguštinova sla po večnem ... za vse to je po Sovretovi zaslugi slovenski hram bogatejši ... Pa monumentalni Stari Grki, natisnjeni skoraj do poslednjih izvodov za nacistične stope ... Treba je bilo videti, kako je vse to nastajalo ... Tam ob tistem oknu s pogledom na Trdinovo, kjer je predsedel vse svoje življenje, ne da bi bil zaradi tega postal kabinetni človek. Tam ob tisti mizi je tudi zaspal. Pozno v noč je položil počez čez stran grškega lirika nalivno pero za nov delovni dan in potem zaspal... Počivaj, profesor Sovrè ... Dan, ki ga imaš za sabo, je vreden vsega tvojega počitka ... Novo območje živega si presadil na našo domačo reber, da je zdaj zelena tudi od grškega hrasta in od rimskega lovora.“

Nič manj ni občudoval profesorja Grošlja, čigar značajske poteze zlahka odkrivamo v liku profesorja Absinta v romanu *V Sibilinem vetru*, ki se sicer odigrava v času cesarja Marka Avrelija, a je vanj čudovito pričarano vzdušje naših povojnih časov. Srečujemo se s študenti astronomije, ki v *Lopi zvezd* poslušajo besede profesorja Romba, še bolj zavzeto pa profesorja Absinta, besede, ki jim sežejo do srca: "*Kdor se ne misli posvetiti znanosti zvezdne neba z vso dušo, ampak prihaja sem iz mode ali iz kruhoborstva, ta neposvečeni nima v Lopi zvezd kaj iskati!*" je odmeval Absintov glas še iz časa, ko v zvezdah še ni bilo nič sumljivega." Kako znano zvenijo te izjave slušatelju, ki je nič kolikokrat iz Grošljevih ust slišal: *Klasična filologija si je zapisala na svoj prapor: akribija! Klasična filologija zahteva celega človeka! Kdor se ne misli z dušo in srcem predati naši znanosti, naj se rajši prepíše drugam! Kruha ne bo!*

Ni skrivnost, da so zvezde v tem romanu samo šifra za antiko, tako kot je astronomija šifra za klasično filologijo. Prav tako ni slučaj, da je Rebutla v svojem romanu znanost o antiki poistovetil z zvezdoslovjem. Pogled v zvezde pomeni antiki najvišji vzpon človeškega duha. Ni naključje, da se največje antične pesniške umetnine, nekaj najlepših Horacijevih od in Ovidijevih *Metamorfoz*,

Alojz Rebula in
Kajetan Gantar

začnejo in končajo z zvedami, z besedo *sidera* ali *astra*. Kot gotovo tudi ni naključje, da Dantejeva Božanska komedija izzveni z besedo *stelle*, zvezde: *l'amor che muove il Sole e le altre stelle*. Seveda je pogled v zvezde včasih nekaj, kar se zdi skregano z zdravo kmečko pametjo. Znana je anekdota o Talesu, enem sedmih modrih, ki je padel v jamo, ker je bil preveč zagledan v zvezde in se je ob tem iz njega ponorčevala neizobražena in neuka, a praktična dekla. Nasprotni občutki pa nas navdajo, če beremo, da je Absint, prej učitelj astronomije, preučevanje zvezd nazadnje zamenjal za ukvarjanje z vodnimi črpalkami. Nekaj, česar Rebula nikoli ni storil in česar tudi ne bi mogel storiti, saj je do zadnjega ohranil zvestobo svoji zvezdni znanosti – klasični filologiji.

Bolj kot za vse drugo pa sem Lojzetu hvaležen za njegov roman *Ob babilonski reki*. V njem je postavil veličasten in neminljiv spomenik trpljenju in žrtvam tragičnega slovenskega eksodusa maja 1945.

Spomenik Marku Bajuku, ki ga prepoznamo v liku ravnatelja Memorja, ki je na tujih tleh, v nemogočih razmerah, iz nič zgradil eno najbolj elitnih slovenskih gimnazij, begunsko gimnazijo v

Lienzu in Spittalu. Na njej se je izobraževala in maturirala vrsta poznejših vrhunskih znanstvenikov, profesorjev na ameriških, kanadskih in argentinskih univerzah, med njimi dva poznejša kardinala. Pri tem ravnatelj Memor svojih dijakov ni samo privedel do mature, ampak se je šel zanje, za njihov študij in eksistenco,

pogajat na rektorat graške univerze. Tam je s svojim uglašenim akademskim nastopom, s svojo brezhibno visoko nemščino prepričal vodstvo te starodavne častitljive in ugledne univerze, da je več kot sto slovenskih študentov na njej lahko nadaljevalo in uspešno končalo svoj študij. V zahvalo za vse te njegove napore pa so angleške okupacijske oblasti sredi najhujše zime v letu 1947 Bajuka z družino vred izgnale iz begunskega taborišča.

Obenem je v romanu postavil spomenik tenkočutnemu Johnu Corsellisu, ki ga taboriščniki kličejo s simpatičnim imenom Kardo. Corsellis je svetla izjema med angleškimi častniki, ki so naše fante načrtno varali in mednje lansirali govorce, da se peljejo v Palmanovo, dejansko pa so jih v Področici izročali maščevalnim Titovim krvnikom. Lojze me je ob najinih srečanjih večkrat prosil, naj mu kar največ povem o tem človekoljubnem mirovniku, ki zaradi ugovora vesti nikoli ni maral nositi orožja in ki mu je naklepna prevara njegovih nadrejenih kot kamen ležala na duši, zato je skušal beguncem po najboljših močeh lajšati trpljenje in lakoto in vsaj na ta način oprati sramoto svojih rojakov. Pisal je staršema, naj mu pošljeta učbenike za slovensko

begunsko gimnazijo, na svojo roko se je odpravil v Graz, kjer je v mestu, ki je bilo med vojno od bombardiranj razrušeno, iskal in našel domicil za naše študente, da so si v baraki na Hochsteingasse uredili skoraj nekak hotel. Predsednik Republike Slovenije, ki naj bi bil kot oče vsem rojakom, še zlasti pa rojakom na tujem, Corsellisu ni dal odlikovanja, čeprav sem dvema predsednikoma poslal utemeljen predlog za podelitev. S Corsellisom sem se po šestdesetih letih prvič spet srečal 6. junija 2008, ko je prišel v Ljubljano, prav na dan, ko sem iz urada predsednika države Danila Türka dobil na svoj pismeni predlog telefonsko

sporočilo, da Corsellis ne bo odlikovan. Kakšno neverjetno naključje! Ko sem Corsellisom to povedal, mi je rekel: „Pa saj jaz vsega tega nisem delal zato, da bi dobil medaljo; moja vest mi ni dala, da bi z nesrečniki, kot ste takrat bili vi, ravnal drugače.“ In vendar je pacifist, ki je umrl 28. novembra 2018, en mesec po Rebulovi smrti (spet neverjetno naključje), naposled le prejel zasluženo priznanje, večje in trajnejše kot je državna medalja, saj mu je slovenski pisatelj v svojem romanu zgradil *monumentum aere perennius*.

In ne nazadnje je Rebula v tem romanu postavil spomenik tudi mojemu očetu, ki se pojavlja v njem s priimkom *Mornik*. Oče osmih otrok, eden prvih doktorjev slavistike na komaj ustanovljeni ljubljanski univerzi, ki ga je takoj prvi teden po zasedbi Celja kot prvega prišel aretirat njegov nekdanji dijak Sepp Jellenz v gestapovski uniformi, in ki je gotovo tudi poskrbel, da je bil izgnan v Srbijo. A po vrnitvi mu ni preostajalo drugega kot da je pri Metalki prodajal žeblje. Ko je prosil za službo, ga je šef prosvetnega oddelka na ljubljanskem okraju, po izobrazbi germanist, s katerim sta se pred vojno v Celju, kjer je bil med drugim tudi član Kulturbunda, v gimnazijskem zboru tikala, odslovil praznih rok z besedami: „Za vas ni službe v prosveti, iščite si delo drugje!“ Tudi odmev te epizode lahko beremo v romanu.

Hvala ti, Lojze Rebula, hvala ti še posebej za ta roman! Ne najdem besed, s katerimi bi se ti dostojno zahvalil za tvoja žlahtna dela, za vse tvoje neizprosno odkrivanje in oznanjanje zamolčanih resnic, s katerim si desetletja opozarjal na storjene krivice in nam celil naše rane.

ZADNJA NAGRADA ZA NOKTURNO NA PRIMORSKEM

Italijanski prevod Rebulovega romana *Nokturno za Primorsko* je že kmalu po izidu prejel dve italijanski literarni nagradi: 31. marca 2012 so mu v kraju Riva del Garda podelili *Nagrado Mario Rigoni Stern*, 2. decembra istega leta pa v Latisani 19. mednarodno literarno nagrado *Latisana za severovzhod – obmejna književnost*.

V palači Boldrin v kraju Lendinara pri Rovigu pa je 14. oktobra letos knjiga prejela še eno izmed nagrad na 7. mednarodnem literarnem natečaju *La Locanda del Doge* (Doževo gostišče). Za štiri sekcije natečaja so prireditelji prejeli 539 pesniških, proznih in esejističnih del iz Italije in drugih držav.

Na nagrajevanje so povabili tudi pisatelja Alojza Rebulu, ki pa je takrat že ležal v zdravilišču v Topolšici, zato ga je na slovesnosti zastopala Martina Clerici, ki je roman prevedla. Pisatelj pa je na udeležence naslovil zahvalno pismo, ki so ga ganjeno prebrali v dvorani in je njegov zadnji zapis v italijanščini. Tu ga prvič objavljamo v prevodu Nadie Roncelli.

Spoštovane gospe in gospodje!

Ker se iz zdravstvenih razlogov nisem mogel udeležiti vašega srečanja, čutim potrebo, da vam pošljem svoj pozdrav in da se vam zahvalim. Tu je nekaj besed, ki sem jih narekoval svoji hčerki v bolnišnici v Topolšici ob reki Savi. Najprej bi se rad zahvalil komisiji za nagrado, ki je pozitivno ocenila moje delo, in vsem sodelujočim, ki ste s svojo prisotnostjo želeli počastiti mene, predvsem pa književnost v službi resnice in krščanskega bratstva med ljudstvi, ki jih je zgodovina ločila in ranila.

V knjigi obravnavam tragično poglavje v zgodovini Slovencev v Italiji. Živimo na tem ozemlju in ga ljubimo že stoletja, vendar fašizem nas je hotel iztrebiti brez usmiljenja, imel nas je za narod brez vsakršne vrednosti in kulture, odrekel nam je pravico do življenja, pisanja in govorjenja in celo do molitve v lastnem jeziku. Prepovedali so nam celo, da bi počastili svoje mrtve in napisali njihova imena na grobove.

Vse življenje hrepenim po resnici in zemeljski pravici, a tudi verujem v

odrešenje, ki presega človeško zgodovino. To upanje preveva vsako moje delo.

Morda lahko skupaj delimo željo po odrešenju, ki od nekdanj razvema človeško dušo in jo vznemirja. Ne gre le za potrebo po socialni ali državni blaginji, čeprav osvoboditev od revščine in želja po pravičnosti zahtevata našo popolno predanost. Človek teži k nečemu mogočnejšemu in bolj radikalnemu. Neizmerno trpljenje v stvarstvu pa kliče Boga in ga išče.

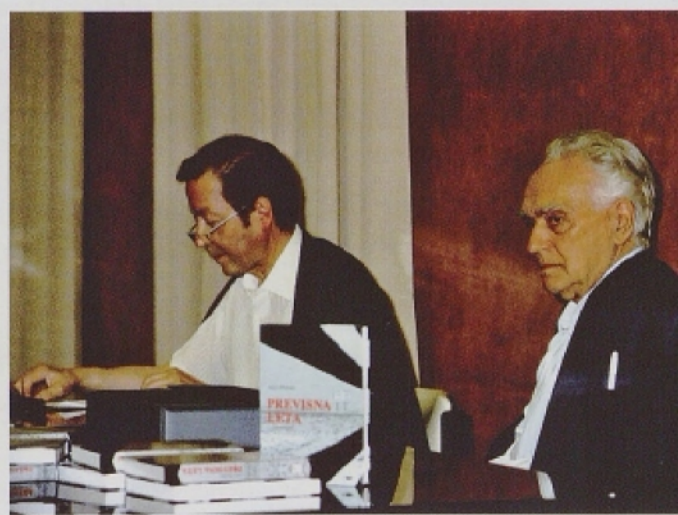
Presenečen vam dajem svojo knjigo, z mešanimi občutki strahu in ponižnosti. Negibnost in slabovidnost me delata skromnega in spoštljivega do tega, kar je nad nami. Hvaležen sem vam za ta trenutek radosti. Zahvaljujem se vsakemu, ki je prebral mojo knjigo in jo ceni, in vsakemu, ki je prisluhnil mojim besedam. Knjiga je prostor, v katerem se naše duše lahko srečajo in kjer ne glede na časovne in prostorske razdalje lahko delimo vrednote, upanja in navdihe.

Topolšica, 8. oktobra 2018

Alojz Rebula

Na vrhu v sredi: z Janezom Pogačnikom;
v srednji vrsti levo: leta 1984 v Tinjah z Antonom Trstenjakom;
spodaj levo: z Marijem Maverjem na Dragi; desno: zaključek tečaja lepe govornice Radijskega odra in predstavitev knjige
Nokturno za Primorsko 12. junija 2004 (foto Križmančič)

Na vrhu levo: Alojz Rebula in Evgen Bavčar na Dragi 1994; desno: z Jožetom Horvatom in Jurijem Paljkom v sredi levo: v Loki leta 1966 z Jožetom Pogačnikom in soprogo; na proslavi 75-letnice prve slovenske gimnazije v Ljubljani leta 1980 (desno); spodaj levo: z Miranom Košuto; desno: Saša Martelanc in Alojz Rebula na predstavitvi knjige Previsna leta 10. 7. 1996

BREDA ŠČEK (1893–1968)

125-LETNICA ROJSTVA IN 50-LETNICA SMRTI

Živela in delovala je v času in prostorih fašizma, nacizma in komunizma – bila je (glasbena) migrantka

Franc Križnar

Breda (Friderika) Šček (poroč. Orel) se je rodila 20. avgusta 1893 v Trstu. V rojstnem kraju je obiskovala osnovno šolo, od 1907 pa tudi glasbeno šolo *Catolla*. Po preselitvi družine v Gorico (1908) je obiskovala tam učiteljske in glasbeno šolo. Svoj (glasbeni) talent je izrabila zelo zgodaj, saj je bila že v dijaških letih organistka po cerkvah in zborovodkinja. Potem je v Škednju pri Trstu hkrati zaključila glasbene študije: klavir na konservatoriju, solistično petje in kompozicijo. Na konservatoriju »G. Tartini« v Trstu je opravila izpit za poučevanje zborovskega petja na srednjih šolah (1924), diplomirala pa še iz solopetja na glasbenem liceju »G. B. Martini« v Bologni (1930). Službovala je na Goriškem, v Trstu in okolici ter Istri in odtlej v nekdanji Jugoslaviji oz. Sloveniji. Umrla je v Ljubljani 11. marca 1968. Pokopali so jo v družinski grob Ščekovih pri župnijski cerkvi sv. Nikolaja v vasi Avber pri Tomaju na Primorskem.

»Iz vseh njenih opusov so še posebej izpostavljeni samospevi. V njih je Breda Šček dosegla vrhunec svoje ustvarjalnosti v vseh pogledih.«

Kot ustvarjalka in glasbenica se je najbolj izkazala na področju manjših vokalnih in vokalno inštrumentalnih, cerkvenih in posvetnih oblik: zborov in samospevov ter klavirskih skladb.

Ukvarjala se je tudi z orkestralno glasbo. Njena slogovno novoromantično usmerjena dela se odlikujejo po izvirnih harmonijah ter sočni in doživeti melodiji. Pravi izbruh skladateljske ustvarjalnosti se kaže v njenem posvetnem ustvarjalnem fragmentu, ki je kvantitativno precej manjši kot pa cerkveni. Največji razmah dobi njena posvetna ustvarjalnost šele po emigraciji v Jugoslavijo za potrebe podeželskih pevskih društev in mladinskih zborov. V eni in drugi sferi se je Ščekova zavestno odrekla kompleksnejšim kompozicijskim rešitvam, ki bi manj večjim izvajalcem postavljale nepremostljive ovire.

Iz vseh njenih opusov so še posebej izpostavljeni samospevi. V njih je Breda Šček dosegla vrhunec svoje ustvarjalnosti v vseh pogledih. V tem

Breda Šček, Wikipedija

fragmentu del se zrcali njena življenjska pot in Ščekova se izkaže kot mojstrica ekspresivne, a vendar oblikovno jasne in naravno tekoče melodijske, ki jo dopolnjuje barvno bogata, na nasičenih poznoromantičnih harmonijah temelječa klavirska spremljava.

»Nekaj v njej je zazvenelo in zapelo, toni so se oblikovali in zlivali drug v drugega in šele pozneje se je zavedala, da to ni nobena izmed melodij, ki jih je znala ...« (Breda Šček, 11 let).

Življenje in (glasbeno) delo

Življenjski in ustvarjalni fragmenti skladateljice B. Šček med Trstom (Gorico), Ločami in Ljubljano

Slovenska učiteljica, pianistka in organistka, skladateljica, zborovodkinja in pevka Breda Šček se je rodila strojevodji Jožefu Ščeku iz Vipavske doline in Vincenciji (Vinki roj. Kante). Njeni starši niso bili ne intelektualci in ne glasbeniki, ded pa je po kraških vaseh slovel kot izvrsten pevec, zbiratelj ljudskih napevov in avtor. Svojo ljubezen je prenesel tudi na svojo hčer tako, da je petje ljudskih pesmi napolnjevalo tudi dom Ščekovih. Mlada Friderika je tako že kot otrok znala veliko ljudskih in umetnih pesmi ter jih rada prepevala. Vse to pa ni zadovoljilo njene želje po globljem glasbenem izražanju. Njena najljubša otroška igra je bila, da je z drobnimi prsti igrala na namišljeni klavir, ki pa sprva ni bil drugega kot kuhinjska miza. Oče, ki je spoznal in podpiral hčerin izjemni glasbeni talent, jo je kljub velikim materialnim žrtvam leta 1907, torej že 14-letno, vpisal v glasbeno šolo *Catolla* v Trstu. Že naslednje leto, po preselitvi družine v Gorico (1908), je Breda svoje glasbeno znanje izpopolnjevala še tri leta v slovenski glasbeni šoli *Glasbene matice* (ust. na prelomu stoletja, 1899–1900). Tu je dosegla svojo glasbeno izobrazbo pri Emilu Komelu in se hkrati odločila za poklic učiteljice in obiskovala tamkajšnje učiteljske. Ves ta čas pa v njej glasba ni mirovala: začela je s pevskim kvartetom na učiteljski in si z nastopi že priborila prvo (plačano) glasbeno zaposlitev. Kot dijakinja! Službo ji je ponudil župnik furlanske cerkve v Gorici. Na enem samem obisku pri Ščekovih doma je slišal njeno (klavirsko) igranje. Zaupal ji je vodenje pevskega kora svoje cerkve, za kar je dobila svojo prvo, z glasbenim delom zaslužno plačilo 120 florintov. Posegla je po tovrstnem glasbenem slovesu, kot

ga je imel v Gorici pred njo samo še sloviti Marij Kogoj. S kora je šel njen glas »v deveto vas.« Poskusila se je tudi kot pesnica in pisateljica. Po končanem učiteljskem študiju v Gorici (maturirala je 1912) so bila njena učiteljska službena mesta: Števerjan (1912–13), Bukovica in Štandrež (1913–16), Škedenj (1916–23), Dolina (1924–26), Slivno pri Nabrežini (1926–30), Materada (1930), Avber pri Sežani (1930–34; kjer pa ni učila, ampak je pri bratu duhovniku Virgilu Ščeku, potem ko je bila kot Slovenka konfinirana na jugu Italije, čakala potni list oz. dovoljenje-vizo za takratno Jugoslavijo in jo tudi dobila po skoraj štirih letih), Loče pri Poljčanah (1934–40) in Ljubljana (1940–68); povsod seveda z in za glasbo, kajti povsod je pela, ustanavljala in vodila zборе, komponirala in igrala.

Vzporedno, že okrog leta 1916 (ko ji je bilo »že« 23 let!), je šele pričela z resnim glasbenim študijem na konservatoriju »*Tartini*« v Trstu: klavir pri Adolfu Skoletu, (solo)petje pri Tini Bendazzi Garulli, kompozicijo pa pri njenem sinu Valdu Garulliju. Leta 1924 je tam opravila mojstrski državni izpit iz zborovskega petja (*Magistero in Canto Corale*) ter se s tem usposobila za poučevanje petja na srednjih šolah (*Scuole Normali*). Svojo glasbeno izobrazbo je nadaljevala na glasbenem liceju »*Giovanni Battista Martini*« v Bologni, kjer je leta 1930 diplomirala iz solopetja in dosegla stopnjo magistre (*Licenza normale in canto*). Njeno glasbeno izobrazbo ji je prineslo tudi preboj iz ozkih krogov podeželskega in primestnega ljubiteljskega glasbenega življenja. Šček je postala prava mala profesionalka na kar več glasbenih področjih. Kljub visoki glasbeni izobrazbi pa v fašistični Italiji ni mogla dobiti ustreznih tovrstnih glasbenih zaposlitve. Redno je nastopala in s svojimi pevskimi nastopi in izvedbami svojih skladb (samospevi in klavirska dela) se je v drugi polovici 20. let 20. stoletja predstavila širši, in ne le slovenski-tržaški (glasbeni) javnosti. Redno je doživljala ugodne sprejeme. Celotitalijanski glasbeni kritiki so brez izjem hvalili njen topel mezzosopranski pevski glas, prav tako pa tudi njene skladbe na italijanska in slovenska besedila. V njih so opazili in poudarili predvsem slovansko toplino in čustvenost. Ti ugodni kritični odmevi pa so bili žal le zadnji sledovi takratne kozmopolitske širine, značilne za Trst poznega 19. stoletja.

Poleg vokalnih, instrumentalnih in vokalno instrumentalnih miniatur – skladbe za klavir, *samospevi* in *zbori* – pa je iz tega časa znana njena

edina večja tovrstna orkestralna skladba 5-stavčna *Piccola suite per orchestra d'archi* (1929–31), ki je doživela eno redkih prvih izvedb 31. junija 1931 v dvorani konservatorija »Giuseppe Tartini« v Trstu. Donedavna je bilo delo izgubljeno, zaradi dvojne signacije, zavedbe v arhivih *Radio Ljubljana* in *Slovenske filharmonije* v Ljubljani. Našel sem jo sam osebno.

Če je torej pomenil (prvi) poustvarjalni-izvajalski in tudi že ustvarjalni-kompozicijski vrh »njen« Trst (pred 1934) še na prevladujočem posvetnem področju (kjer pa tudi niso manjkala cerkvena, duhovna dela), sta se prav slednja glasbena fragmenta nadaljevala in poudarila v njeni ustvarjalnosti.

Med cerkveno in posvetno glasbo

Med Ločami in Ljubljano: zlasti še za Loče (pri Poljčanah) je zapisala sama: »Tukaj sem bila pridna ...«

Njen življenjski in delovni, ustvarjalni in poustvarjalni opus slovenske učiteljice, predvsem pa glasbenice, pevke, pianistke, skladateljice, zborovodkinje, ... rojene Italijanke, preživele vsega šest let (1934-1940) v Ločah pri Poljčanah, je nedvomno največji. V tem času je tam napisala in izdala (v tisku) vsega kar 25 zbirk vokalne glasbe (*samospevi* in *zbori*), skupaj 369 del, vokalnih in vokalno inštrumentalnih miniaturnih, cerkvenih in posvetnih (od vsega 649 enot). Kljub temu, da je bila poklicno izšolana pevka, pianistka in

Levo: naslovnica *Piccola suite per orchestra d'archi*, 1929–32;

desno: Breda (Friederika) Šček (por. Orel), Saša Šantel, risba, 1930–34;

spodaj levo: naslovnica *Tantum ergo*, 1931

»Njen življenjski in delovni, ustvarjalni in poustvarjalni opus je v letih preživelih v Ločah pri Poljčanah nedvomno največji.«

skladateljica, zanjo v takrat fašistični Italiji ni bilo ne mesta in ne prostora. Ker se je obenem izšolala tudi na učiteljski, je bila njena profesionalna kariera vseskozi kot učiteljica; v Ločah celo upraviteljica osnovne šole.

Njena glavna dela izza časov Loč pri Poljčanah (1934–40), pa še od prej in kasneje, so številne posamične zbirke, ciklusi – posvetni in cerkveni (mešani, mladinski, moški, otroški in ženski zbori), dve *Slovenski maši*, 19 zbirk cerkvenih pesmi, *Zvonovi v praznik* (zbirka klavirskih skladb, 1928–44), zbirke samospjevov – *Raste, mi raste* (1924), *Čez Pohorje sinje* (1935), *Ljuba si ti pomlad* (1938), *Talci in Bori* (1952), *Oj, Vrba* (1954), *Med rožami* in kantata za zbor, soliste in klavir *Hasanaginica* (1955), 4 zvezki obdelav ljudskih pesmi (od 1945 naprej) idr.; 654 skladb-miniatur, med katerimi so:

Blažena noč. 9 božičnih pesmi za cerkvene mešane in moške pevske zборе. Loče 1935; (*Prva*) *Cerkvena pesmarica za mladinske ali ženske zборе* (2 natisa). Ljubljana 1940; (*Druga*) *Cerkvena pesmarica za mladinski ali ženski zbor.* Loče 1936; (*Tretja*) *Cerkvena pesmarica za mladinski zbor.* Ljubljana 1938 (dve verziji tiska); *Čez Pohorje sinje.*

9. K nebu povzdignimo solzne oči!
Precej hitro. Enoglasno (F. verzej) Breda Šček

K ne - bu pov - zdig - ni - mo sol - zne o - - či,
 Bra - t - je, po - glej - le, ka - ko se da - - ni,
 Je - zus je bil - - zu, pri - pra - vi - ma pot,

tu - tra - nja zve - zda na ne - bu ža - ri
 ju - tra se svi - ta iz te - me no - či.
 Ama - lu bo pri - šel ne - be - šal Go - spod!

ZBOR
 Zdra - va, Me - ri - ja, zvez - da tag - ni - ca,
 Kri - stus se bil - za, Kri - stus gri - ho - ja
 Ba - o - i, za - liv - ljen, ve - roma j slav - ljen,

zgodaj
 zdra - va, pre - či - sta, pre - sue - da be - vi - ca,
 li ne - v - nim zem - ljo - nom iz sve - te - ga ra - ja.
 lju - bi - žve - lj - car, Me - pi - j, po - zdrav - ljen!

18

Adventna K nebu povzdignimo solzne oči! (za mešani zbor in orgle) – začetek

8 samospjevov s klavirjem (bes. Dr. Ivo I. Rudolf). Partit. Loče 1935; *Domovini. 13 pesmi za 3- in 4-glasne mladinske ali ženske pevske zборе.* Loče 1939; *Jugoslavija. Pesmi za 2- in 3-glasne mladinske*

Spodaj: pevski tečaj organistov in pevovodij v goriškem Alojzijevišču (5. z leve sedi B. Šček med Srečkom Kumarjem in Emilom Adamičem)

← Sveta noč. 11 božičnih pesmi. Ljubljana 1939; Sveti Andrej. 23 (24) svetniških pesmi za mešani zbor. (Druga pomnožena izdaja). Loče 1938; Ti sam, Gospod. 11 obhajilnih pesmi za mešani zbor. Ljubljana 1939; Trnjevenec. 10 postnih pesmi za cerkveni mešani in moški pevski zbor. Ljubljana 1938; V mladih dneh. 20 štajerskih narodnih pesmi za mešani in moški zbor. Pesmi je zapisal Alojz Rupnik, posestnik na Mlačah. Loče 1937; V Nazaretu roža raste. 12 poljudnih pesmi Materi Božji za mešani zbor. Drugi natis, Loče 1937; Vojaški boben. 13 narodnih pesmi za 3-glasne mladinske zборе. Loče 1939; V Tebi Kristus. Besedila zložila M. Elizabeta. 11 evharističnih pesmi za cerkveni mešani in moški pevski zbor. Loče 1936, idr.

Za profesionalno izobraženo glasbenico, ki je uspela z več kot 600 skladbami, na poklicni (profesionalni) poti ni bilo ne mesta in ne prostora; zato je ves svoj življenjski krog delovala kot osnovnošolska učiteljica

Namesto zaključka

Rojena učiteljica in glasbenica Breda Šček je v Italiji naredila svoje prve (po)ustvarjalne glasbene takte in sicer v Trstu. Svoj skladateljski nimb je zagotovo dosegla v Sloveniji oz. Kraljevini Jugoslaviji in po 2. svetovni vojni v Sloveniji oz. NFRJ. Spet kot učiteljica, ki je doživela v Ljubljani tudi svojo upokoitev in smrt (le pokopana je na svojem ljubljenskem Krasu). Ustvarila in izdala je večino svojih del prav tu: v Ločah in kasneje oz. kar na koncu pa še v »svojem« strokovnem

Župnijska cerkev sv. Nikolaja in nagrobnik Ščekovih v Avberju nad Tomajem

Društvu slovenskih skladateljev. Pri tem pa je bilo njeno komaj šestletno bivanje in delo v Ločah pri Poljčanah njen zenit: tu je ustvarila največ in najbolj raznolika dela, skoraj dobra polovica vseh njenih del, vokalnih in vokalno instrumentalnih miniatur: *samospevi in zbori*, je izšla v tisku prav tam; tudi po »zaslugi« njenega moža notografa in tiskarja Silvestra Orla, ki je bil tako njen prepisovalec, tiskar in še kaj. Z njim je Ščekova živela v zakonu vse od 1934, torej tik ali celo med samimi »njenimi« Ločami. Ustvarjalno in poustvarjalno se je vseskozi udejstvovala tako na področju cerkvene kot tudi posvetne glasbe. Če je bil njen »italijanski« ustvarjeni

del kompozicijsko veliko bolj zaostren in v tem ji niso oporekali niti veliko bolj kritični ali skoraj kritikastrski italijanski ocenjevalci, je seveda zdaj v Ločah svoj jezik in kompozicijsko tehniko ublažila, zgladila. V teh njenih delih gre v večini primerov za enostavna in kratkosapna dela (eno- do 2-delne in 3-delne pesemske oblike), vokalnih in vokalno instrumentalnih miniatur (*samospevov in /mladinskih/ zborov*) za omilitev kompozicijskega jezika in govornice. Tako je Ščekova zahtevnost svojega v začetku dokaj zaostrenega jezika, ki se je dodobra spogledoval z evropsko kompozicijsko ustvarjalnostjo, precej omilila. Saj je bil leta v večini primerov namenjen tudi nešolanim izvajalcem, pevkam in pevcem pa tudi instrumentalistom (klavir in orgle). Torej je bil tovrstni opus B. Šček dodobra zamejen z ljubiteljstvom, razen takrat, ko je (šolana) pevka Ščekova tudi sama zapela.

IGO GRUDEN

(1893 – 1948)

Dr. Rozina Švent

Minilo je 70 let od pesnikove smrti, a je njegova poezija še vedno aktualna.

Na pragu Veselega dneva kulture so v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani skupaj z Društvom slovenskih pisateljev ob razstavi *Morje – naše življenje: Odstrti spomini s podstrešja nabrežinske ribiške družine* pripravili prireditev *Morje – naše življenje v poeziji Iga Grudna*. Dogodka so se udeležili številni sorodniki in obiskovalci, nekaj jih je prišlo tudi iz pesnikove rodne Nabrežine, kar je dogodku dalo še poseben slavnostni pridih.

»Igo Gruden je še vedno aktualen zaradi svojega humanizma, pacifizma in zaupanja v človeka, da lahko na koncu vedno premaga zlo.«

Prireditev je skorajda ujela tudi datum pesnikove smrti (29. november) in dan pokopa (1. december) na Plečnikovih Žalah. Igo Gruden si je sicer želel, da bi bil pokopan na pokopališču v Križu blizu Nabrežine, da bi od tam lahko gledal morje, a takratne razmere tega žal niso dopuščale. Se je pa tokratna prireditev ujela z datumom načrtovane literarne večera, ki ga je v Trstu 2. decembra 1947 pripravljala Slovensko hrvaška prosvetna zveza Trst, vendar mu zavezniki niso izdali dovoljenja za prestop meje. Lahko pa se je naslednji dan udeležil prireditve v Kopru in se

takrat po nekaj letih srečal tudi s sorodniki iz Nabrežine.

Na prireditvi, ki jo je povezovala avtorica razstave mag. Polona Sketelj, so sodelovali:

- mag. Maja Kostric Grubišič – pozdrav v imenu direktorice dr. Tanje Roženberger;
- Nina Kokelj – pozdrav v imenu Društva slovenskih pisateljev;
- Nataša Gruden (snaha), ki je med posameznimi ciklusi brala Grudnove pesmi;
- Bogdan Petelin (soavtor besedil razstave) – Igo Gruden in Babčeva družina;
- mag. Ivan Vogrič – Večplastnost Grudnove poezije;
- dr. Rozina Švent – Pesmi izza žice;
- Vera Tuta Ban – Miška osedlana;
- Gašper Fatur – recital pesmi Sinku;
- Ansambel Ovce – Matej in Iztok, ki sta na začetku in na koncu predstavila nekaj uglasbenih Grudnovih pesmi.

Vsak od nastopajočih je predstavil delček bogatega pesniškega opusa Iga Grudna, ki je še vedno aktualen zaradi svojega humanizma, pacifizma in zaupanja v človeka, da lahko na koncu vedno premaga zlo. Opozori nas tudi na ljubezen do slovenskega jezika in naroda, ki ga govori: pristno domoljubje, ki ga Primorci in zamejci občutijo bolj prvinsko kot mi v osrednji Sloveniji. Nekaj njegovih pesmi bi lahko upravičeno uvrstili v evropsko antologijo taboriščne ali socialne lirike.

Vera Tuta Ban je predstavila novo izdajo otroške pesniške zbirke *Miška osedlana*, ki so jo ilustrirali otroci iz Nabrežine. Javno je izpostavila željo

Primorcev, da bi bil pesnik Igo Gruden deležen tudi kakšnega literarnega simpozija v domovini (tega namreč še ni doživel!) in da bi ta pesniška zbirka bila uvrščena tudi na seznam za Bralno značko, saj si to nedvomno zasluži.

Pod vtisom celotnega dogajanja se je na koncu k besedi prijavil še minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Peter Jožef Česnik, ki je izpostavil delo Zorana Mušiča, ki je s svojimi pretresljivimi risbami iz taborišča Dachau znan po vsem svetu, za sotrpina Iga Grudna pa komajda kdo ve. Prav bi bilo, da ga spoznamo in začnemo ceniti tudi mi.

Pesnik Igo Gruden – primorski bard, mogočen po postavi, toda izredno nežen in občutljiv v svoji notranjosti, je na lastni koži doživel prav vse strahote 20. stoletja: kot vojak v prvi svetovni vojni na soški fronti, kjer je bil ranjen (ostal je invalid); zaradi fašizma je družina morala zapustiti dom in se raztepla po svetu; kot zapornik in taboriščnik je med drugo svetovno vojno okusil italijanska koncentracijska taborišča, kar je bilo zanj najbolj travmatično.

Začetek druge svetovne vojne in napad okupatorjev na Jugoslavijo 6. aprila 1941 sta na pesnika Iga Grudna delovala strahotno boleče, kar se je neposredno odražalo tudi v vsej njegovi poeziji iz tega časa. Še dodatno ga je bremenilo dejstvo, da je bil primorski begunec, ki je prav zaradi fašizma pobegnil iz rodne Nabile. Čeprav ga sama politika nikoli ni posebej zanimala, se je takoj vključil v delo OF in pomagal po svojih močeh – pogosto je na sodišču zagovarjal politične zapornike. Že konec decembra 1942 (božične racije 21. in 22. decembra, ko je bilo aretiranih kar 500 ljudi) pa je tudi sam doživel aretacijo in se skupaj s številnimi Ljubljančani znašel v Belgijski kasarni – prav na tem prostoru, kjer danes domuje Slovenski etnografski muzej!

In tukaj se začena tudi pesnikov »dnevnik v verzih«, v katerem je opisoval svojo pot zapornika in taboriščnika, ki ga je vodila od Ljubljane do Visca, Padove, Raba in taborišč v severni Afriki. Pesmi iz prvega obdobja so polne hrepenenja in domotožja, ki pa ga blaži s pesnjenjem in dopisovanjem z domačimi, zato je to ujetost lažje prenašal. Nenehno je nad zaporniki ležala senca negotovosti, saj so od tu ljudi vodili na streljanje v Gramozno jamo ali v internacijo. Le redki so bili izpuščeni.

Grudna so 14. marca 1943 odpeljali v taborišče Visco v Furlanski nižini, ki so ga ob zidanih stebrah

in barakah sestavljali tudi številni šotori in kjer je Gruden našel tudi več svojih ljubljanskih znancev (Janez Logar, Fran Novak, Maks Jeza, Zore, Žiberna). Kljub temu da so bivali za bodečo žico, so se lahko medsebojno družili in sprehajali med šotori. Gruden se je pogosto sprehajal sam in si v beležnico zapisoval stihe, ki so se mu porodili.

Prijatelji so mu konec aprila (rojen je bil 18. 4. 1893) pripravili skromno slovesnost ob 50-letnici rojstva. Nekdo jih je prijavil upravi, zato so jih kazensko premestili v novo taborišče, Chiesanuova pri Padovi. Še naprej je ohranjal stike s Pepco Zajčevom oz. Ljubljano, kar mu je lajšalo bivanje v taborišču. Tam je ostal do 11. junija 1943 – pod št. 5287, ko so ga premestili na otok Rab. Zapornike so iz Padove prepeljali najprej na Reko (v skupini je bil tudi dr. Anton Vratuša) in nato na otok Rab. Prav vmesni postanek v zaporu na Reki je pri Grudnu vzbudil strah, da bi ga kot primorskega begunca postavili pred tamkajšnje vojaško sodišče. Na srečo so se zaradi bližajočih se usodnih dogodkov na fronti življenjski pogoji v uničevalnem taborišču na Rabu že precej izboljšali.

Ob kapitulaciji Italije se večji del taboriščnikov vključi v partizanske enote, nekaj pa jih ostane na otoku in pomagajo pri upravljanju bolnišnice in urejanju razmer na otoku – med njimi je bil tudi Gruden. Ob bližajoči se nemški ofenzivi se januarja 1944 preko Dugega otoka umaknejo najprej na otok Vis in nato z zavezniškimi ladjami preko Barija, Brindisija in Taranta v severno Afriko – Port Said (Egipt).

Svojo afriško odisejado je Gruden preživel v taboriščih: Amrija pri Kairu (od 15. 2. 1944), nato ga marca preselijo v taborišče Tolumbat in na koncu v taborišče El Shatt ob Sueškem prekopu. Zaradi življenjskih pogojev (neznosna vročina, oddaljenost od domovine, nima stikov z domačimi, kar ga spravlja v nenehno skrb in obup) zapade v težko duševno krizo, ki jo rešuje s pesnjenjem in poučevanjem otrok v taborišču. Pesmi, ki so nastale v severni Afriki in jih je pesnik zapisal v oranžno beležnico »Afriške pesmi« (9 x 15,4 cm) so praviloma opremljene tudi z datumom zapisa (prva pesem Taborišče v Amriji je bila napisana 18. 2. 1944 in zadnja, Hamsia, 27. 3. 1944). V tem času vzpostavi pisni stik z dr. Antonom Novačanom, ki mu nekajkrat odpiše in mu pošlje tudi nekaj denarja (skupno 12 funtov). Vseskozi ga Novačan opogumlja, naj vzdrži, in mu obljublja tudi politično rešitev, ko bo prevzel funkcijo v

novi begunski vladi, česar pa ni doživel.

V Grudnovi zapuščini v NUK (Ms 1800) so ohranjena Novačanova pisma (13 – od 1919 do 1946), žal pa se niso ohranila Grudnova pisma. V tem obdobju objavlja svoje pesmi v listu Bazovica, ki ga ureja Ivan Rudolf. Objavlja pa tudi v drugih jugoslovanskih listih, ki so izhajali v Afriki.

V začetku leta 1945 sicer zaključi svojo taboriščno odisejajo, vendar ga dolžnosti radijskega delavca za nekaj mesecev še zadržijo v osvobojenem Beogradu. To obdobje se srečno zaključi junija 1945, ko se vrne v Ljubljano in se 28.

julija 1945 poroči s svojo veliko ljubeznijo Pepco Zajčevo. Svojo srečo dopolni še z rojstvom sinov Primoža (1946) in Aleša (1947).

Pesniška zbirka *V pregnanstvo* (izide decembra 1945) je *pesnikov vojni dnev-*

nik v verzih, v katerem opisuje svojo usodo zapornika in taboriščnika in usodo vseh, ki jih je na tej poti srečeval. V pesmih izpričuje veliko bolečino zaradi vojnih grozot, pomanjkanja in trpljenja, a nikoli ne obupa! Zlasti ciklus *Rabske pesmi*, ki jih je zapisal v Padovi, so pretresljivo pričevanje preživelih rabskih internirancev, ki so v svet ponesli tudi vso tragiko preprostih ljudi, ki jih je povsem nedolžne zajela vojna ujma in jih več tisoč položila k večnemu počitku na kamporskem pokopališču. Kako hudo je bilo življenje v taborišču, nam v *Gonarških sonetih leta 1942* – v pesmi *Vse* – v zadnji vrstici izpove tudi France Balantič: *za hlebček kruha dal bi kos srca ...*

Zbirka *V pregnanstvo* je imela med bralci izreden uspeh (izšla je v 5.000 izvodih in v dveh izdajah), saj so bile

»Zaradi težkih življenjskih pogojev zapade v težko duševno krizo, ki jo rešuje s pesnjenjem in poučevanjem otrok v taborišču v severni Afriki.«

vojne rane še odprte in so pesmi ljudi spominjale na pravkar preživele težke čase.

Za to pesniško zbirko in za pesniško zbirko *Pesnikovo srce* (1946), je Igo Gruden prejel leta 1947 Prešernovo nagrado.

Vsekakor je Grudnova poezija navkljub časovni oddaljenosti še zelo aktualna in živa. Svet je še vedno poln beguncev, ki zaradi vojn in težkih ekonomskih razmer bežijo od doma in se zatekajo v begunska taborišča, kjer živijo v pomanjkanju

in v nenehnem strahu, da jih bodo vrnili nazaj, ali pa so celo ogrožena njihova življenja. Zlasti v Evropi in tudi v Sloveniji se vse bolj krepijo desne populistične stranke, ki namer- no netijo sovra-

štvo do beguncev. Ob tem pa premnogi pozabljajo, da so bili nekdaj tudi številni Slovenci begunci:

Med prvo svetovno vojno so s svojih domov bežali ljudje, ki so živeli v neposredni bližini soške fronte;

po koncu prve svetovne vojne je zaradi fašističnega nasilja in krivične rapalske meje več tisoč Slovencev pobegnilo v Jugoslavijo ali se izselilo v Južno Ameriko;

po drugi svetovni vojni je na begunsko pot odšlo okoli 20.000 Slovencev, ki so zavetje našli v zavezniških taboriščih v Avstriji in v Italiji, od koder so se konec štiridesetih let mnogi preselili v prekomorske dežele.

Marsikdo bi se moral vprašati, kaj bi se zgodilo, če bi jih takrat na meji zavrnilii???

COP24 ALI KAKO TEŽKO JE STORITI KORAK NAZAJ

H.J.

V Katovicah na Poljskem je v prvi polovici decembra potekala konferenca COP24, ki je spet pokazala, kako težavna so dogovarjanja o omejevanju globalnega segrevanja. Organizatorji so si zastavili cilj, da bodo sprejeli skupna pravila za izvajanje pariškega podnebne dogovora, ki naj bi ga uresničili do leta 2021. Zasedanje so tokrat priredili v enem najbolj onesnaženih mest v Evropi. Katovice so namreč črne od premoga najslabše vrste.

Jasno je, da so na podnebni konferenci prišle še bolj do izraza razlike med razvitimi in manj razvitimi, med bogatimi in revnimi državami, med tistimi, ki močno onesnažujejo, in onimi, ki so šele v razvoju in ki po krivičnem naravnem ravnovesju najbolj občutijo posledice globalnega segrevanja. Prva, velika težava je finančne narave. Temeljno vprašanje je namreč: "Kdo bo plačal za varstvo okolja?" Gotovo je, da sprememba industrijskih procesov po naravi prijaznih načelih v prvi fazi veliko stane. Proizvajalci večinoma tega denarja niso pripravljene plačati. Posebno še, ker borze ocenjujejo gospodarsko stanje danes in jutri. Zaskrblja jih vsaka sprememba, takoj jih zagrabi panika. Zato si ne moremo predstavljati, da bodo vlagatelji počakali na razvoj novih tehnologij.

Že pred nekaj leti so ocenili, da bi morale razvite države tistim, ki so še v razvoju,

»Prva, velika težava je finančne narave. Temeljno vprašanje je namreč: "Kdo bo plačal za varstvo okolja?"«

ponuditi najmanj 100 milijard dolarjev pomoči za uveljavitev podnebnih ukrepov. Za sedaj so zbrali polovico te vsote, nabirka pa teče zelo počasi. Svetovna banka je sicer sporočila, da bo za podnebne ukrepe do leta 2025 namenila 200 milijard dolarjev. Tega denarja pa zaenkrat še ni.

Da se je svet oddaljil od prave poti je v Katovicah ugotovil tudi generalni sekretar Združenih narodov Antonio Guterres. Kljub temu, da je stanje resno in bi morali nujno in takoj zmanjšati izpuste toplogrednih plinov, pa so ukrepi pomanjkljivi in počasni, je dejal. Različni predstavniki skoraj 200

Antonio Guterres na konferenci v Katovicah

držav so opozarjali na to, kar je vsem pred očmi. Samo z dvigom povprečne temperature za eno stopinjo Celzija je v teh zadnjih letih že prišlo do hudih katastrof, začenši s požari, ekstremnimi vremenskimi pojavi in dvigovanjem gladine morja. Izvedenci ocenjujejo, da bi se lahko – če se nič ne spremeni – povprečna temperatura do leta 2030, ki ni več tako daleč, dvignila že za 1,5 stopinje. Če bi se povprečno ogrelo za 2 stopinji glede na predindustrijsko dobo, pa bi bile posledice nepredvidljive in nepovratne.

Kot je na podnebni konferenci COP24 še dejal Guterres, bi morali vsi državljani pritisniti na svoje vlade in zahtevati, naj uvedejo ukrepe za omejevanje globalnega segrevanja. Podjetja, ki ne bodo stavila na zeleno gospodarstvo, bodo v prihodnje propadla, je prerokoval. Čeprav mnogi to že vedo, pa je tako težko stopiti korak nazaj ali ubrati drugo smer.

Težava je tudi v tem, da skušajo države celotno finančno breme sprememb za varstvo okolja zvrniti na državljane – z novimi davki na onesnažujoče avtomobile, z višanjem cen goriva ali s čem drugim, ki stane veliko več. Če hočemo vedeti, kam to vodi, je dovolj, da pogledamo, kaj se v zadnjih tednih dogaja v Franciji s protesti tako imenovanih "rumenih jopičev". S shodi, ki so bili večkrat nasilni, so najprej začeli zaradi napovedi o višanju trošarin na gorivo, sedaj pa je njihov protest postal simbol boja proti socialnim krivicam in gospodarstvu, ki uničuje naravne vire in prinaša korist le posameznikom.

V trenutku, ko primanjkuje dela, ko so tudi v mnogih evropskih državah plače nizke, življenjski stroški pa visoki, od ljudi ne moremo zahtevati, da se odločijo za nakup dragega ekološkega avtomobila ali pri popravilu hiše izbirajo naravi prijazne – in seveda spet veliko dražje – materiale. Država in proizvajalci bi morali poskrbeti, da bi bile cene visoko tehnoloških novih izdelkov sprejemljive. Vsega vendar ne moremo prepustiti svobodnemu tržišču, zlasti ko gre za prihodnost planeta.

Večkrat smo se že posvečali vprašanju neverjetne količine odpadkov, s katerimi dušimo Zemljo. Sredi morja že plava pravi kontinent plastike. Zato v veleblagovnicah – v skladu z evropskimi pravili – sedaj prodajajo razgradljive vrečke, ki so resnici na ljubo večkrat tako tanke, da svojih nakupov ne uspeš prinesiti do doma. Po drugi strani pa je na primer tudi proizvodnja luči zašla na stransko pot. Ker nove LED žarnice trajajo predolgo, so si že izmislili nov trik. Pri nekaterih lučeh namreč, ko pregorijo, žarnice preprosto ni več mogoče zamenjati. Ko bodo pregoarele, bomo morali – po petih ali največ

»Težava je tudi v tem, da skušajo države celotno finančno breme sprememb za varstvo okolja zvrniti na državljane.«

desetih letih – vse skupaj odvreči. Te luči so seveda večinoma iz plastike.

Namesto, da bi se stvari izboljševale, imamo občutek, da se večkrat celo slabšajo. Novi brazilski predsednik, skrajni desničar Jair Bolsonaro, je že odpovedal vlogo gostitelja svetovne podnebne konference prihodnje leto. Kot kaže, v podnebne spremembe ne verjame. Med njegove načrte pa sodi tudi avtocesta, ki bi razdelila Amazonski pragozd.

Ameriški predsednik Trump, ki je kriv za umik ZDA iz pariškega podnebnega dogovora, pa glede globalnega segrevanja ne verjame niti izvedencem. Kakih 300 vodilnih ameriških znanstvenikov in 700 predstavnikov iz trinajstih agencij ameriške zvezne vlade je konec novembra izdalo nacionalno podnebno oceno, v kateri so ugotovili, da je stanje izredno zaskrbljujoče. Podnebne spremembe, so še zapisali, so v večji meri posledica človeških dejavnosti.

Donald Trump pa je v pogovoru za ameriški časopis Washington Post dejal, da to sploh ni res. Pri tem ni pozabil poudariti, da je izjemno inteligenten; veliko pametnejši od vseh znanstvenikov, njegov nepogrešljivi instinkt pa ga vedno vodi do pravih zaključkov.

Ameriški predsednik je po družbenih medijih, ki jih pogosto uporablja za lastno hvalo, francoskemu vodstvu, ki so sooča s protesti "rumenih jopičev", svetoval, naj vendar odstopi od "smešnega in izredno dragega" pariškega podnebnega dogovora, ljudem pa naj vrne denar z nižjimi davki. Iz Pariza so mu – z značilno francosko uglajenostjo – že dali vedeti, da ga nihče ni vprašal za nasvet.

UMRL JE ODV. BOGDAN BERDON

V Trstu je 19. novembra umrl odvetnik in javni delavec Bogdan Berdon. Rodil se je 20. septembra 1930 v Ricmanjih. V mladih letih je okusil zapor Collottijeve tolpe, kot gimnazijec v Postojni pa Goli otok.

Leta 1957 je diplomiral na tržaški pravni fakulteti in postal odvetnik. Ob običajnem delu se je veliko ukvarjal s pravnim zagovarjanjem in utemeľjevanjem slovenskih pravic. Tako se je boril proti razlašãanju slovenske zemlje, za enakopornost slovenskih društev (izbojeval je vpis Slovenskega planinskega društva Trst v italijansko smučarsko zvezo FISl) in slovenskega jezika. Kot zagovornik prof. Sama Pahorja je tako med drugim dosegel, da je italijansko ustavno sodišãe z razsodbo št. 62 iz leta 1992 omogoãilo pripadnikom slovenske manjšine, da se posluŕujejo svojega maternega jezika v civilnih pravnih postopkih.

Odv. Berdon je o pravnih in manjšinskih vprašanjih v letih 1965–74 veliko pisal za revijo Most, dolgo je sodeloval tudi z nekdanjim Radiom Opãine.

AVSTRALSKA MINISTRICA V SENCI

Kot je med drugim 10. novembra poroãal Dejan Valentinãiã v Sobotni prilogi Dela, imamo Slovenci »ministrico v senci« za zunanje zadeve v Avstraliji. To je Tanya Pliberšek, ki je laburistiãna poslanka od leta 1998 (takrat je bila stara 28 let). Trikrat je bila ŕe ministrica, po porazu laburistov leta 2013 pa je podpredsednica stranke in ãlanica opozicijske »vlade v senci«.

TAMARA BLAŕINA PREDSEDNICA DS

Na deŕelnem kongresu Demokratske stranke, ki je bil 2. decembra v Gorici, je bil za novega deŕelnega tajnika izvoljen Cristiano Schaurli, ki je strankin deŕelni svetnik in poroãen s slovensko ŕolnico. Svojeãas je bil ŕupan v Fojdi in deŕelni odbornik za kmetijstvo.

Nova predsednica deŕelnega sveta Demokratske stranke pa je bivša zgoniška ŕupanja, deŕelna svetnica in nazadnje senatorka Tamara Blaŕina.

KERIGMA

Skupinska slika nastopajoãih in prizor iz Kerigme

Slovenci v Argentini so 25. novembra praznovali svoj 63. Slovenski dan, in sicer v Slomškovem domu v okraju Ramos Mejia v Buenos Airesu, ki je obhajal svojo 57-letnico. Bil je posebno slovesen, saj je bil povezan s 70-letnico priseljevanja povojne politiãne emigracije v Argentino in 70-letnico zaãetka izhajanja v Argentini lista Svobodna Slovenija, ki se je rodil v domovini med okupacijo.

Slavje je trajalo ves dan, kronala pa ga je krstna uprizoritev muzikala Kerigma, ki ga je na motive velikega tedna pred leti napisal in uglasbil Martin Sušnik. Nastop veã kot 80 igralcev in pevcev ob izjemni sceni in kostumih sta reŕirala Marta Selan Brula (glasbeni del) in Marcelo Brula.

POPOLDNEVI O MILANU KOMARJU

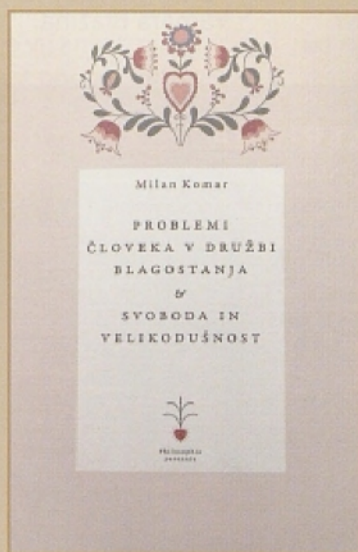
Zavod Philosophia perennis je 7. decembra priredil v Ljubljani 2. Komarjev popoldan.

Nameni zavoda, ki so ga ustanovili lani, so razvijanje krščansko-realistične misli, še zlasti v povezavi z mislijo slovenskega filozofa prof. Milana Komarja (Ljubljana, 1921 – Buenos Aires, 2006), preučevanje Komarjevega življenja in dela ter objavljane njegove zapuščine. V njem so zastopniki Slovencev iz matice, zdomstva in zamejstva. Predsednik zavoda je Blaž Ivanc, ravnatelj pa Matija Ogrin, v vodstvu predstavljata naše zamejstvo Peter Černic in Erika Jazbar.

Prvi Komarjev popoldan je bil lani v Ljubljani, z delno ponovitvijo na Srečanju pod lipami v Gorici. Takrat je prišel med bralce prevod Komarjevih predavanj z naslovom Človeški čas.

Tokrat pa so predstavili knjigo Komarjevih ciklov predavanj Problemi človeka v družbi blagostanja (1967) in Svoboda in velikodušnost (1984) v prevodu iz španščine Andreja Lokarja. Ta knjiga je obenem prva v novi zbirki Ordo et mysterium, za katero skrbi zavod Philosophia perennis v sodelovanju z založbo Družina.

Na letošnjem Komarjevem popoldnevu, ki ga je vodil Blaž Ivanc, so prisotni prisluhnili video posnetku Komarjevega učenca Martina Sušnika iz Buenos Airesa na temo V globini so visokosti. Novo knjigo je predstavil njen urednik Matija Ogrin, ki je spregovoril tudi na temo Milan Komar in Janez Ludvik Schönleben, nekaj vzporednic ob 400-letnici velikega polihistorja.

I. SVETOVNA VOJNA: ŠE DVA SPOMENIKA

V Štandrežu so v parku ob Soči 25. novembra odkrili spomenik vsem žrtvam soške fronte. Pred tremi leti ga je oblikoval Franc Kocjan iz Škocjana na Dolenjskem skupno s kamnoseki iz Manč na kiparski delavnici društva sKultura.

Na Padričah pa so 9. decembra ob vaški cerkvi odkrili ploščo v spomin na štiri vaščane, ki so izgubili življenje med prvo svetovno vojno.

ZISOVI NAGRADI

Zoisovo nagrado za življenjsko delo in izjemne dosežke v znanstvenoraziskovalni in razvojni dejavnosti sta 27. novembra v Ljubljani prejela zgodovinarica Milica Kacin-Wohinz, ki je najvidnejša raziskovalka primorske zgodovine v času med obema svetovnimi vojnami, in nekdanji predsednik SAZU ter minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Boštjan Žekš za dosežke v teoretski fiziki.

LEKSIKON FILOZOFIJE

Upokojeni ljubljanski nadškof, zaslužni profesor Teološke fakultete in sedanji rektor Katoliškega inštituta v Ljubljani, lazarist dr. Anton Stres je pri Celjski Mohorjevi družbi izdal monumentalen Leksikon filozofije, ki obsega XXIV + 999 strani, spremno besedo dr. Janka Kosa in uvodno razpravo dr. Roberta Petkovška.

To je doslej najboljše in najtemeljitejši leksikon filozofije na Slovenskem, saj prinaša več kot 2400 gesel, večkrat prave kratke razprave, v katerih avtor izčrpno obravnava filozofske pojme in filozofe vseh smeri ter njihovo delo.

SLOVENC V VANCOUVRU

Slovensko društvo v Vancouveru v Britanski Kolumbiji na zahodu Kanade je 20. oktobra praznovalo 60-letnico. V Slovenski dvorani se je zbralo 135 udeležencev, kar je za njihove razmere veliko. Mednje so prišli tudi slovenska veleposlanica v Kanadi Melita Gabrič, častna konzulka v Vancouveru Margaret Rudolf in ansambel Mladika iz Celja. Predsednik Joe Herceg je v imenu društva od veleposlanice ob jubileju prejel priznanje.

V društvu imajo pouk slovenskega jezika, pevski zbor, dve folklorni skupini in mladinski orkester, prirejajo več srečanj in izdajajo društveno pismo.

DR. JANEZ DULAR, ARHEOLOG, ČASTNI OBČAN METLIKE

Arheolog dr. Janez Dular, sicer rojen Metličan, živi v Ljubljani, kjer dela kot znanstveni svetnik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU), kjer je bil od leta 1982 do leta 2000 predstojnik Inštituta za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra. Leta 2017 mu je bil podeljen naziv zaslužni raziskovalec ZRC SAZU. Med številnimi deli so bila posebno uspešna in odmevna izkopavanja na Kučarju v Beli krajini, kjer sta z ženo Anjo odkrila železnodobno naselje in edinstvene, dobro ohranjene zgodnjekrščanske objekte, ki potrjujejo prisotnost kristjanov v tej dobi.

Je cenjen znanstvenik, ki kljub svojim sedemdesetim letom še vedno z mladostnim zagonom dela na svojem arheološkem področju. Kot odličen izvedenec je pogosto vabljen na strokovna predavanja predvsem zunaj Slovenije, lani pa je pripravil tudi zanimivo poljudno arheološko predavanje v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu in sicer na temo „Kaj nam lahko pove arheologija o začetkih krščanstva na Slovenskem“.

Metlika se mu je z imenovanjem za častnega občana oddolžila za vse njegove znanstvene dosežke in za njegovo tesno sodelovanje z metliškimi Belokranjskim muzejem.

DRAMATIKA METODA TURNŠKA

Literarni zgodovinar Milan Dolgan, ki je pri Družini v Ljubljani v letih 2009–16 že izdal niz 7 knjig z naslovom Metod Turnšek: epika, povesti in romani, je v samozaložbi izdal še »pregledno izdajo«: Metod Turnšek, Dramatika, Velika karantansko-panonska trilogija.

V njej je z dolgo uvodno študijo in komentarji objavil izbor iz Turnškovih dramskih del, posvečenih rani slovenski zgodovini.

NOVA MAŠA V ARGENTINI

Letošnjim slovenskim novomašnikom se je pridružil še eden, in sicer v Argentini. To je Pavle Erjavec iz Buenos Airesu. V duhovnika ga je 24. novembra posvetil škof iz buenosaireske predmestne škofije Avellaneda-Lanús.

UMRL JE MUZIKOLOG BORUT LOPARNIK

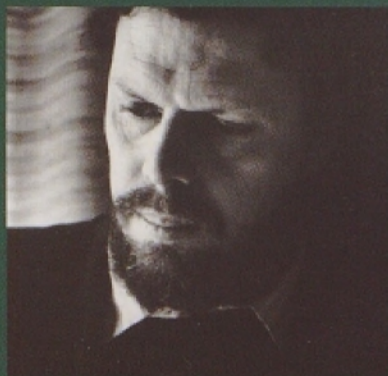
Dne 15. novembra je umrl muzikolog prof. Borut Loparnik, ki je bil eden največjih poznavalcev slovenske glasbe poznega 19. in prve polovice 20. stoletja, zlasti Marija Kogoja. Teden pred smrtjo mu je Slovensko muzikološko društvo podelilo Mantuanijevo nagrado za življenjsko delo.

Rodil se je v Podgorcih pri Ormožu 5. septembra 1934. Doktoriral je na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V letih 1963–87 je bil glasbeni urednik na Radiu Ljubljana, nato je 16 let, do upokojitve, vodil glasbeni oddelek v Narodni in univerzitetni knjižnici. Sočasno je na Pedagoški akademiji v letih 1976–87 predaval glasbeno zgodovino, na Muzikološkem oddelku Filozofske fakultete pa študentom predstavljal izbrana poglavja o Mariju Kogoju. Deset let je vodil oktet Gallus. Objavljal je Kogojeve skladbe, izdal učbenik Umetnostna vzgoja in knjigo intervjujev s Primožem Ramovšem Biti skladatelj ter pisal glasbene kritike.

UMRL JE RAČUNALNIŠKI UMETNIK PROF. EDVARD ZAJEC

V mestu Syracuse na severu ameriške zvezne države New York je 1. decembra preminil pionir računalniške umetnosti prof. Edvard Zajec. Rodil se je 11. februarja 1938 v Trstu. Njegov oče, trgovec Ivo, je bil pri narodnopolitičnem delu med tesnimi sodelavci duhovnika Petra Šorlija. Družina se je leta 1958 izselila v Cleveland.

Leto pred tem je Zajec maturiral na slovenski realni gimnaziji v Trstu, kjer je nanj močno vplival profesor risanja, slikar Avgust Černigoj. V Clevelandu je obiskoval Cooper School of Art (1958–61), nato je živel v Zahodni Nemčiji, v letih 1964–66 je obiskoval Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani in diplomiral pri Gabrijelu Stupici, nakar je leta 1968 magistriral na fakulteti za likovno umetnost in umetnostno zgodovino na univerzi Ohia v mestu Athens. Že takrat se je začel posvečati računalniški grafiki. Poučeval je v ZDA, nato v letih 1970–80 na slovenskih šolah v Trstu. V sodelovanju s tržaškim računalniškim inženirjem Matjažem Hmeljakom je poglobljaj možnosti računalniške umetnosti in začel razstavljati v številnih svetovnih središčih. Nato so ga povabili na Syracuse University, kjer je bil od leta 1980 do leta 2008, ko so ga razglasili za emeritusa, profesor in koordinator računalniškega umetniškega programa centra Transmedia na College of Visual and Performing Arts. Ob tem je sodeloval na najpomembnejših svetovnih srečanjih o računalniški umetnosti. O tem je tudi pisal, med drugim na svojem spletišču (www.edwardzajec.com).

PEVSKE REVIJE

V Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici je bila 17. in 18. novembra jubilejna, 60. revija pevskih zborov Cecilijanka, ki jo prireja Zveza slovenske katoliške prosvete. Tokrat jo je posvetila 140-letnici rojstva duhovnika in priljubljenega primorskega skladatelja cerkvenih ter posvetnih pesmi Vinka Vodopivca. Skupno je nastopilo 16 zborov iz Goriške, Tržaške, Kanalske doline, Koroške in matične Slovenije. Na prvem večeru je občinstvo nagovoril Matevž Čotar, na drugem sta spregovorila predsednica ZSKP Franka Padovan in minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Peter Jožef Česnik.

53. revija tržaške Zveze cerkvenih pevskih zborov Pesem jeseni je bila 24. novembra v dvorani »pri jezuitih«, torej ob cerkvi sv. Marije Velike v Trstu. Nastopilo je 8 tržaških zborov, ki so se tudi spomnili jubilejev priljubljenih skladateljev in pesnikov. Prisotne je pozdravila predsednica ZCPZ Rossana Paliaga.

Mala Cecilijanka, ki jo je 8. decembra priredilo goriško Združenje cerkvenih pevskih zborov, pa je v Kulturni center Lojze Bratuž privabilo 14 otroških in mladinskih zborov. Občinstvo je nagovorila predsednica ZCPZ Damjana Čevdek Jug.

Zbor Mačkolje na Pesmi jeseni

KNJIGA BEGUNEC NIKDAR

V Tržaškem knjižnem središču so v sredo, 14. novembra, predstavili avtobiografsko pričevanje delo Bojane Daneu Don z naslovom Begunec nikdar, ki je izšlo pri založbi Mladika. O delu, v katerem je avtorica opisala svojo begunsko izkušnjo v tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko so njeni starši zaradi fašističnega preganjanja zbežali v Jugoslavijo, o ustanavljanju slovenskih šol v Trstu in Tržiču po koncu druge svetovne vojne in o obiskovanju trgovske akademije ter delu v uradu za begunce Displaced persons office v bivši Rižarni v Trstu, so na knjižnem dogodku spregovorili zgodovinar Jože Pirjevec, urednica založbe Nadia Roncelli in avtorica.

Jože Pirjevec in Bojana Daneu Don

SPOMIN NA FRIDA BEZNIKA

Ob 40-letnici postavitve Župančičeve Veronike Deseniške na odru Našega doma San Justo v Buenos Airesu v režiji Frida Bezniaka se je režiser Boštjan Modic 11. novembra želel pokloniti svojemu učitelju Bezniku, ki je umrl pred 20 leti, s ponovno uprizoritvijo te tragedije na istem odru. Igralci so bili iz vseh domov in so poželi veliko priznanj. Večer pa se je začel z govorom Martina Sušnika, ki je podal svoje spomine na Frida Bezniaka kot režiserja in profesorja "žive besede" na srednješolskem tečaju.

KOROŠKI GOSPODARSTVENIKI

V Celovcu so 13. novembra praznovali 30-letnico Slovenske gospodarske zveze, ki povezuje nad 300 članov in ji predseduje Benjamin Wakounig. Ob tem so s kolegi iz Slovenije in Italije priredili okroglo mizo o čezmejnem sodelovanju. Podelili so tudi več priznanj.

45 MINUT ZA NAŠO ZGODOVINO

Združenje cerkvenih pevskih zborov iz Gorice pripravilo multimedijško interaktivno predstavo 45 minut za našo zgodovino. Režirala jo je Jasmion Kovic, krstno pa jo je predstavilo 6. decembra v Nabrežini.

ZLATI JUBILEJ SLOVENSKE MAŠE V MILANU

Slovenska krščanska skupnost v Milanu je 18. novembra praznovala 50-letnico slovenske maše in svojega neprekinjenega delovanja. Zanj je v kapeli sv. Sigismunda ob baziliki sv. Ambroža, kjer so se srečanja začela, maševal upokojeni koprski škof msgr. Metod Pirih. Somaševal je škofov vikar za Slovence v goriški nadškofiji, župnik v Štandrežu Karel Bolčina, ki je bil zadnjih enajst let duhovni voditelj skupnosti, a se je ravno na jubilejni slovenski od nje poslovil, saj tega bremena spričo zadolžitev v domačem kraju ne zmore več. Zaenkrat bodo priskočili na pomoč slovenski kapucini, ki študirajo v Milanu. Na srečanju je pel mešani cerkveni pevski zbor Sv. Jernej z Opčin na Tržaškem pod vodstvom Janka Bana.

Slovensko mesečno mašo v Milanu je uvedel leta 1968 msgr. Ignacij Kunstelj (1908–81), ki je takrat nekaj let živel v Rimu kot vrhovni direktor slovenskih izseljenških duhovnikov. Ko se je vrnil v London, je od leta 1972 nekaj let prihajal iz Rima Franc Bergant. Ko se je preselil v Argentino, so se vrstili mašniki iz Rima, Gorice in Trsta, dokler ni začel iz Rima, kjer je študiral, prihajati Jurij Rode. Leta 1980 se je vrnil v Argentino, za njim pa je vrsto let skrbel za Milančane škofov vikar za Slovence v goriški nadškofiji msgr. Oskar Simčič. Za njim sta krajši čas obiskovala Milan Karel Bolčina in David Taljat (iz Francije), nakar je svojo dolgo službo spet opravljal Bolčina.

Iz srečanj po maši, ki je zadnja desetletja v cerkvi Corpus Domini pri karmeličanih v Ul. Canova 4, se je v Milanu rodilo društvo. Izpeljali so tudi več koncertov za širšo javnost, veliko slovensko romanje ob 600-letnici milanske stolnice leta 1986, več romanj ipd. Občasno pojejo pri maši v Milanu zamejski zbori.

MePZ Sv. Jernej z Opčin (levo), dr. Igor Grdina (na sredini) in France Križnar (desno); spodaj: večer o prevaranih sokolih

DRUŠTVO SLOVENSКИH IZOBRAŽENCEV OB KONCU LETA

V ponedeljek, 12. novembra, so v društvu posvetili večer skladateljici Bredi Šček ob 50-letnici njene smrti. Sodelovali so muzikolog France Križnar, ddr. Igor Grdina in Mešani pevski zbor sveti Jernej z Opčin pod vodstvom Janka Bana. Večer je povezoval prof. Tomaž Simčič.

V ponedeljek, 19. novembra, so večer posvetili zgodovinski študiji Prevarani sokoli, ki sta jo predstavila znana športna pedagoga dr. Ivan Čuk in dr. Aleks Leo Vest.

V ponedeljek, 26. novembra, pa je bilo v društvu srečanje s sodnikoma Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, zakoncema Janom Zobcem in Barbaro Zobec, ki sta govorila o stanju duha in zlasti pravosodja v Sloveniji danes.

MLADI V SLOVENSKEM ZAMEJSTVU

Sodelavci Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu, Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu in Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu so v letih 2013–16 opravili anketo in analizo položaja mladih pripadnikov slovenskih manjšin v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem. Izsledke bodo predstavili v štirih zvezkih publikacije z naslovom *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*.

Prvi trije so že izšli lani in letos. Uvodnega (Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu) je uredila Vera Kržišnik-Bukić, drugega (Identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu) Milan Obid, tretjega (Družbena participacija mladih v slovenskem zamejstvu) pa Devan Jagodic.

SKAVTSKI TABORI

V preteklem poletju je Slovenska zamejska skavtska organizacija pripravila 8 taborov za skupno okoli 250 mladih: 2 za volčiče in volkuljice, 3 za izvidnike in vodnice in 3 za novince roverje in novinke popotnice. Slednji so bili pravi mednarodni podvigi: udeležba na Roverwayu na Nizozemskem, Pot miru ob Soči z obiskom še v Rimu, pot po Bosni in Hercegovini.

Ob začetku novega skavtskega leta je bil v Trstu 29. septembra 1. škofijski dan skavtizma za vse katoliške organizacije. Udeležil se ga je tržaški škof msgr. Crepaldi, upoštevana pa je bila tudi slovenščina.

Na Padričah so 14. oktobra v prostorih nekdanjega begunskega taborišča tržaški skavti odprli obnovljeni novi skavtski sedež.

Jan in Barbara Zobec z Ivom Jevnikarjem (levo); dr. Marijan Dovič (desno); Rado Pezdir in Igor Omerza (spodaj)

Na rojstni dan Franceta Prešerna, 3. decembra, so Društvo slovenskih izobražencev, Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm in Slovenski klub priredili predavanje dr. Marijana Doviča Prešeren po Prešernu ali posmrtno življenje velikana.

V ponedeljek, 9. decembra, sta ekonomista in raziskovalna publicista Igor Omerza in Rado Pezdir predstavila svojo knjigo *Kriminalni temelji teritorialne obrambe in NLB*.

Zadnji ponedeljek DSI v tem letu, 17. decembra, je dr. Drago Ocvirk predstavil knjigo *Poslednji kristjani o težavah in njihovem preganjanju v arabskih državah*.

Društvo slovenskih izobražencev bo nadaljevalo svojo redno sezono po božičnih in novoletnih praznikih.

SVET SLOVENSkih ORGANIZACIJ

Poročilo predsednika Walterja Bandlja (foto D. Devetak)

V petek, 16. novembra, je bil v Špetru 14. občni zbor Sveta slovenskih organizacij. Predsedniško poročilo je prebral predsednik krovne organizacije Walter Bandelj. Izvoljeno je bilo novo 15-glavo vodstvo za prihodnje triletnje (po 5 članov izvršnega odbora s Tržaškega, Goriškega in Videmskega), ki so nato na svoji prvi seji potrdili za predsednika Walerja Bandlja, za pokrajinske podpredsednike pa so bile izvoljene tri ženske predstavnice: Maja Lapornik (Tržaška), Franka Padovan (Goriška) in Ana Wedam iz Kanalske doline za videmsko pokrajino.

ZGOŠČENKA JANKA KRIŠTOFA

Deveti recitalski projekt predsednika Krščanske kulturne zveze iz Koroške, župnika v Bilčovsu Janka Krištofa, epsko-lirska pesnitev Franceta Prešerna Krst pri Savici, je zdaj na voljo tudi na zgoščenki. Glasbo je komponiral in jo izvaja Tonč Feinig, za režijo je poskrbel Aleksander Tolmaier. Za objavo recitala, ki ga je Krištof izvedel tudi na Goriškem in Tržaškem, je poskrbela Krščanska kulturna zveza.

PAOLO PETRICIG – SCRITTURE

Študijski center Nediža je leta 2014 skupaj z Novim Matajurjem pod naslovom Olga Klevdarjova, Un racconto storico (Olga Klevdarjova, Zgodovinska povest) objavil knjigo zapisov, ki jih je v omenjenem tedniku v letih 1994–96 objavljala beneški šolnik in javni delavec Pavel Petričič. Zdaj pa je Alvaro Petricig za Nedižo uredil še zbirko zapisov Scritture, Piccola antologia di letteratura dialettale slovena contemporanea (Pisanje, Drobna antologija sodobne slovenske narečne književnosti), ki so v Novem Matajurju izhajali v letih 1999–2000.

ZVEZA SLOVENSКИH IZSELJENCEV

Po majski proslavi v mestecu Orbe v Švici, kjer so beneški izseljenci poleti 1968 ustanovili današnjo Zvezo slovenskih izseljencev Furlanije Julijske krajine – Slovenci po svetu, je bila 1. decembra v Čedadu še večja proslava ob jubileju z uglednimi gosti iz Furlanije Julijske krajine in Slovenije. Govor je imela predsednica Graziella Bianco Coren.

UMRLA JE VLADA ŠEBEK BIDOVEC

V noči na 8. december je v Mariboru, kjer se je rodila leta 1920, preminila Vlada Šebek Bidovec, v vojnih in povojnih letih znana v Trstu po partizanskem imenu Morana. Ko so jo fašisti med vojno izključili iz ljubljanske univerze, se je preselila v Trst k stricu, katinarskemu župniku Antonu Piščancu, nato je šla v partizane in spet na aktivistično delo v Trst. Prve dni maja 1945 je v slovenščini spregovorila množici na Velikem trgu. Poročila se je z bratom bazoviškega junaka Stanetom Bidovcem, delala v uredništvu Primorskega dnevnika, spor ob kominformu pa je hudo zarezal v njuno družino. Odločila sta se za Stalina, zato je izgubila službo, moža, ki je z njim tesno sodeloval, pa je Vidali naposled odslovil. Leta 1956 se je z otroki preselila v Maribor, doštudirala in urejala tovarniška glasila.

UMRL ZGODOVINAR LUIGI TAVANO

V duhovniškem domu v Gorici je 25. novembra preminil duhovnik in cerkveni zgodovinar prof. Luigi Tavano. Rodil se je 22. decembra 1923 v kraju Lestizza v videmski pokrajini, vendar se je družina kmalu preselila v Gorico. V duhovnika je bil tam posvečen leta 1946.

V letih 1946–55 je bil odgovoren za goriške strani v tržaškem škofijskem tedniku Vita Nuova, nato je pisal za lista Voce Diocesana in Voce Isontina. Bil je tudi katehet in tajnik nadškofijske katehetske službe ter duhovni asistent gibanja Comunione e Liberazione. V letih 1967–82 je kot katehet in študentski duhovnik deloval v Bocnu, nakar je v Gorici predaval zgodovino in cerkveno zgodovino v semenišču.

Kot zgodovinar se je zanimal zlasti za goriško preteklost in za odnose med Slovenci, Furlani in Italijani. Njegova bibliografija šteje več kot 110 enot. Bil je med ustanovitelji Inštituta za družbeno in cerkveno zgodovino v Gorici, njegov tajnik, v letih 2003–08 predsednik, nato častni predsednik. V tem okviru je priredil več odmevnih mednarodnih posvetov in poskrbel za objavo tudi za Slovence zelo zanimivih publikacij.

HVALEŽNICA 2018

V tržaški stolnici sv. Justa je bila 18. novembra Hvaležnica, torej jesenska zahvalna maša slovenskih vernikov tržaške škofije, ki je ob enem njihovo najpomembnejše, redno letno srečanje s škofom (dodamo mu lahko mašo na Repentabru za veliki šmaren in marijansko procesijo z mašo na mali šmaren na Opčinah). Zanj je dal pobudo rajni vodja Slovenskega pastoralnega središča kanonik Marij Gerdol leta 1981.

Z ducatom slovenskih duhovnikov in nekaj italijanskimi sobrati, ki se posvečajo tudi slovenskim verskim skupnostim, je somaševal nadškof msgr. Crepaldi, ki je, kot je njegov običaj, pridigal v italijanščini. Lepo so bili zastopani skavtinje in skavti, ki so tudi zapeli nekaj pesmi, medtem ko je na koru nastopal združeni zbor Zveze cerkvenih pevskih zborov pod vodstvom Alenke Cergol in ob orgelski spremljavi Tomaža Simčiča. Zapel je tudi otroški zbor pod vodstvom s. Karmen Koren. Predstavniki župnij so v stolnico prinesli bogate sadove zemlje, Mačkoljani pa so poskrbeli za pritrkovanje.

UMRLA JE TATJANA KRALJ

V Ljubljani je 17. novembra preminila sopranistka Tatjana Kralj. Rodila se je 19. novembra 1932 v Ljubljani v družini slikarjev Mare in Toneta Kralja, med sorodniki pa je imela tudi vidne glasbenike. V letih 1972–88 je bila članica ljubljanske Opere, delala pa je tudi v Sarajevu, Švici in Nemčiji.

V skrbi za kulturno dediščino bližnjih je ustanovila Fundacijo Toneta Kralja za restavriranje očetovih poslikav in pas Fundacijo L. M. Škerjanec.

UNESCO: ČIPKE IN HIŠICE

Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine pri Organizaciji Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (Unesco) je konec novembra vpisal v Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva klekljanje čipk v Sloveniji in suhozidne gradnje (torej tudi kraške suhe zidove, pastirske hišice ipd.). Slednje so skupno predlagali Slovenija, Ciper, Francija, Grčija, Hrvaška, Italija, Španija in Švica.

Slovenija ima zdaj štiri vpise na tem seznamu, saj je bil leta 2016 vpisan Škofjeloški pasijon, leto kasneje pa so dodali obhode kurentov.

Unesco ima sicer več različnih seznamov svetovne dediščine. Najbolj znan je Seznam svetovne kulturne in naravne dediščine, na katerem so od leta 1986 Škocjanske jame.

UMRL JE JOHN CORSELLIS

V Cambridgeju v Angliji je 18. novembra preminil prof. John Corsellis, ki se je kot človekoljub zapisal v zgodovino slovenskega povojnega begunstva.

Rodil se je 14. januarja 1923 v Londonu in doštudiral pravo. Ko so ga kot 18-letnika vpoklicali v vojsko, je uveljavil svoj mirovniški ugovor vesti, nakar je stopil med kvekerje. V britanski 8. armadi so ga dodelili humanitarnemu delu z begunci, in sicer prej v Egiptu, nato v Italiji, naposled pa med Slovenci v Vetrinju, kjer je bil priča britanskemu varanju in prisilnemu izročanju domobrancev v Jugoslavijo in smrt. Pozneje je bil s Slovenci še v taboriščih Peggetz – Lienz in Špitalu. Ohranili so ga v lepem spominu, on pa njih.

Vse to ga je močno zaznamovalo, tako da se je po vojni, ko je bil v glavnem šolski ravnatelj, posvečal delu za spravo in študijskim izmenjavam.

Ko se je bližal 50. letu, je po stiku z argentinskim Slovincem spet vzel v roke pisma, ki jih je iz begunskih taborišč pisal materi, kar ga je ponovno pretreslo. Psihiater Jože Jančar in drugi znanci so ga prepričali, da o tem napiše knjigo. Dolgo je zbiral gradivo in intervjuval preživele slovenske begunce po svetu, a knjige ni bilo.

Naposled je v zgodbo stopil časnikar in pisatelj Marcus Ferrar, ki je bil tik pred poroko s Slovenko. Dogovorila sta se, da knjigo o pokolih in begunstvu Slovencev napišeta skupaj, a zgodba je Ferrara tako prevzela, da je začel še on intervjuvati in raziskovati po svetu. Končno je leta 2005 izšla odmevna knjiga *Slovenija 1945, Memories of Death and Survival after World War II*, ki je leta 2006 doživela slovenski prevod (*Slovenija 1945, Smrt in preživetje po drugi svetovni vojni*), leta 2008 pa italijanskega.

Že leta 2000 se je Corsellis skupno z Nikolajem Tolstojem in Niglom Nicolsonom udeležil več javnih srečanj v Sloveniji ter se udeležil komemoracije v Kočevskem rogu.

*John Corsellis v Gorici 16. maja 2008 ob predstavitvi italijanskega prevoda knjige *Slovenija 1945* (foto: Danijel Devetak)*

SPOMINI SAŠE RUDOLFA

Tržaški časnikar Saša Rudolf je tik pred svojo 80-letnico (17. decembra) v samozaložbi v Trstu objavil še eno knjigo spominov, ki nadgrajuje njegova prejšnja dela o olimpijskih igrah in svetovnih nogometnih prvenstvih, ki jim je službeno sledil, o očetu Ivanu in njegovem delu ter o času slovenskega osamosvajanja.

V knjigi Moj RAI je na 203 bogato ilustriranih straneh obudil spomine na dogajanje in osebna doživetja v letih 1960–90, predvsem v zvezi z delom na Radiu Trst A, a tudi na krajevni sceni in v politiki, saj je bil nekaj časa urednik lista Demokracija ter odbornik Slovenske skupnosti na tržaški pokrajini. Leta 1960 naj bi prvič nekoga nadomeščal v športnem oddelku, pripoved pa se končuje, ko je prevzel vodilno mesto v slovenskem delu tržaškega časnikarskega uredništva RAI. Kako je bilo pozneje, ko smo Slovenci v Italiji dosegli še slovensko televizijo in se je slovensko časnikarsko uredništvo osamosvojilo, Rudolf pa je postal njegov prvi glavni urednik, bo snov za kako prihodnjo knjigo.

LUKA DEBEVEC MAYER NA TRŽAŠKEM

Pri založbi Družina v Ljubljani je izšla zgoščenka V živi spomin. Gre za 17 sakralnih arij iz mednarodne glasbene zakladnice v izvedbi basista Luke Debeveca Mayerja in pianista ter organista Diega Licciardija iz Buenos Airesa.

V okviru slovenske turneje sta 23. novembra nastopila tudi v cerkvi sv. Jerneja na Opčinah. Koncert sta priredila Slovenska prosveta in Društvo Finžgarjev dom.

To je prva Debevečeva zgoščenka. Pevec, ki je že 27 let star začel nastopati v Colonu, je na Tržaškem in Goriškem že nekajkrat nastopil.

JELINČIČEVE ZGODBE V ITALIJANŠČINI

Tržaški časnikar in pisatelj Dušan Jelinčič je pri založbi Bottega Errante Edizioni v Vidmu za niz leposlovnih knjig o mestih izdal zbirko devetih zgodb v italijanščini s skupnim naslovom I fantasmi di Trieste. Kot je povedal, jih je najprej napisal v slovenski različici in bodo izšle tudi z naslovom Tržaške prikazni.

O KATALONIJI ZA ITALIJANE

Tržaški časnikar in javni delavec Bojan Brezigar je svojo lansko knjigo o boju Kataloncev za neodvisnost Šest dni v Kataloniji pod naslovom I giorni della Catalogna izdal v posodobljeni in razširjeni izdaji v italijanskem prevodu pri založbi Qudulibri v Bologni.

V knjigi so še zapisi, ki so jih prispevali katalonski predsednik v begunstvu Carles Puigdemont in zaprti katalonski zunanji minister Raül Romeva ter nekdanji slovenski predsednik Milan Kučan in nekdanji slovenski zunanji minister Dimitrij Rupel.

DOMOZNAVSTVO

V Praproto (občina Devin – Nabrežina) so 23. novembra predstavili knjigo v slovenščini z italijanskim prevodom Praprot, ki jo je etnologinja Jasna Simoneta posvetila temu kraju ob 700-letnici prve omembe vasi in 70-letnici spomenika padlim. Izdalo jo je društvo Vaška skupnost Praprot.

V Boljuncu pa so 30. novembra predstavili knjigo s slovenskim besedilom in italijanskim prevodom Nekoč je obstajal Boliunz, Spomin na stara krajinska imena katastrske občine Boljunec. Napisala sta jo Silvester Metlika in Stojan Glavina, oblikoval Silvano Pobega, izdala pa Srenja iz Boljunca.

PRVEGA NE POZABIŠ NIKOLI

Priporočena za objavo na 46. literarnem natečaju revije Mladika

Tadeja Krečič Scholten

Katjuša je potisnila težka vrata Mestne gimnazije in pogledala v nebo, če mogoče že ne dežuje. Kakšen moreč dan, si je mislila, si popravila pas torbe, ki ji je visela čez ramo, in stopila na pločnik. Zgrbljeno in utrujeno je šla proti avtobusni postaji kot starka, ne kot mlada ženska pri štiridesetih. Saj. Kakšna pa naj bi bila, če je že mesece, leta, vsa pod težo ene in edine skrbi, ki je imela v tem trenutku obliko vprašanja:

Kaj jo čaka v bolnici? KAJ JO ČAKA V BOLNICI!? Vse jutro je uspešno odganjala misel na to. Zdaj pa jo je preplavila groza pred tem, kar se godi, kar neizogibno sledi in česar, tega jo je najbolj strah, ne bo mogla prenesti. Vse v njej se skrči, strašno ji je, pa globoko vzdihne, pogleda proti avtobusni postaji, če avtobus morda ne prihaja ...

... saj bo, bo že, mogoče pa se stanje še izboljša, mogoče pa bodo našli še kaj, kar mu bo pomagalo, vsaj še nekaj časa, o, Bog, vsaj še mal o...

Na nekaj drugega mora misliti, se umiriti in se osredotočiti na kaj, kar jo spelje drugam ... si reče, ko pride do postajališča ... kakšen naslov bo dala jutri za esej dvema četrtima letnikoma? Kaj bi te najstnike, prekipevajoče od energije in hormonov, potisnilo v razmislek o sebi? ... Recimo ... kak pregovor, rek, recimo ... *Prvega, prve, ne pozabiš nikoli*. To! Ta naslov jim bom dala, naj razmišljajo malo o prvem čemer koli, ne nujno o fantu in puncu, ampak o prvih počitnicah na morju, prvem potovanju, prvem kolesu, prvem filmu, prvem razočaranju, prvi klobuti, prvi zapuščenosti ... kaj jaz vem, vse v življenju je enkrat prvič, prvič zate.

Avtobus je pripeljal na postajo, Katjuša je k sreči našla prost sedež in še naprej premišljala o naslovu naloge za naslednji dan, vmes je malo pobrskala med spisi v torbi, ki jih bo morala še prebrati in popraviti, na prvi pogled so kar obetali Avtobus

se je ustavil pred bolnišnico. Spet se je je začel polasčati strah. In nervoza. Bolečina v želodcu. Spet je zajela sapo in si rekla, saj bo, saj zmorem. Odšla je proti vhodu v park Onkološkega inštituta, pogledala proti recepciji in zagledala vratarja, ki se ji je nasmehnil in pokimal v pozdrav.

Hodi po peščeni potki mimo zelenic in velikanske platane, kmalu bo pognala nove liste in malo skrila bedo starih, razpadajočih ometov, pokrpanih in pobarvanih tu in tam. Ali mora res že zunanost teh bolnišnic razkrivati, kako obupno se počutijo ljudje v njih? Zajela je sapo in stopila skozi vhodna vrata. Vonj po kosilu se je mešal z vonjem po razkužilu in čistilu za tla. Hodnik skoraj prazen, le na klopi pred ambulanto je videla obilno starejšo gospo, ki je z nepremičnim, topim pogledom gledala predse. Katjuša je šla mimo, narahlo potrkala na vrata na koncu hodnika in vstopila v bolniško sobo z dvema posteljama. V prvi je ležal njen Martin in spal s kisikovo masko na obrazu, iz jeklenke se je slišalo šumenje. »Dober dan,« je rekla potihom in na hitro oplazila s pogledom sosednjo posteljo, na kateri je nepremično ležal moški. Odložila je plašč, torbo, vrečko. Vzela stol ob mizi in ga postavila k Martinovi postelji, ljubega narahlo poljubila, sedla in vzela njegovo dlan v svojo. Velika dlan s širokimi nohti, močnimi členki; kako ji je bila všeč, kako strašno se je zaljubila vanj, v vse, kar je bilo njega, tudi v te šapaste roke, v krettno, ko je sedel ob mizi, se naslanjal na komolce, med kazalcem in sredincem držal cigareto, ki si jo je sam zvil, s prstancem in palcem pa se igral s konicami svoje brade ...

Vrata v sobo so se odprla, vstopila je gospa, ki jo je videla na hodniku, ta je odsotno pozdravila in se postavila k vzhodni sosednje postelje, vzela knjigo, se naslonila na posteljno stranico in začela

brati. Katjuša je z začudenjem gledala to utečenost, navajenost, zdelo se je, kot da gospa dela to že leta, kot da je v tej bolnici, ob tem vznožju postelje od nekdanj, kot da je to njen poklic ali kaj? Koliko časa res že preživlja tu? Se je vprašala. Po predmetih, napol odprtih zavitkih hrane in tetrapakih s slamicami, ki so molele ven, bi rekla, da že kar nekaj časa.

Prišla je sestra, zamenjala vrč s čajem, si nekaj zapisala in odšla. Martin se ni prebudil. Katjuša je vzela iz torbe revijo in jo prelistala, prebrala dva spisa in šla na hodnik po kavo prav v času, ko je gospod na sosednji postelji dobil obisk, verjetno sina. Ni želela slišati njihovih pogovorov, gospod je bil očitno zelo slab, zelo, zelo slab; zakaj bi vnaprej slišala besede, ki jih bo nekega dne morala slišati ob svojem možu? Hodila je po hodniku gor in dol, v sobo je šel tudi zdravnik, odšel je zamišljen, z roko v žepu halje, v drugi je držal mapo s papirji, »Dober dan,« je rekla, odzdravil je, a kot da je ne vidi ... ga bo pozneje vprašala, kaj si misli o njenem možu.

Ko se je vrnila, je bilo vse kot prej, Martin je spal, gospa je brala, gospod je vsake toliko zavzdihnil. Sedla je, premišljala, brala. Martin se je vmes zbudil, se malo nasmehnil, kako si, kako je Maša, si že dolgo tu, žejen sem. Popil je malo čaja in omahnil nazaj v spanec. Popoldne je teklo. Ni se vleklo, teklo je, teklo kot misli, kot branje, kot spanje, kot vzdih, kot stanje sohe ob vznožju sosednje postelje. Ko se je zvečerilo, so prišle sestre z injekcijami in zdravili, z rjuhami in pleniciami, gospe bi počakale zunaj.

Katjuša je spet premerila hodnik gor in dol, pogledala je skozi prvo, skozi drugo okno, pregledala platano v parku z druge strani in z višine. V nekem trenutku je prišla mimo gospa soha v plašču, prav počasi, skoraj malo zgrbljeno, očitno je ocenila, da je dovolj dežurstva za ta dan, da je, kot je, da bo, kot bo.

Ko so sestre zapustile sobo, se je vrnila k Martinu, ga spet prijela za roko in razmišljala. O naslednjem dnevu, o hčerki Maši, ki ji mora posvetiti več pozornosti, o tem, da mora poiskati zdravnika ... Nenadoma se ji je zazdelo, da je na sosednji postelji nastala neka gluha tišina, neka gostota in teža; postala je pozorna na gospoda s sosednje postelje: zazdelo se ji je, da ne diha več. Gledala ga je, njegov obris prstenega obraza, nepremični prsni koš. Ne diha! Ta človek res ne diha. Ne diha!!!

Pa je nenadoma zavzdihnil. Obrnila se je nazaj k Martinu, skoraj jezna nase: kaj te brigajo drugi, kaj te briga cel svet, brigaj se za svojega človeka, saj imaš z njim dovolj opraviti! Torej, koliko ur ima jutri? Šest? Ne, pet, pa govorilne ure, no, kontaktne ure, kot se reče po novem ... Ni si mogla kaj, znova je pogledala k sosednji postelji in nečemu težkemu, ki je kot svinčen pokrov legel na vse v sobi in ugotovila: tale res ne diha več. Človek je umrl! Še nikdar ni bila ob umirajočem človeku, vendar je natančno čutila in vedela, da je možki na sosednji postelji mrtev. Odrevenela je. Pretresena. Ni mogla drugega, kot da je otrpelo obsedela in strmela na posteljo. Gledala je beli obraz človeka, ki je bil samo še telo, samo še nepremični prsni koš, samo še ostro izrezani profil obraza. Naj pokliče sestro? Ja, poklicala bo sestro. Tisti hip so se vrata odprla, vstopila je sestra, potipala človeka in takoj ugotovila, da je mrtev. Oplazila je Katjušo s pogledom in brez besed odhitela po zdravniku, po drugo sestro, vrata je pustila odprta, prišli so in postavili paravan med obema posteljama, slišali so se šumi, pritajeno govorjenje. Katjuša je strmela predse, skušala urediti misli; vsenavzoči skrbi zaradi bolezni moža se je pridružila še neka, ne žalost, ampak tesnoba, ne bolečina, ampak stiska, nekakšno strahospoštovanje pred breznom nečesa, kar je neznan in nedoumljivo, pa čeprav vedno navzoče. Katjuša je vstala, odnesla stol k mizi, poljubila in pokrižala svojega ljubega ter mu zašepetala »Lahko noč!« v uho. Odšla je iz bolnišnice na hladan nočni zrak in mislila na človeka, ki je pravkar bil in ga zdaj ni več, na njegovo ženo, ki je odšla pol ure, preden je umrl, na njeno bolečino, mogoče celo slabo vest, ko bo izvedela, da ga je zapustila tik pred smrtjo; pa se je ob tem počutila kot nekdo, ki je sodeloval v neki splošni človeški solidarnosti: človek ob človeku, ki umira.

»Prvega ne pozabiš nikoli« je napisala naslednji dan na šolsko tablo za naslov eseja in zbrala vse moči, da je ob uvodni razlagi zadržala solze. Udrle so se ji šele zvečer, ko je zaprla vrata hčerkinе sobe. Jokala je zaradi prvega človeka, ki ga je videla mrtvega in ga ne bo več pozabila, še bolj pa je jokala zaradi tistega, ki ga bo še videla umirati in ne bo prvi; prvi je moral biti ta neznanec, da jo je uvedel, bil inicialen, jo pripravil na tisto smrt, ki, čeprav ne prva, bo še vse drugače hujša; ko se bo nekaj v njej prelomilo tako zelo, da bo svet spremenil oblike, barve in zvoke.

NEKDO, KI JE DIHAL IN PREPEVAL ROMANSKO POEZIJO TER BIL HKRATI PREDAN SLOVENIJI

Na večeru Društva slovenskih izobražencev 15. oktobra v Trstu

Prof. Edvard Kovač

Danes želimo počastiti slovenskega misleca, esejista, pesnika, pisatelja, predvsem pa izvrstnega prevajalca in našega kolega profesorja. Drugi so lepo predstavili njegovo poznavanje francoske literature in njegovo slast do *la langue de Molière*, meni pa naj bo dovoljeno, da bi povedal, kako sem ga razumel kot velikega misleca in literata, saj so po mnenju filozofa Martina Heideggerja vse velike filozofke ideje najprej razkrite v literaturi.

Ta literatura, ki je v Andreju Capudru porajala izjemne ideje, je bila vsekakor poleg francoskih filozofov in literatov Dantejeva *Božanska komedija*. Našega kolega Andreja Capudra je tako prevzela, da ji je sledil ne samo miselno, ampak tudi življenjsko.

Kot vemo, je preminuli slovenski mislec in profesor Capuder skozi desetletja prevajal in obnavljal svoj prevod Dantejeve *Božanske komedije*. V svojem življenju je sledil pesniku od največjih globin do najvišjih hrepenenj. Zato lahko tudi njegov miselno in duhovno pot razumemo kot *Divino comedio*. Šel je prav do »pekla« človeške duše in tudi do temine v zgodovini slovenskega naroda. Nobena človeška stiska, tudi ne trenutki samote in obupa, mu niso bili tuji. Toda tudi v teh temačnih trenutkih življenja ni izgubil slutnje svetlobe. Zato je šel kot Orfej iskat svoje drage prav v dno človekovega bivanja in jim hotel pokazati pot k svetlobi s svojo pesmijo in mislijo, se pravi s svojim metaforičnim in miselno prodornim jezikom.

Hodil pa je tudi skozi »purgatorij« in očiščeval svoj spomin preko znamenitih avtorjev Kierkegarda in Bergsona. Če mu je prvi omogočil, da se ni več bal samote in da je sprejel svojo neponovljivo

posamičnost, pa mu je Bergson omogočil, da je preko pojma »duré« zaslutil, da lahko tudi na poti v »vicah« zazna tisto neskončnost, ki se mu razpne na obzorju upanja. Bergson mu bo pomagal, da bo zapuščal skušnjave magičnosti v družbi in v duhovnosti, v družini in v svojem religioznem izkustvu. Mističnost mu ne bo alibi za njegovo obrobnost in kontestatorstvo v družbi in politiki, tudi ne potuha za intelektualno lenobnost, ker pač o zadnjih rečeh ne morem ničesar pravega izraziti, ampak iskanje lepote besede, njene pretanjenosti, globine in zaznavanje presežnosti. Od tod njegov izjemno bogat besednjak, ki ga je iskal in dopolnjeval do konca dni, zadnje žvljenjske trenutke zgolj z nasmehom, ki je pomenil več kot vse njegove prejšnje besede. Z nasmehom je povedal, da sedaj vstopa v tisto svobodo, za katero je bil pripravljen v življenju toliko žrtvovati in da je ta svoboda, ki je čista ljubezen, čisto drugačna, kot sta si jo predstavljala z Dantejem.

Po Dantejevih »nebesih« je naš mislec in literat v svojem življenju le zahrepenel. Toda paradiz je zaslutil skozi vizijo ljubezni Abelardove Heloise in v pogledu v neskončno Theilard de Chardina. Z obema mislecema je naš kolega in prijatelj verjel v večno ženskost in še pred znamenitimi fenomenologi, kot npr. J. L. Marionom znal najti spravo med *erosom* in *agapejem*, med čustvnostjo in metafiziko, zato mu je bilo všeč, če je v njegovih spisih kdo zaznal njegovo senzualno duhovnost.

Z Theilard de Chardinom je »upal proti upanju« in verjel, da najlepše šele pride, tako se je zapisal v slovensko kulturo kot nepozabni lik.

IRENI ŽERJAL V SPOMIN (1940–2018)

Nika Čok

Tihoma se je konec avgusta poslovila vsestranska tržaška literarna ustvarjalka Irena Žerjal. Vest o njeni smrti je globoko prizadela njeno rodno vas Ricmanje, Breg pri Trstu in širšo slovensko literarno javnost. »Pesnica, pripovednica, dramatičarka in publicistka med modernizmom in avantgardo« je za sabo pustila bogat knjižni opus. V slovenskem literarnem prostoru je bila Žerjalova zlasti poznana kot pesnica, uveljavila pa se je tudi v prozi in dramatik, nenazadnje tudi v publicistiki.

Svojo književno pot je ricmanjska pesnica začela leta 1969, ko je izdala prvo pesniško zbirko *Goreče oljke*, sledili pa so ji še *Topli gozdovi* (1972), *Klišarna utopičnih idej* (1974), *Pobegla zvezda* (1977), *Gladež* (1982), *Alabaster* (1984), *Let morske lastovice* (1987), nazadnje pa še zbirko *Sumljive*

in abstraktne poezije (2013). Mnogo pesmi je objavljala v *Fontani*, *Zalivu*, *Mladiki* in *Problemih*. Poleg pesništvu se je posvečala tudi prozi, ki jo je začela objavljati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. V knjižni obliki je objavila šest del: eksperimentalno pripoved *Tragedijica na grobljah* (1973), zbirko črtic *Morje, ribe, asfalt* (1976), ki je izšla v samozaložbi in jo je napisala z Marijo Mislej, zbirko proze in poezije *Burja in kamni* (1987), ki jo je napisala v soavtorstvu z Marijo Mislej in Nadjo Švara, roman *Magnetofonski trak* (1996) in roman *Kreda in hijacinte* (2006). Poleg knjižnih zapisov je tržaška avtorica v revialni obliki objavljala tudi potopise in romane v nadaljevanjih, najraje pri tržaški reviji *Mladika*, med temi *Čarodejke* in potopisni roman *Peta Avenija in smrtne zagate*.

Majda Artač Sturman

Rebulov roman *Ob pritoku Jangcejkjanga*

Zadnji Rebulov roman *Ob pritoku Jangcejkjanga* kljub kratkosti in projiciranosti v fantazijsko prihodnost lepo razvija nekaj značilnih potez rebulovskega pisanja. Tu mislim predvsem na duhovno tematiko, prepredeno s

družbeno-filozofskimi in verskimi dilemami, na motiv zveste in trajne ljubezni in na dialogiziranje, v katerega je vpeto življenjsko iskanje, tokrat bolj osredotočeno na eshatološka vprašanja in kritiko zmaterializiranega sodobnega sveta.

Naslovna platnica uvaja v branje s podobo jadrnice z rdečimi jadrni in *modrini reke*, ki jo od *sinjine* neba razmejuje pas azijskih nebotičnikov. Kot da je v kromatskem kontrastu zajeto osnovno nasprotje, okrog katerega se razpleta dogajanje, postavljeno v umišljeno prihodnost! Na eni strani se zarisuje globalizirana Svetunija, v katero se je razširila nekdanja Evropska unija in na čelu katere stoji izobraženi in po nastopu prijazni Azijec John Laborgracij. Pod pretvezo nekakšnih »humanističnih« in »demokratskih« idej preseneti javnost z dvema dekretoma: prvi prepoveduje astronautiko, češ da presega

pravice planeta Zemlje, drugi pa pisanje in uporabo besede »Neskončnost«. Gre za fiksijsko absurdnost sveta, prepleteno z ostro kritiko materializma in razčlovečenosti v dobi brezglavega tehničnega napredka, ko že vsak dom premore poleg običajnih prevoznih sredstev dva do tri helikopterje, predvsem pa s kritiko totalitarizma s »človeškim obrazom«. Ta pod krinko prijaznosti z dobro znanimi načini (od prisluškovanja, vohunjenja, infiltracije) onemogoča in nasilno odpravlja nasprotnike.

Na drugi strani oziroma na individualni ravni se odvija zgodba kitajskih zakoncev, ki se po spreobrnitvi v katoliško vero preimenujeta v Adelo in Andra. Svojo osebno in duhovno zgodbo živita v času, potem ko je Katoliška cerkev premestila svoj sedež na Kitajsko in po padcu komunizma doživela razcvet, toda zaradi sekularizacije in razkristjanjenja se sveti sedež po kakem stoletju spet vrača v Rim. Kljub abstraktni fabulativni liniji je v delu zaslediti veliko elementov, ki odsevajo sodobno realnost, ne nazadnje porazno stanje evropskega in svetovnega duha, kot ga je doživljal mislec in filozof Alojz Rebula ob pogledu na zahodnega človeka, vdanega užitkom, potrošništvu, materiji. Par se spopada z različnimi težavami, od starostnih, zdravstvenih, do ideoloških v

Vsestranska ricmanjska ustvarjalka je bila dejavna tudi na dramskem področju. Za tržaški Radio Trst A je pisala oddaje o poeziji in prevajala tekste tujih (italijanskih) dramatikov. Izpod njenega peresa sta nastala dramolet *Ples in samota* (1996) in *Daljna leta* (2006) v izvedbi Radijskega odra in v režiji Matejke Peterlin. V Žerjalinih pesmih, kot tudi v prozi in dramah, je zaznavna avtoričina želja po pristinem prikazu domače ricmanjske oziroma breške zemlje in po izpovedi trpkih življenjskih trenutkov. V vseh svojih delih je pisala tudi o prijateljih, ki so "zasedli" posebno mesto v njenem srcu: o Kosovelu, Vladimirju Bartolu, Avgustu Černigoju, o Ivanu Mraku, ne da bi ob tem pozabila na ljubljene sina Gorazda, na pomembno, čeprav nesrečno ljubezensko vez z možem, slovenskim politikom Jožetom Pučnikom in na afero revije *Perspektive*, v katero je bil on vpleten, ker je ostro kritiziral agrarno reformo takratne komunistične partije v zvezni Jugoslaviji. V svojih delih se spominja tudi obdobja, ko je z družino živela v Hamburgu, in izkušeni poučevanja na Ravnah na Koroškem in v Trstu. Njena literatura je prežeta z izjemno duhovno močjo njenih ženskih protagonistk, ki so vedno njen alter ego.

Bogato literarno ustvarjanje Irene Žerjal odlikuje poseben modernistično-avantgardistični slog,

ki ne zaide v ekstreme in pretiravanja. Ostaja(la) (je) vselej blaga, vedno preprosta, radodarna, književnica, ženska.

Z Ireno Žerjal sem se prvič osebno srečala leta 2013. Takrat je pesnica v kulturnem društvu Slavec v Ricmanjih predstavila zadnjo pesniško zbirko *Sumljive in abstraktne poezije* (naslov zbirke me je kajpak takoj vzradovedil), in avtorica me je očarala s svojim posebnim, eklektičnim, prijaznim značajem. Nekatera njena dela sem že prej poznala, srečanje z njo pa je v meni vzbudilo željo, da sem segla še po drugih njenih delih. Kmalu zatem sva se začeli srečevati. Pogovori z njo so bili vedno prijetni in zelo zanimivi. Pogovarjali sva se tako o njeni literaturi kot tudi o aktualnosti in vsakdanjem življenju. V spominu mi ostaja njen hrabri in pokončni značaj samostojne, trmoglave ženske, ki ni nikoli podlegla bolečinam. Nasprotno. Zoperstavljala se jim je, a po drugi strani jih je sprejemala tudi kot življenjsko danost. Presenetilo me je tudi njeno začudenje, ko sem ji povedala, da želim napisati diplomsko nalogo o njej in njenem raznolikem delu.

Za Ireno Žerjal ostaja pomembna pesniška, pripovedna, dramska in publicistična sled.

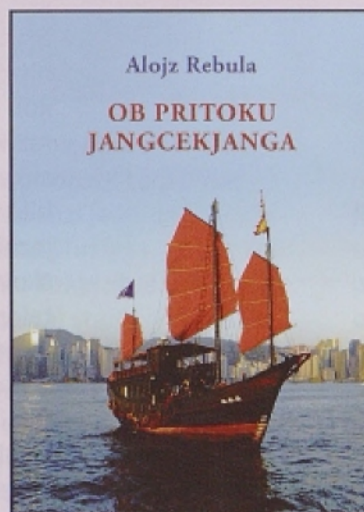
času nesvobode in oviranja religiozne misli in katolištva. Andra vznemirjajo mnoga verska vprašanja, saj je tudi zaradi študija v laično naravnani Franciji oziroma Parizu poln dvomov in negotovosti, drugače kot žena Adela. Ta se večkrat znajde v *upokojišču*, nekakšnem taborišču, kamor zapirajo preveč religiozno osveščene nasprotnike Laborgracijevega režima, ki se odeva v visoko doneče besede lažnega humanizma.

Ljubeča starostnika sta nosilca pisateljevih filozofskih in eksistenčnih dilem. Rebula ne razvija in ne pogloblja njunih značajskih lastnosti in odločitev, se pa zakonca veliko pogovarjata in razmišljata o duhovnih in verskih vprašanjih. Lik Androve življenjske sopotnice Adele je zelo ozemljen, podobno kot velja za ženske upodobitve drugih Rebulovih del. V primerjavi z moškimi so namreč veliko bolj praktične, uravnovešene, povezane z vsakdanjostjo in z realnim pogledom na stvarnost. Andro občuduje pri ženi uravnovešenost, čeprav ženski ne priznava večjega smisla za logiko, ko pravi:

»V moškem je ta čut za misterij eno s potrebo po spoznanju in prihodnosti, po vzponu in napredku. O tem sva se kdaj sprickala, češ da pri ženski ocenjujem inteligenco. Res logične inteligence vidim manj, a namesto nje vidim večjo življenjsko intuitivnost, toplejše bratstvo s stvarmi, praktičnost z nekim božanskim nadihom.«

Kot vedno me je tudi v tem Rebulovem delu očarala izrazna gibljivost, ki niha med stilno zaznamovanimi in sli-

kovitimi besednimi zvezami (npr. *cvrkniti solzo žganja, duhovno opustošen*). Zanimive so besede (*u*)*pokojišče* ali (osebne in neosebne) glagolske oblike s predpono *raz-*, na primer *razbožiti se, razkristjanjevanje, razživljen*, kot tudi tujke *faliment, impresionirati, alarman ten, minoritaren*. Za sklep: Rebulov zadnji literarni podvig je – z razliko od večine (zgodovinskih) romanov in novel njegovih zrelih let – sicer postavljen v neko vizionarsko prihodnost, nastavlja pa ogledalo pošastnim in nepredvidljivim ujetostim stehnziranega in duhovnosti oropanega sveta, kar se odraža tudi v odrezanem in zgoščenem pripovednem slogu.

S FRANCEM KAVČIČEM PO POTI ANTIKE

Mojca Polona Vaupotič

V 19. stoletju se je plemstvo, nekoč vodilni sloj naročnikov in umetnostnih mecenov, umaknilo v ozadje, na novo prebujeno meščanstvo pa je v pomembnih deželnih središčih začelo postopoma oblikovati svoje poglede na umetnostno ustvarjanje. Tako so se prav v tem času, v večjih političnih in urbanih središčih že oblikovale prve umetnostne šole, akademije, ki so nato naglo prevzele vlogo nekdanjih slikarskih in podobarskih delavnic, vezanih na domače, pogosto v več generacijah uveljavljene mojstre. Te šole so postale pravi magnet, ki je zlasti iz odročnih provinc, s še močno v tradiciji zasidrano miselnostjo, pritegnil potencialno najbolj obetavne umetniške moči. Prav s temi spremembami pa se znajdemo v obdobju klasicizma. Klasicistično slikarstvo se je oddaljilo od baročne razgibanosti, čutnosti, bogastva barv ter kontrastnih svetlobnih poudarkov, ki je vladalo pred tem. Prav tako se je oddaljilo od mnogokrat razigranih in razuzdanih prizorov. Nemški umetnostni zgodovinar in arheolog Johann Joachim Winckelmann je v času, ko je bilo aktualno odkrivanje antičnih znamenitosti v Herkulaneumu, Pompejih in v Rimu, napisal vrsto temeljnih del o antični arheologiji ter o

Johann J.
Winckelmann

umetnostnozgodovinskih pogledih na tovrstno umetnost. Poudaril je, kaj je treba posnemati po stari umetnosti in hkrati to tudi občudovati: plemenito preprostost in tiho veličino.

Slovenska dežela v tem procesu ni bila izjema. Med prvimi ustvarjalci, ki so se odločili za takšno pot, je bil Franc Kavčič, tudi *Caucig*. Rojen je bil leta 1755 v Gorici, v župniji stolne cerkve sv. Hilarija in Tacijana. Njegova starša, oče Andrej, ki je bil krojač, ter mati Katarina sta bila prav tako Goričana. Iz nezanesljivih virov izhaja domneva, da naj bi bili Kav-

čičevi revna družina, ki so se preživljali s kupovanjem in prodajo sadja. Franc se je že v zgodnji mladosti uril v risanju. Bil je dober opazovalec, občutljiv za okolje ter primerjavo predmetov. V risanju je hitro napredoval, ne da bi ga pri tem kdo učil in kmalu je začel posnemati različne, zahtevnejše bakroreze ter slike. V obdobju njegovega otroštva je bila v Gorici, vse do leta 1773, odprta jezuitska šola, ki jo je tudi sam obiskoval. Omenjeni mladeničev risarski talent je opazil grof Filip Cobenzl, zato je leta 1775 poslal 20-letnega Franca na šolanje na Dunaj. Grof Cobenzl je bil minister, vitez zlatega runa, diplomat in visok finančni uradnik na Dunaju. Gibal se je v manjšem krogu izobraženih in

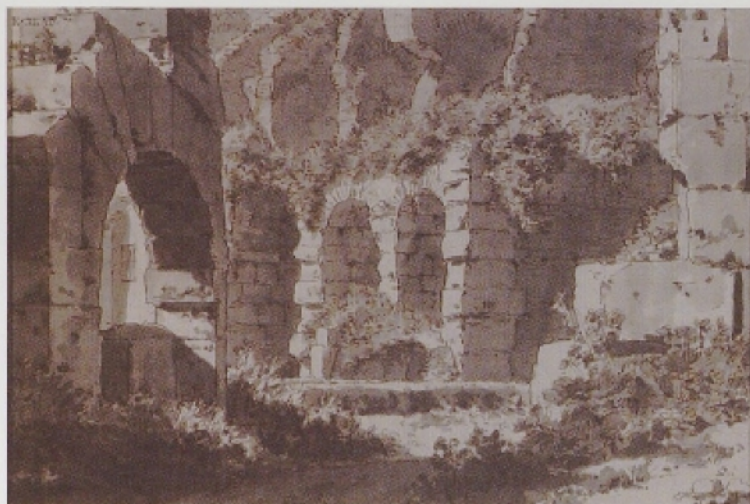
Desno: Franc Kavčič;
spodaj: Vipava

svobodomiselnih plemičev ter plemkinj, ki se jim je pridružil tudi cesar Jožef II. Filip Cobenzl je za Kavčiča, ki je na Dunaju ostal štiri leta, skrbel kot za lastnega sina. Tukaj se je učil nauke o slikarstvu, kopiral stare, zlasti italijanske mojstre ter prebiral literaturo iz antične zgodovine. Prav tako se je držal »zlatih« pravil reorganizirane dunajske akademije, ki jih je sestavil Anton von Maron, svak klasicističnega slikarja

Rafaela Mengsa: potrebno je bilo znati risati, obvladati razmerja, pravilno zajeti in razdeliti prostor ter vanj namestiti figure. Glede na to, da je bil Kavčič izredno talentiran in se je po nekaj letih izkazal za vrednega zaupanja in podpore svojega mecena Cobenzla, ga je leta 1779 poslal še v Bologno. Tam je bilo pomembno umetnostno središče s staro slikarsko akademijo, imenovano Accademia Clementina. Nadalje je šel še na študij v Rim, kjer se je Kavčič povsem podredil akademskim pravilom študentov dunajske akademije, ki so imeli prav tako srečo priti v večno mesto. Študenti so bili med bivanjem v Rimu pod strokovnim nadzorstvom in vodstvom svojih slikarskih mentorjev, poleg tega pa so prejeli natančna navodila in priporočila, kako naj ustvarjajo. Med drugim jim je bilo priporočeno, da naj rišejo po antičnih vzorih, naj ustvarjajo plemenito preprostost, tiho veličino, neprisiljen, vendar fin izraz. Lahko bi rekli, da je prav v tem bogastvo in kvaliteta tistega, kar je rimska šola dosegla od Rafaela Santija naprej in zaradi česar je imela prednost pred ostalimi.

Franc Kavčič je v Italiji naslikal vrsto historičnih prizorov. Beseda »historičen« zajema poleg pomena zgodovinskih tudi mitološke prizore. Ustavimo se lahko pri risbi *Merkur in Diana pri kockanju*, *Družina ter Vulkan zaloti Marsa in Venero*. Teme so poučne, gre namreč za etične zgodbe iz davnine, izrazi protagonistov so ljubki, plemeniti, uravnovešeni, mirni, a včasih tudi v siloviti herojski akciji. Površine risb so gladke kot porcelan, barve so hladne. Zgodbe so vzete iz del grških in rimskih avtorjev, kot so Homer, Herodot, Plutarh, Pavzanas, Strabon, Jožef Flavij, Ovidij, Tacit in drugi. Po sedemletnem bivanju v Rimu, kjer si je Kavčič pridobil veliko mero znanja, izostrenega okusa za umetnost in kjer si je nabral mnogo poučnih idej za nadaljnje ustvarjanje, je ponovno odpotoval na Dunaj. Tam je živel od leta 1787 do leta 1791. To obdobje njegovega ustvarjanja so zaznamovale predvsem slike z mitološko

Od zgoraj: Razvaline Koloseja; Gorgo razrešuje Demaratovo tajno sporočilo, osnutek; Villa Adriana

tematiko. A oljne slike nam žal niso na razpolago, temveč le skice zanje.

Dunajska akademija je imela leta 1772 le šest dobrih mavčnih odlitkov. Grof Cobenzl je leta 1791 postal protektor akademije in Kavčič je tega leta ponovno odpotoval v Italijo, tokrat v Mantovo, med drugim tudi, da bi priskrbel mavčne odlitke. V tem mestu je slikar ostal pet mesecev, kjer je večji del svojega časa porabil za odlivanje mavčnih odlitkov. Sicer pa je ustvaril predvidoma okoli sto risb. Niti ene od teh ne poznamo, le na razstavo postavljeno risbo dveh sarkofagov iz Palazzo Ducale. Na razstavljenem listu je upodobljen relief sarkofaga s prizorom *Medejino maščevanje* in relief drugega sarkofaga s prizorom *Afrodita in ranjeni Adonis*.

Po petih mesecih življenja v Mantovi se je Kavčič odselil v Benetke, kjer je ostal sedem let. Tukaj so nastala njegova markantna slikarska dela t. i. večjih »arhitekturnih pogledov«. Nastala je vrsta risb, med njimi risba *Cavaso*, dom kiparja Antona Canove. Tokrat so prišli v ospredje motivi z razpoloženski prizori ter s »čisto« naravo. V Benetkah je bil Franc Kavčič poznan in cenjen, saj ga je beneška akademija leta 1796 povabila, da pristopi kot član v njihov gremij. To je bilo zanj veliko priznanje, saj se je omenjena odlika štela med najvišje v Italiji. O tem slikarjevem uspehu je grof Cobenzl sporočil tudi cesarju, saj se je sam grof prav v tem času začel potegovati, da bi Kavčič dobil mesto korektorja na dunajski akademiji namesto umrlega slikarja Contija. O Kavčičevem življenju, delu ter njegovih uspehih je tako grof Cobenzl poslal poročilo cesarju Francu II., in še preden se je Kavčič tretjič vrnil na Dunaj, je bil leta 1796 že imenovan za korektorja dunajske akademije. V akademskem aktu iz istega leta je omenjeno, da se je Franc Kavčič tedaj vrnil iz Benetk in da se je čas njegovih potovanj s tem tudi zaključil. Tako je na Dunaju pričel življenje pedagoga, s tem hkrati pa manj ustvarjalnega slikarja. Ob svoji vrnitvi, se je Kavčič tudi poročil z revnim dunajskim

dekletom, Barbaro Haitzinger, kar pa ni bilo po godu grofu Cobenzlu. Kavčič je na akademiji prav tako vestno uradoval. Ob svojem, vedno italijanskem podpisu – »Franco Caucig Professore« – je pritisni tudi svoj pečat z monogramom. Sodeloval je pri ocenah slik, ponujenih v nakup za cesarjevo galerijo, skrbel je za svoje učence ter jim pisal priporočilna pisma, kadar so šli študirat v Rim. V Rimu, kjer se je Kavčič spoznal s klasicističnim kiparjem Antoniom Canovo, si je redno dopisoval ter mu hkrati pošiljal na študij svoje učence.

Leta 1817 je Kavčič od cesarja dobil naročilo, naj za njegove zbirke ustvari sliko z motivom po lastni izbiri. Odločil se je za ikonografski motiv *Salomonove sodbe*. Omenjeno delo je labodji spev in hkrati resumé njegovega ustvarjanja. Stvaritev je največje slikarjevo platno in njegov credo, ki se ga je držal do smrti: strogi klasicizem v kompoziciji slike: prostor je hladen, klasicističen, v ozadju pa ga zapirata portik in polkrožna arkada – motiv, ki ga poznamo že pri Nicolasu Poussinu iz 18. stoletja.

Levo od zgoraj: Mikonov grob; Izum igranja na strune in izum petja; Semiramido hranijo golobi; desno z vrha: Estera pred Ahasverjem; Fokion z ženo in bogato Jonko; Salomonova sodba

Arkadijska
pokrajina

Prevladujejo hladni toni in temnorjava barva. Poudarka z rdečo barvo sta pretehtano izbrana: na levi strani Salomonov rdeči plašč, na desni na tleh pa rabljev rdeči plašč. Tudi zamolklo zelen zastor in modro ogrinjalo prave matere sta iz Kavčičevega zgodnjega repertoarja. Salomonova razsodniška drža na eni, obup matere na drugi strani, v

sredini pa figura pretkane, neprave matere dajejo sliki moralizirajoč in etičen poudarek.

Na jesen svojega življenja je slikar Franc Kavčič prejel še eno častno priznanje: rimska Accademia di S. Luca ga je leta 1823 imenovala za častnega člana. Pet dni pred slikarjevo smrtjo, 12. novembra 1828, mu je umrla žena Barbara. Ob popisu njegovega premoženja, je bil navzoč ženin nečak Bernhard Rattmann in ta je v imenu celotne družine natisnil tudi Kavčičevo osmrtnico.

Slikar Franc Kavčič je ustvarjal v času ponovnega odkritja antične kulture, na kateri temelji naša civilizacija, in iz nje izhajajočega širokega umetnostnega razcveta, ki nam posreduje njeno lepoto, človeškega duha in popolnost umetniškega izraza. Vse to nam hkrati odpira pogled v neizmerno kompleksnost, davne vzorce za oblikovanje medčloveških odnosov in človekovega pogleda na svet. Na klasično tradicijo se navezuje v smislu estetske izbire v etičnem smislu. Njegovo risbo pa izpisujeta misel in stil, ki stremita k objektivnosti, čistosti in klasičnosti.

Pietro Zovatto

Božič

*Božič je vsakič,
ko priskočiš na pomoč pribežniku.
Božič je vsakič,
ko daš miloščino potrebnemu.
Božič je vsakič,
ko z dobro besedo
pomagaš obupanemu.
Božič je vsakič,
ko se nasmehneš otroku.
Božič je vsakič,
ko govoriš z molkom.
Božič je vsakič,
ko imaš pripravljeno besedo odpuščanja.*

*Božič je,
če se ustaviš
in pomoliš k Detetu Jezusu.
To je pred tisoč in tisoč leti
v Betlehemu
storil tudi njegov oče,
pobožni Jud po imenu Jožef.
Božič je,
če postaneš preprost
kot otrok.
Ponovno boš odkril dobroto,
kot ko si bil otrok
tudi ti.*

TRŽAŠKI ŠKOFIJSKI ARHIV IN PRVA SVETOVNA VOJNA

Tomaž Simčič

Ozemlje tržaško-koprske škofije s sedežem v Trstu je od 30. junija 1828 do konca druge svetovne vojne (formalno do 17. oktobra 1977) poleg Trsta in okolice obsegala tudi del Krasa, Brkine, del Notranjske, velik del obalne in notranje Istre ter istrske Liburnije. Sedeži dekanatov so bili v Trstu, na Opčinah, v Tomaju, Dolini, Jelšanah, Kastavu, Kršanu, Pićnu, Pazinu, Buzetu, Oprtalju, Umagu, Kopru, Piranu, Krkavčah in Ospu. Kljub prevladi italijanskega prebivalstva v mestu Trst je bila v celotni škofiji večina prebivalstva slovenske in hrvaške narodnosti. To je bil tudi razlog, da so bili od leta 1828 do 1919, se pravi vse do propada Avstroogrske, vsi tržaški škofje z izjemo Dunajčana Franza X. Nagla (1902–1910) Slovenci ali Hrvati. Slovenec je bil tudi Andrej Karlin, tržaški škof v obdobju prve svetovne vojne.

V teku prve svetovne vojne (1914–1918) se frontna črta med Avstroogrsko in Kraljevino Italijo v ozemlje tržaško-koprske škofije nikoli ni tako neposredno zajedla kot na primer v ozemlje goriške nadškofije. Trst s Krasom, Brkini in Istro je torej v vojnem času ostal v zaledju, in ne na prvi bojni liniji. Kljub temu so zlasti na podeželju vojne razmere iz razumljivih razlogov (pomanjkanje delovne sile ter hrane, obvezna oskrba vojske, tranzit vojne opreme in oboroženih entot itd.) predstavljale za prebivalstvo izredno hudo preizkušnjo. Bolj je bila dežela že sama po sebi revna, večja je bila stiska tudi med vojno. Tako ni naključje, da so najhujše pritožbe tudi v tem času na škofijske urade prihajale iz Istre.

Cerkev je s svojo mrežo dekanij, župnij, kaplanij in drugih verskih ustanov na začetku 20. stoletja še vedno predstavljala najbolj kapilarno in organizirano obliko institucionalne navzočnosti na teritoriju. Duhovniki niso bili le duhovni pastirji, ampak v nekem smislu tudi državni uradniki, posredniki med civilno oblastjo in ljudstvom. Za duhovščino je bil referenčna točka seveda škof. Od njega so prihajala navodila duhovnikom (dekanom, župnikom in kaplanom), duhovniki pa so se nanj obračali s prošnjami, pritožbami, vprašanji, z raznovrstnimi poročili. A tudi škof sam ni bil neodvisen. Na eni strani je bil podrejen sv. Sedežu, na drugi strani pa – v skladu z avstrijsko ureditvijo odnosov med Državo in Cerkvijo – cesarju. Za časa avstroogrske monarhije, in seveda toliko bolj tudi v času prve vojne vihre, so bili njegovi sogovorniki veliko bolj pogosto tržaško vladno namestništvo (Staathalterei) ali razna dunajska ministrstva kot pa denimo vatikanski uradi ali kongregacije. V tem oziru je bil škof nekakšen posrednik med civilno oblastjo in duhovništvom. Ni čudno torej, da so cerkveni arhivi, zlasti škofijski, neprecenljiv vir zgodovinskih dokumentov, kar velja seveda tudi za obdobje prve svetovne vojne.

Za obdobje 1914–1918 hrani tržaški škofijski arhiv skupno 41 škatel dokumentov, 37 iz splošnega in 3 iz zaupnega fonda. Glede na to, da obsega škofijski korespondenčni register približno 1200 številčk na leto in če le-tem dodamo še zaupne dokumente, ugotovimo, da

obsega celotna dokumentacija tržaškega škofijskega arhiva za obdobje prve svetovne vojne skupno čez 5000 enot. Korespondenca s civilnimi oblastmi (z izjemo tržaškega magistrata in občinskih oblasti v obalni Istri) se odvija v nemščini, z župnijami v italijanščini, slovenščini in hrvaščini, s sv. sedežem v latinščini. Latinski so tudi dekreti in okrožnice. Raziskovalec mora za preučevanje ohranjene dokumentacije torej obvladati pet jezikov, ob tem pa – za raztolmačenje nemške korespondence – še pisano gotico. Sistematična preučitev in obdelava celotnega razpoložljivega gradiva je torej dolgotrajno in zahtevno delo, ki terja ekipni profesionalni pristop.

O profesionalnem pristopu govorim tudi zato, ker bi bili rezultati, ki bi jih obrodilo morebitno sektorialno usmerjeno raziskovanje, le delno uspešni. Upoštevati moramo, da so nekateri dokumenti, ki obravnavajo prvo svetovno vojno, sicer res zbrani v štirih škatlah (od št. 1076 do št. 1079 splošnega fonda), toda v mnogih drugih primerih se to, kar iščemo, skriva v detajlih in v implicitnih sporočilih splošne korespondence, ki pa se – sodeč po razpoložljivih registrih in tematskih kazalnih – v letih 1914–18 odvija, kakor da bi vojne sploh ne bilo. Dopisi, izrecno namenjeni opisu vojnih razmer, so redki in so nemara zbrani v zgoraj omenjenih škatlah. To pomeni, da bi bilo za celostno obravnavo tematike prve svetovne vojne potrebno prebrati in preučiti vso razpoložljivo dokumentacijo.

Kljub omenjenim težavam pa zgledna urejenost tržaškega škofijskega arhiva vendarle omogoča sestavo nekakšnega kažipota, ki utegne biti bodočim raziskovalcem v pomoč. Najprej je potrebno povedati, da so dokumenti tržaškega škofijskega arhiva od leta 1836 dalje razdeljeni v dva fonda. Večina gradiva je v t.i. splošnem (»gestione ordinaria«), manjši del pa v t.i. zaupnem fondu (»gestione particolare«).

Za iskanje po **splošnem fondu**, kamor se je običajno stekala vsa rutinska korespondenca, imamo na razpolago

zaporedni kronološki register in tematska kazala po letnikih. Tematska kazala (»Indici«) so nam v pomoč, če iščemo nekaj zelo specifičnega (na primer podatke o določeni osebi ali o določeni župniji, ustanovi itd). Zaporedni register pa je dragocen zato, ker poleg datuma in signature za vsak dokument navaja »zadevo« s kratko vsebino. Za gradivo iz splošnega fonda si tako lahko raziskovalec, še preden se loti preučevanja dokumentov kot takih, ustvari neko približno sliko o prevladujočih vsebinah.

»Cerkveni arhivi, zlasti škofijski, so neprecenljiv vir zgodovinskih dokumentov, kar velja seveda tudi za obdobje prve svetovne vojne.«

Tako v predvojnem kot v vojnem času glavnino redne korespondence zavzemajo gmotna vprašanja, povezana z upravljanjem cerkvenega premoženja: zapuščine in oporoške, mašne ustanove, obračuni, proračuni, kongrua, cerkvene gradnje, popravila, oprema župnišč. Nezanemarljiva so dalje cerkvenopravna vprašanja, posebno tista, povezana s cerkvenimi porokami, ali tudi vprašanja, povezana z vodenjem matičnih knjig. Gosto je tudi dopisovanje s tržaškim vladnim namestništvom, v večini primerov v povezavi s prispevki in honorarji, šolstvom, plačami šolnikov. Da je bila država v vojni, je iz registra redne škofijske korespondence razvidno na primer iz razmerovma pogostih vpoklicev duhovnikov pod orožje v vlogi vojnih kuratov, iz dopisov vojaškega ordinariata, iz dokumentov vojaških oblasti ter pogostih vabil vladnega namestništva h gmotnemu podpiranju vojaških naporov in nabiranju sredstev za pomoč vojnim žrtvam. Nekaj je poročil o aretacijah in konfinacijah duhovnikov, pa tudi o domnevno nepatriotičnem vedenju nekaterih (italijanskih) redovnic. Gmotna stiska, ki iz leta v leto bolj pesti ljudstvo,

je razvidna iz naraščajočega števila vlog za izredno »vojno podporo« oz. podporo v pomanjkanju. Na škofijo se v tem smislu obračajo ne le duhovniki, ampak tudi cerkovniki. V zadnjih letih vojne je iz nekaterih krajev slišati, da enostavno primanjkuje hrane in da se ljudje odseljujejo zaradi lakote. Leta 1917–1918 so molitve in procesije za mir pogostejše. Pomemben utegne biti tudi snopič iz leta 1917 z naslovom »statistika verskega življenja v škofiji«, iz katerega bo nemara mogoče sklepati na vpliv, ki so ga imele vojne razmere na versko življenje.

V splošnem fondu so tudi že omenjene štiri škatle (od 1076 do 1079), ki hranijo izključno zadeve, povezane z vojno, in za katere arhiv razpolaga s tematskim seznamom zbranega gradiva. V njem bomo našli podobne tematike, kot jih navaja v prejšnjem odstavku omenjeni splošni register. Te so na primer: cepljenje, higienske razmere, vojne podpore, vojni kurati, molitve za mir, rekvizicije cerkvenih kovinskih predmetov, tudi zvonov in orgel, pomanjkanje hrane, pomoč ranjencem, vojne pokojnine itd.

V **zaupnem fondu** se, kot že sama beseda pove, hranijo dokumenti, ki običajno obravnavajo bolj zaupne, kočljive, tudi osebne zadeve ali pa tudi politično občutljive teme in jih je zato ordinarij pridržal zase, jih reševal sam ali s svojimi najtesnejšimi sodelavci, dokumente pa nato shranil v posebne škatle. Količina gradiva iz zaupnega fonda je v primerjavi s splošnim fondom seveda bistveno manjša, za obdobje 1914–1918 vsega tri škatle. Zaupni fond ne razpolaga ne s kazali ne z zaporednim registrom, tako da je treba za vsebino dokumentov v tem primeru pregledati snopič za snopičem, včasih tudi list za listom. Tudi v teh škatlah so dokumenti sicer opremljeni s signaturo, vendar kronološko zaporedje arhiviranih dokumentov ni dosledno. Vtis je tudi, da je dokumentacija mestoma okrnjena. Temu se ni čuditi, saj gre za akte, ki so bili včasih predmet dolgotrajne obravnave in jih je škof imel dalj časa pri roki na svoji pisalni mizi, včasih tudi po večkrat, saj ni bilo redko, da je zaprtje snopiča omogočil dokument, ki je na škofijo došel šele po več letih, v vsem tem času pa se je utegnulo zgoditi, da se je ta ali oni akt tudi izgubil.

V vsebinskem pogledu za zaupni fond do določene mere veljajo podobne ugotovitve kot za splošnega. Več pa je v njem političnega gradiva in tudi več poročil s terena. Zlasti v teh slednjih bo raziskovalec tu in tam našel tudi podroben opis dogajanja v posameznih župnijah, zlasti na Krasu in v

Istri. Zanimiv je ohranjeni zapisnik seje škofovske konference ilirske cerkvene pokrajine, ki obravnava tudi vojno stanje. Zelo zajeten je tudi snopič ohranjenih dokumentov o aretaciji, priporu in končno oprostitvi znanega tržaškega duhovnika in kateheta na c.kr. nemški gimnaziji v Trstu, Jakoba Ukmarja. Dalje je za zgodovino poslednjih let avstroogrškega cesarstva pomembna spomenica, ki so jo škofje ilirske cerkvene pokrajine konec leta 1915 poslali avstrijski vladi in v kateri so opozorili, da lahko Avstrija preživi le, če tudi slovanskim narodom prizna iste pravice kot Nemcem in Madžarom. Tudi ni mogoče mimo Karlinove *Relatio ad limina apostolorum* z dne 6. februarja 1918, ki spada med najtemeljitejše tovrstne dokumente, in to ne le za tržaško škofijo. In čeprav vojne razmere v njej niso predmet izrecne obravnave, bo raziskovalec tudi za to področje iz namigov in implicitnih pomenov prišel do marsikaterega zanimivega zaključka.

»Škofje ilirske cerkvene pokrajine so konec leta 1915 opozorili avstrijsko vlado, da lahko Avstrija preživi le, če tudi slovanskim narodom prizna iste pravice kot Nemcem in Madžarom.«

V zadnjih dveh letih vojne (1917–18) so nekoliko pogostejša pisma s podeželja, v katerih župniki škofa seznanjajo s slabimi gmotnimi in duhovnimi razmerami na terenu.

Zaupni fond hrani tudi korespondenco med tržaškim škofom Karlinom in novimi italijanskimi oblastniki, vendar le-ta sodi skoraj v celoti v povojno obdobje, ki ni predmet te analize in ki je bila, med drugim, že podrobneje prikazana v zborniku o škofu Karlinu (Karlinov simpozij v Rimu, MD, Celje 1996).

Avtor tega prispevka je za morebitne nadaljnje raziskovalce prve svetovne vojne na osnovi razpoložljivih registrov in kazal tržaškega škofijskega arhiva pripravil dva kažipota, in sicer: 1) seznam arhivskih enot, ki v kronološkem registru splošnega fonda izrecno omenjajo vojne okoliščine ter 2) okvirni seznam snopičev iz zaupnega fonda, ki bi utegnili biti zanimivi za zgodovino prve svetovne vojne. Oba seznama sta dosegljiva na spletni strani: <http://slovenskaprosveta.org/>.

EVRO KOVANCI VATIKANSKE DRŽAVE

Mitja Petaros

Vatikanska mestna država (uradni naziv je *Status Civitatis Vaticanae - Stato della Città del Vaticano*) je teritorialno najmanjša samostojna država na svetu (njena površina meri le 44 kvadratnih kilometrov ali 44 hektarjev) šteje najmanj prebivalcev oziroma ljudi z vatikanskim državljanstvom (prebivalcev državnice je manj kot tisoč, državljanstvo pa jih ima manj kot polovica, velika večina državljanov z vatikanskim potnim listom ne prebiva v Vatikanu, ampak so službeno po celem svetu) in ni vključena v Evropsko unijo. Današnja vatikanska država je nastala 11. februarja leta 1929 s podpisom lateranske pogodbe (*»Patti Lateranensi«* ali *»Trattato Lateranense«*, saj so jo podpisali v Lateranski palači, ki stoji v Rimu zunaj obzidja vatikanske države, čeprav je del vatikanskega ozemlja), med tedanjo fašistično kraljevino Italijo in Svetim sedežem (za italijansko stran jo je podpisal tedanji prvi minister Benito Mussolini, za Sveti sedež pa kardinal Pietro Gasparri, ki je bil državni tajnik). S podpisom lateranske pogodbe so uredili razmere med Kraljevino Italijo in Svetim sedežem, ki je od tedaj politično neodvisen in suveren.

Politično gledano je mestna država Vatikan absolutna monarhija (lateransko pogodbo je podpisal papež Pij XI.), katere poglavar je papež, ki ima vse pristojnosti: zakonodajno, izvršilno in sodno oblast (ob smrti ali odstopa izveden-

cev državo upravlja kardinalski zbor, Sveti sedež, ki je nekakšna državna vlada). Papeža izvoli kardinalski zbor, država ima status teokratične absolutne volilne monarhije.

Ime Vatikan je zelo star rimski topnim, ki je označeval močvirnato področje na desnem bregu reke Tibere, katero so že stari Rimljani izsušili in nato tam gradili svoje vile. Kot vse moderne države ima tudi vatikanska država uradni jezik (to sta latinščina in italijanščina), svojo zastavo, himno, lastne registrske tablice (z dvema različnima oznakoma: SCV, kateri sledi pet številka za avtomobile v državni lasti ali v lasti raznih družb Svetega sedeža, in CV s petimi številkami za osebne avtomobile prebivalcev, ki so jim dovolili, da avtomobil registrirajo v Vatikanu; mednarodna sigla je V).

Vatikan ima tudi lastno policijo, ki jo sestavlja 130 pripadnikov žandarmerije – *Corpo della Gendarmeria*, s katero po konkordatu sodeluje italijanska policija za ohranitev javnega reda, in znamenito najemniško vojsko, ki jo sestavljajo pripadniki švicarske garde. Danes so predvsem turistična znamenitost, saj je

baje njihovo opravo narisal sam Michelangelo – v barvah, ki so jih uporabljali v grbu družine Medici. Švicarska garda je uradna papeževa telesna straža, dobro izurjena in zadolžena za varovanje papeža, apostolske palače in vhodov v Vatikan. Šteje 110 pripadnikov, ki

so vsi švicarski državljani katoliške veroizpovedi, obvezno bivajo v Vatikanu in so odslužili najmanj dve leti vojaškega roka. Vatikan ima tudi lastno sodišče ter izdaja svoje znamke in svoj denar.

Svoj čas je papeška država že izdajala svoj lastni denar, po podpisu lateranske pogodbe pa so določili, da bo vatikanska valuta enaka italijanski (tedaj so to bile lire), ki jo bodo kovali v italijanski državni kovnici v Rimu, a z lastnimi podobami in napisi. Ko je Italija pristopila k evropski skupni valuti evro in opustila lire, si je Vatikan izboril pravico kovanja evra, čeprav ni politično vključen v Evropsko unijo. Vatikan ne tiska lastnih bankovcev (čeprav se zdijo vsi evrski bankovci enaki, vsaka država, ki je vključena v projekt evra, ima posebne oznake oz. črke, po katerih lahko izberemo, katera državna centralna banka je dala tiskati določeni bankovec), kuje le lastne kovance. Ker je država izjemno majhna, izdaja neznatno količino kovancev v primerjavi z vsemi evrskimi obtočnimi novci, zato je dejansko vsa kovana količina novcev v rokah zbirateljev ali numizmatikov. Zaradi tega so v Evropski centralni banki zahtevali, da mora določeno količino kovancev tudi Vatikan obvezno izročiti v vsakdanji obtok, (tako da ne bi vseh kovancev skrbno pakirali v posebnih setih, ki so nato naprodaj po mnogo višji ceni, kot je njihova nominalna vrednost). Od julija leta 2010 kujejo novce vrednosti 50 evrocentov, ki jih delijo po vatikanskih trgovinah (muzejih, na pošti, na železniški postaji, v lekarni ipd.) in so tako kot edini vatikanski evri dobesedno obtočni kovanci, saj so res izročeni v vsesplošni denarni obtok.

Prvo serijo vatikanskih evrokovancev so izdali leta 2002, ko je evro postal obtočna valuta in se ga je dalo od tedaj uporabljati po celem evroobmočju in zamenjati v druge valute po celem svetu. Na vseh kovancih je na državni strani ali na averzu podoba enaka, takratnega papeža oziroma vrhunskega poglavarja vatikanske države Karola Jozefa Wojtyła, papeža Janeza Pavla II. Kovanci niso bili izročeni v splošni obtok, ampak so vsi v paketih in so jih kovali štiri leta: od

Od zgoraj: kovanci s papežem Janezom Pavlom II., papežem Benediktom XVI., papežem Frančiškom in "sede vacante"

leta 2002 do leta 2005. Izjemoma so leta 2005 izdali še posebno serijo »obtočnih« kovancev, saj so po smrti Janeza Pavla II. nakovali serijo novcev z grbom kardinala kamerlenga, ki urejuje vse državne zadeve, ko ni papeški sedež zaseden – tedaj je to bil kardinal Eduardo Martinez

Somalo. Vsi kovanci imajo isto podobo: kamerlengov grb in napisa *Città del Vaticano* in *Sede vacante MMV* z običajnimi dvanajstimi zvezdicami iz zastave Evropske unije. Tedaj so izdali 60.000 paketov z vsemi osmimi evrskimi tečajnimi kovanci. Naslednjega leta, točneje 27. aprila 2006, so v Vatikanu izdali tretjo serijo vatikanskih »obtočnih« evrov: podoba je na vseh osmih kovancih enaka, in sicer profil Josepha Aloisiusa Ratzingerja oziroma papeža Benedikta XVI. Leta 2010 so prvič uradno izročili v obtok tudi 2 milijona kovancev vrednosti 50 centov, ki so resnično obtočni, saj jih lahko najdemo v splošnem denarnem prometu. Tretjo serijo vatikanskih tečajnih kovancev so izdajali osem let, od leta 2006 do leta 2013 vključno. Februarja tistega leta pa se je papež Benedikt XVI. odpovedal svojemu poslanstvu in je kardinalski zbor izvolil novega papeža in vatikanskega vladarja. Oktobra leta 2013 so predstavili novo serijo obtočnih novcev, ki so jih kovali od naslednjega leta dalje: prvič so za vatikanske kovance uporabili tri različne portrete papeža Jorgeja Maria Bergoglia: na bronastih centih, medeninastih centih in evrih so različne podobe oziroma papeški profil. Zaradi svoje skromnosti je papež Frančišek že meseca aprila 2016 izrazil željo, da ne bi bil več upodobljen na vatikanskem denarju, tako so od leta 2017 dalje uvedli novo serijo vatikanskih evrov, ki imajo vsi isto podobo, in sicer papeški grb – s heraldičnim simbolom so poudarili, kdo je trenutni vrhovni državni poglavar.

Leta 2013 v Vatikanu niso dali kovati nove serije tečajnih kovancev, ko je državi predsedoval kamerleng, to pa zato, ker je že 12. decembra 2008 Evropska komisija določila, da se podobe na tečajnih evrih smejo spremeniti le v primeru, da se zamenja tudi državni poglavar, ki je bil na evrih upodobljen, trenutna nadomestila pa ne dajejo pravice za spremembo obtočnih evrokovancev.

Vseeno pa so v Vatikanu obeležili, da je bil Sveti sedež izpraznjen z izdajo posebnega priložnostnega kovanca vrednosti 2 € (v obsegu 111.000 kosov) in priložnostnim srebrnikom ter zlatnikom; na teh kovancih je bil upodobljen grb kardinala kamerlenga, ki je bil takrat Tarcisio Bertone. Vemo, da lahko vsaka država vsako leto kuje za obtok tudi dva kovanca vrednosti 2 € z različnimi podobami od običajnih, spominske ali priložnostne kovance in se te možnosti poslužuje tudi Vatikan – ker pa ni član Evropske unije, ne kuje skupnih priložnostnih kovancev, ki jih občasno izdajajo z isto upodobitvijo vse članice Evropske unije). Doslej so v Vatikanu izdali 19 različnih priložnostnih kovancev za 2 €, od leta 2004 do 2015 po enega (razen leta 2013, ko so izdali tudi drugega zaradi izpraznjenega sedeža – *Sede vacante*), od leta 2016 naprej pa redno po dva vsako leto. Tudi ti kovanci niso resnično obtočni, saj so jih izdali v posebnem pakiranju (kovana količina niha od 115.000 kosov do 80.000 kosov, odvisno od letnikov). Ob navedenih tečajnih kovancih, ki jih lahko teoretično uporabljamo po celem svetu (a so kot rečeno zaradi nizke naklade vsi v rokah zbirateljev ali numizmatikov), izdajajo tudi v Vatikanu vsako leto spominske zlatnike in srebrnike raznih velikosti in različne teže. Tudi ti kovanci so v majhnih količinah. Težji zlatniki, ki tehtajo 30 g zlata čistoče 917/1000, so v količini le 799 kosov, ostali srebrniki ali manjši zlatniki teže 3 gramov pa od 3.000 do 5.000 kosov in so namenjeni le zbiralcem.

Vatikan ima izredno pestro denarno politiko, s katero promovira obstoj majhne suverene države tudi z izdajanjem kovancev v manjših količinah. Kovanci so lepi in skrbno pakirani. Marsikatera manjša država bi se lahko zgledovala po Vatikanu, ko izdaja svoje evre, da bi bili zanimivi in privlačni za ves svet.

Spominski kovanci: obletnica padca berlinskega zidu, mučeništvo sv. Petra in Pavla, leto astronomije in evropsko leto kulturne dediščine

KNJIŽNICA DUŠANA ČERNETA IN PROF. ALOJZ REBULA

Ivo Jevnikar

Z rajnim prof. Alojzom Rebulo je imela *Knjižnica Dušana Černeta* posebne vezi, ne le zaradi njegovega pisateljskega opusa, velikega medsebojnega spoštovanja in prijaznih osebnih stikov, temveč tudi zaradi dveh skupnih velikopoteznih pobud. Gre za izdajo treh njegovih knjig v italijanščini in za osnovanje *Knjižnice Zore Tavčar in Alojza Rebule*.

Zato smo čutili trpko, a prijetno dolžnost, da ob njegovem odhodu v večnost še dodatno opozorimo na njegovo osebnost in na njegovo književno delo tudi italijansko javnost v Trstu.

Večer v Palači Gopčević

V dvorani Bobi Bazlen v Palači Gopčević ob kanalu pred Novim sv. Antonom je naša knjižnica 22. novembra, na predvečer tridesetega dneva smrti velikega tržaškega pisatelja, priredila okroglo mizo v italijanskem jeziku *Alojz Rebula in njegovo književno delo*. To se je zgodilo v sodelovanju z *Julijskim knjižničnim sistemom*, ki že poldrugo leto povezuje 26 knjižnic na Tržaškem in pospešuje njihovo sodelovanje ter splošno bralno kulturo. V njegovem imenu je pozdravila Gabriella Norio iz tržaške *Občinske knjižnice Attilio Hortis*.

Večer je povezovala prof. Neva Zaghet. Najprej je literarna zgodovinarica in predsednica *Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm* univ. prof. Marija Pirjevec predstavila temeljne prvine Rebulovega opusa. Prevajalka nekaterih Rebulovih del dr. Martina Clerici iz pordeonske pokrajine je obudila spomin

Okrogla miza o pisatelju Alojzu Rebuli. Od leve: Neva Zaghet, Elvio Guagnini, Martina Clerici in Marija Pirjevec (foto damj@n)

na osebna srečanja s pisateljem ter opisala težavnost prevajanja ter prodiranja prevodov na italijanski knjižni trg. Univ. prof. Elvio Guagnini pa se je zaustavil pri bogastvu Rebulovih literarnih in esejističnih del ter svetoval italijanskemu bralcu, kako naj se mu približa.

V dvorani sta bili tudi obe pisateljici hčerki, profesorici Alenka in Tanja. Knjižnica pa je poskrbela tudi za razstavo Rebulovih knjig v italijanščini in za natančen seznam, kje se posamezne knjige v italijanščini dobijo v knjižnicah na Tržaškem.

Tri Rebulove knjige v italijanščini

Knjižnica Dušana Černeta je v letih 2011–12 v sodelovanju s pisateljem in s sredstvi, ki jih je na razpisu prejela od

deželne uprave, poskrbela za izid treh Rebulovih knjig v italijanščini s primernimi spremnimi besedami. Izšle so pri založbi *Edizioni San Paolo* iz Milana.

Gre za prevoda romana *Nokturno za Primorsko* (pod nekoliko prilagojenim naslovom *Notturmo sull'Isongo*, ki smo ga izbrali skupno z avtorjem, ga je prevedla Martina Clerici, spremni esej je napisal Božo Rustja) in teoloških razmišljanj *Smer – Nova zemlja* (*Destinazione Nuova Terra*, prevedel jih je rajni p. Franc Husu, uvodni esej je prispeval prof. Marino Qu-alizza). Tu pa je še zbirka esejev, predavanj, intervjujev in člankov, ki jih je sam pisatelj napisal v italijanščini in so tako zbrani v izvorni knjigi z naslovom *Da Nicea a Trieste* (*Od Niceje do Trsta*, uvodno besedo je podpisal Ivo Jevnikar).

Fond KTR v naši knjižnici

Leta 2016 pa sta prof. Alojz Rebula in njegova žena prof. Zora Tavčar Rebula zaupala *Knjižnici Dušana Černeta* okoli

80 srednje velikih zabojev knjig in revij iz svoje bogate zasebne knjižnice.

Iz tega nastaja samostojen fond *Knjižnica Zore Tavčar in Alojza Rebul* (s kratico KTR). V dogovoru s *Slovensko prosveto* dobiva to gradivo svoje mesto na policah v prehodni sobi med veliko in malo dvorano v I. nadstropju na Donizettijevi ulici 3.

Fond obsega okoli 1.600 enot. Na policah jih je doslej razvrščenih okoli 1.000, v škatlah jih je še okoli 600.

V letu 2017 jih je knjižničarka KDČ Lučka Kremžar De Luisa inventarizirala in katalogizirala 215, v letu 2018 pa okoli 410. Lani sta ji pri tem nekaj časa pomagala tudi dva dijaka v okviru delovne prakse. Urejanje poteka postopoma ob ostalem rednem delu v knjižnici (skupno je v KDČ zdaj inventariziranih 16.975 enot). Težava je tudi v tem, da knjižnica "poka po šivih", saj zmanjkuje prostora tako za fond KTR kot za ostale fonde in bi nujno potrebovali dodatno skladišče.

Vladimir Kos

Božični noči, preden bo zaspala

*Morda se, noč, ne čutiš kaj božično ...
pretrudna si od zemeljskih laži.
A ker nocoj je božja noč Resničnost,
darujeva ti s harfo sen Živí.*

*Še preden ti nocoj oči zaspijo,
pomisli: Tu je Božje Detece!
In najbrž spi – zato le tiho melodijo
za tvoje (in Marijino) srcé.*

*Pa lahko noč, oj zemlja, komaj verna!
A s harfo bova v noč prepevala:
da božja je Ljubezen neizmerna,
kljub snegu v srcu – nas ljubíti zna.*

Vladimir Kos

Silvestrovo ob tokijskem pristanu

*Je prišel v tokijski pristan Silvester?
Ker midva s harfo silvestrujeva:
tako da nama je srce orkester
z njuorleanskim ritmom v tralala.*

*Zakaj bi se nocoj ne veselila?
Da spet lahko veseli bi bili,
naš Ljubi vstal je iz vseh dob mrtvila,
prav blizu nas je, diha in živi!*

*Sirene ladijske naj ponorijo!
Saj drugega za jutri ne vedo.
Po tem se midva z novo melodijo
na pot podava v zvezd obhodnico.*

Sodnik je potolkel s kladivom in glasno zavpil v nemirni dvorani, kjer je potekalo sojenje:

“Kdor se bo naslednji oglasil, ga bom poslal domov!”

“Hura!” se je zadrl obtoženec.

Tone in Jože čakata avtobus mestnega prometa in Tone je rekel:

“Ali si slišal, da je bila včeraj na avtobusu takšna gneča, da je moral še šofer stati?”

“Ati, kaj so pravzaprav predniki?” vpraša mali Jan.

“No, na primer jaz sem eden tvojih prednikov,” pojasni oče sinku, “a stari ata je tudi tvoj prednik.

“Aha, razumem. Zakaj pa so potem ljudje tako ponosni na svoje prednike?”

Gorenjec je prišel v hotel in povprašal za ceno sobe.

“Sobe v prvem nadstropju stanejo 100 evrov, v četrtem 60 evrov in v petem nadstropju 50 evrov.”

Gorenjec mu je odgovoril:

“Žal mi je, ta hotel je prenizek zame!”

LISTNICA UPRAVE

DAROVI V TISKOVNI SKLAD:

Cveto Ukmar – 20,00 €.

DAROVI V SPOMIN:

V spomin na prof. Alojza Rebulo daruje sestra Marija 100,00 € za Mladiko;

v spomin na prof. Alojza Rebulo daruje Nadja Malalan 20,00 € za Mladiko.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

“Ravnokar sem sanjal, da imam delo!” je rekel uradnik, ko je dvignil glavo s svoje pisalne mize.

“Saj si res videti izčrpan!” mu je rekel kolega.

Dvojica zapornikov je pobegnila iz zopora. Tekla sta in eden reče drugemu:

“Poglej, sneg je začel naletavati!”

“Ne skrbi, saj imava verige!” ga potolaži drugi.

“Kako te je pa včeraj zvečer sprejela žena, ko si prišel tako nabrgljan domov?”

“Vame je metala rožice.”

“Kaj takega?”

“Ja, samo iz lončkov jih pa ni dala.”

Inšpekcija obiše zapore. Enega od zapornikov vprašajo:

“Zakaj ste vi tu?”

“Ker je zapor tako močno zastražen in je zaporniški zid tako visok.”

To številko Mladike posvečamo skoraj v celoti preminulemu pisatelju in akademiku Alojzu Rebuli, zato smo nekaj člankov naših stalnih rubrik morali odložiti na kasnejši čas. Bralcem se za to opravičujemo in jih prosimo za razumevanje.

Tej številki prilagamo naročnikom v Italiji poštno položnico za plačilo naročnine 2019. Prosimo Vas, da nam nakažete naročnino in tako prispevate k našemu nadaljnjemu obstoju. Vnaprej lepa hvala.

**VSEM VOŠČIMO
VESELE BOŽIČNE PRAZNIKE
IN SREČNO NOVO LETO!**

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, Ul. Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.

Registrirana pri trgovinski
zbornici v Trstu dne 21.4.1999
pod številko 114276.

Član USPI (Zveze
italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193
dne 6.4.1957
ISSN 1124 – 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. –
Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata
Urad Vlade RS za Slovence
v zamejstvu in po svetu
in Dežela FJK.

UREDNIŠKI ODBOR

Marij Maver
(odgovorni urednik),
David Bandelj, Andrej Černic,
Erika Jazbar, Ivo Jevnikar,
Saša Martelanc, Sergij Pahor,
Mitja Petaros, Anka Peterlin,
Nadia Roncelli, Matjaž Rustja,
Tomaž Simčič, Breda Susič,
Jernej Šček in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE

Lojzka Bratuž, Silvija Callin,
Jadranka Cergol, Peter Černic,
Marija Češčut, Danilo Čotar,
Diomira Fabjan Bajc,
Liljana Filipič, Lučka Kremžar
De Luisa, Peter Močnik,
Milan Nemas, Adrijan Pahor,
Bruna Pertot, Ivan Peterlin,
Peter Rustja, Marko Tavčar,
Zora Tavčar, Evelina Umek,
Neva Zaghet, Edvard Žerjal in
člani uredniškega odbora.

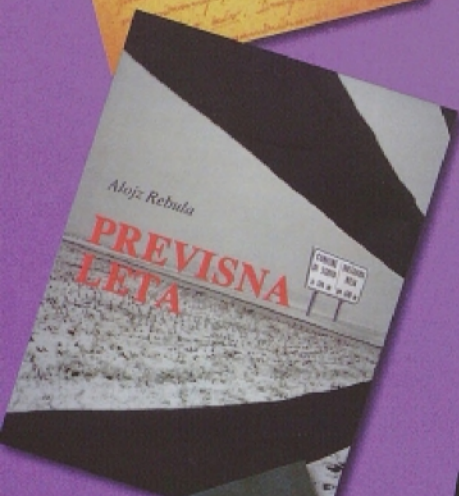
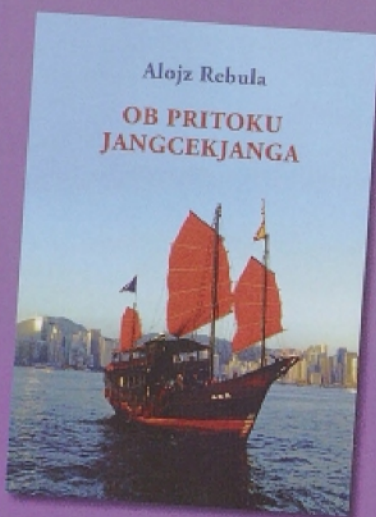
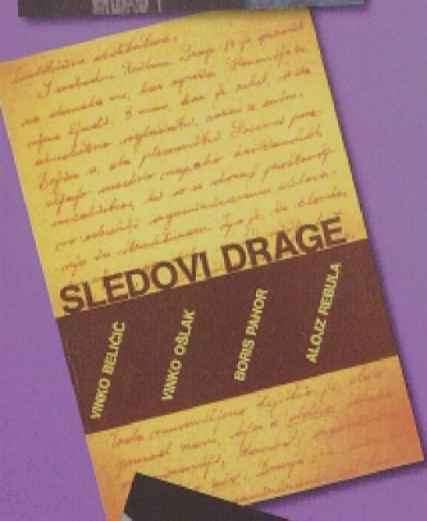
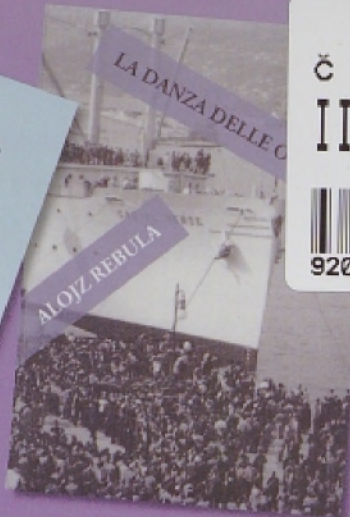
Posamezna številka Mladike
stane 4,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo
in druge države 30,00 €;

po letalski pošti:
Evropa 50,00 €,
Amerika 60,00 €,
Avstralija 65,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim
računom 11131331 –
Mladika - Trst.

Na banki: Zadrúžna kraška
banka - Banca di Credito Co-
operativo del Carso (IBAN: IT58
S089 2802 2010 1000 0016 916;
SWIFT: CCRTIT2TV00).

ALOJZ REBULA

PRI ZALOŽBI MLADIKA

